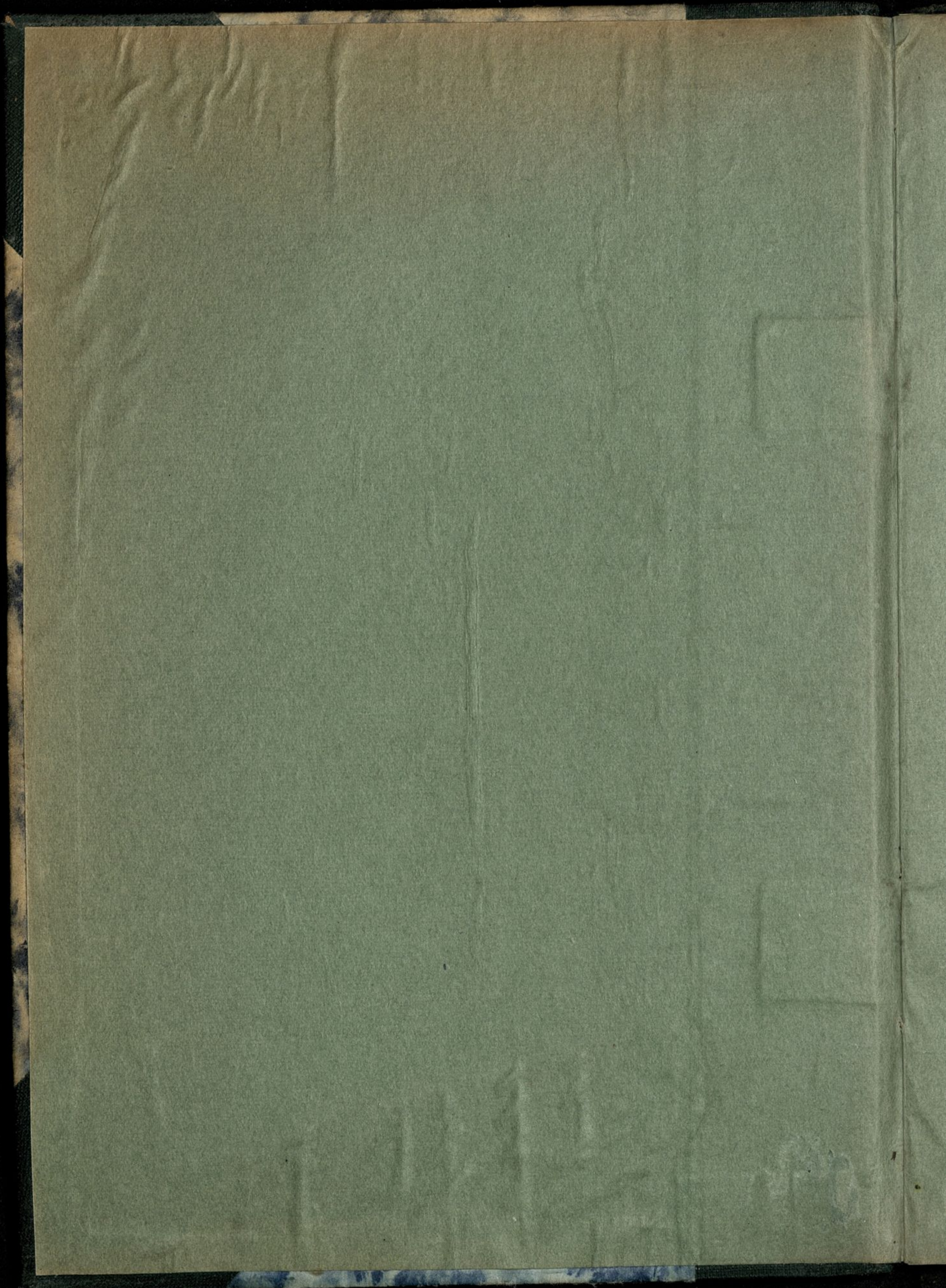

45564

IVAN VRHOVNIK

IVAN VRHOVEC

DONESKI
K NJEGOVEMU ŽIVLJENJEPISU IN
BIBLIOGRAFIJA NJегоVIH DEL

IZDALA
ZGODOVINSKA SEKCIJA
MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

V L J U B L J A N I 1 9 3 3

IVAN VRHOVNIK

IVAN VRHOVEC

DONESKI

K NJEGOVEMU ŽIVLJENJEPISU IN
BIBLIOGRAFIJA NJEGOVIH DEL

IZDALA

ZGODOVINSKA SEKCIJA
MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

V L J U B L J A N I 1 9 3 3

~~50403~~

45564

J. i.

0300 5M24

Trajen spomenik — aere perennius — si je zagotovil *Ivan Vrhovec* s svojimi zgodovinskimi deli, ki sta jim središče *Ljubljana* in *Novo mesto*. Kdorkoli se bavi z njuno zgodovino, se mora opreti na *Vrhovca*. Njegovi izsledki so veljavni in le redkokdaj izpodbojni.

Ob tridesetletnici njegove smrti in bližnji osemdesetletnici rojstva naj nam bežen pogled na njegovo življenje in delovanje pove, kaj nam je bil *Ivan Vrhovec* in koliko škodo je učinil naši zgodovinski vedi njegov prezgodnji odhod.

Zato prinaša pričujoča knjižica prispevke k njegovemu življenjepisu in bibliografijo njegovih del.

Da je to delce moglo iziti, gre zahvala ljubljanskemu mestnemu načelstvu in vodstvu Muzejskega društva za Slovenijo.

Rokopis so pregledali gg. vseučiliški profesor dr. Fr. Kidrič, ravnatelj državne študijske knjižnice dr. Janko Šlebinger, po čigar navodilih je sestavljena bibliografija, predsednik Muzejskega društva za Slovenijo dr. Rudolf Andrejka — njegova je slika *Vrhovčeve* rojstne hiše — knjižničar dr. Jože Rus in profesor *Silvester Kranjec*. Vsem gospodom srčna hvala!

V Ljubljani, 8. nov. 1932.

I. V.

K r a t i c e, večinoma povzete po Slovenskem biografskem leksikonu:

Bes. = Besednik; DN = Dolenjske Novice; DS = Dom in svet; IB = Illyr. Blatt; IMK = Izvestje Muzejskega društva za Kranjsko; J = Jutro; KMD = Koledar Družbe sv. Mohorja; LL = Ljubljanski List; LMS = Letopis Matice slov.; LZ = Ljubljanski Zvon; LZg = Laibacher Zeitung; MD = Družba sv. Mohorja; MHK = Mittheilungen des hist. Vereines für Krain; MMK = Mitteilungen des Musealvereines für Krain; MS = Matica slov.; N = Novice Bleiweisove; p = pismo; pK = pismo Vrhovčevo dr. Fr. Kosu; pL = pismo istega Fr. Levcu; pV = pismo istega Iv. Vrhovniku; Pk = Perušek, Ivan Vrhovec. Životopisna črtica, Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums zu Laibach 1903; PV = Planinski Vestnik; r. = rojen; SBL = Slov. biogr. leksikon, I.; Sl. gl. = Slov. gledališče; SN = Slov. Narod; SV = Slovenske Večernice; u. = umrl; UT = Učiteljski Tovariš; Z = Zvon dunajski; ZD = Zgodnja Danica; ZK = Zabavna knjižnica; ZMS = Zbornik Matice slov.; ZUZ = Zbornik za umetnostno zgodovino. — Letnice so okrajšane; izpuščeno je stoletje.

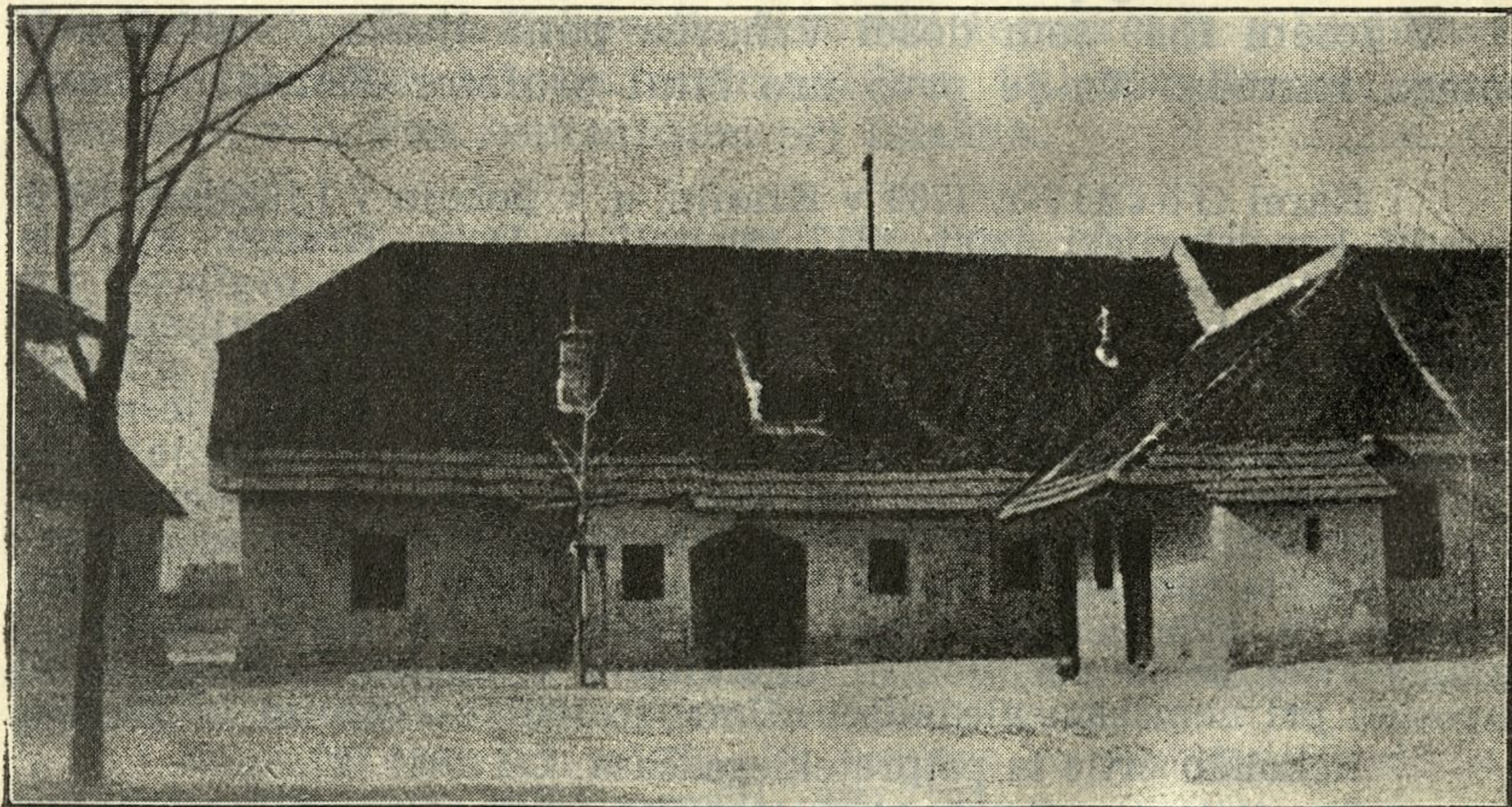

I.

Ljubljanske Spodnje Poljane so nam dale dva odlična pisatelja: Frana Erjavca in Ivana Vrhovca.

Pri Grumovih na št. 46 (prej 53, prvotno 40, t. j. četrta hiša od vojašnice kralja Petra proti klavnici) je zagledal 21. maja 1853 luč sveta drugorojenec kmetovalca, posestnika in voznika Andreja Vrhovca (r. 1828, u. 1908). Mati Marija je bila Črnjakova po domače Mihova iz Udmata št. 12. (r. 1833, u. 1899). Pisateljev ded je bil Anton Vrhovec (r. 1802, u. 1844), babica Apolonija, r. Konjarjeva iz Moravč (r. 1805 — status anim. ž. Sv. Petra). Kakor njegovi predniki je bil ded podložen nemški viteški komendi. Praded Lovrenc, r. na Vrhovcih pri Kozarjih, se je priženil h Grumovim, vzemši vdovo Gašperja Lampiča.

V priprosti pritlični kmečki hiši (gl. sliko z dvorišča), spominjajoči na pesem: Ljubljan'ca dolga vas — še dandanašnji ji je domalega tako lice in uredba, kakor za mladih dni Ivana Vrhovca, vhod ima z dvorišča, ob katerem je nameščeno gospodarsko poslopje — se je nabralo 13 otrok. Od njih žive: sedanji gospodar Grumovine Jože, Andrej in Anton, oba posestnika na Spodnjih Poljanah in Alojzij, vpokojeni magistratni višji oficijal, sedaj v Šiški in sestra Terezija vdova Rogelj.

Prvi šolski pouk je dobil Ivan v šentpetrski trivijalki, kjer je učiteljeval Karel Götzl.¹ Kakšna je bila ta akademija, je popisal v prvem letniku LZ² nekdanji Grumov gostač dr. Valentin Zarnik,³ čigar starši so nekaj časa stanovali v hiši stara št. 51, ki je bila last Vrhovčevega deda.

V jeseni 1860 se je Vrhovec preselil v šenklavško šolo v drugi razred normalke. V tretjem razredu pod učiteljem Stoecklom mu je bil součenec Ivan Tavčar (v perjohah: Tautscher Johann aus Pölland), ki se je odlikoval kot šesti premijant, v četrtem razredu pod strogim Ivanetičem pa Ivan Hribar iz Mengša (4. premijant). Dasi je kakor druge razrede tudi 4. dovršil s prvim redom, ga je Vrhovec ponavljal in šele v jeseni 1864 stopil v gimnazijo.

Morda so bile domače razmere precej krive, da je kdaj zanemaril učenje — Vrhovec je moral dostikrat pomagati očetu pri vožnji in poljskem delu — da je nato prišel padec na koncu petega gimnazijskega razreda, a pravi vzrok je tičal v tedanji učni metodi. Vrhovcu so pritisnili nezadostni red iz prirodopisja in zgodovine. Iz poslednje mu je obesil kljuko nemški profesor Hönig,⁴ ki smo mu rekli »Ključec«. Izpraševal je zgodovino po »partijah« in zahteval skoraj dobesedno znanje. Mučil je dijake kakor noben drug profesor te stroke.

V jeseni 1869 sem došel Vrhovca ponavljalca v oddelku b petega razreda. Ko je prvo uro čital profesor Konšek⁵ imena

¹ Karel Götzl, r. 1789 v Kranju, u. v pokoju v Ljubljani 1876, naredil konzistorijski izpit 1817; učitelj v Dolu, Kranju, kjer je poučeval dr. Janeza Bleiweisa (1816 do 18); učitelj in orgljavaec pri Sv. Petru v Ljubljani; 1865 stopil v pokoj. Götzl je bil majhen, slaboten, prijazen, a zelo značajan starček; nosil je staromodni cilinder. Kakor drugi Götzli je bil tudi on slikar. Očetu podpisanega je naslikal sv. Jerneja z oljnatimi barvami na platno. Pri volitvah je dajal glas narodni stranki. Njegov sin Josip, bivši davčni kontrolor, znamenit igralec in režiser slovenskega gledališča (1869—89) in dramatični pisatelj (Simonič, Sl. bibl. 120), se je pisal Gecelj; gledališko ime mu je bilo Kocelj. Pred Borštnikom je bil glavni slovenski igralec. Vzgojil je več dobrih diletantov. V sezoni 1880-81 je bil zaposlen pri nemškem gledališču. Umrl je 1907 v Postojni (J 26, 43).

² Nekoliko črtic iz polpreteklega časa. LZ 1881, 27.

³ Dr. Valentin Zarnik, 1837—88, odvetnik, oče slovenskih taborov, deželni poslanec kranjski, duhovit dopisnik N in SN.

⁴ Ignacij Hönig, r. v Šumberku na Moravskem 1814; služboval na gimnazijah v Olomucu, Bratislavi, Brnu, od 1862-63 do smrti 1877 na ljubljanski gimnaziji (Jahresbericht 1877, 47).

⁵ Valentin K o n s c h e g g, r. v Trojanah 1816, suplent v Mariboru 1841; deloval na gimnazijah v Celju 1842-43 do 1854, kjer je urejeval Celjske slovenske novine, zopet v Mariboru 1854, naposled v Ljubljani 1854 do upokojenja 1886. Ob ustanovitvi gimnazije v Kranju 1861-62 je bil njen začasni ravnatelj. Nekaj let (do 1881) je okorno slovenil deželni zakonik za vojvodino Kranjsko (dr. Prijatelj, Kersnik V, 368). Umrl je v Ljubljani 1899 (SBL 494).

učencev, je beroč: Vrhovec, Vrhovnik, Vrhunec vzkliknil: Kdo vas bo ločil? Eden naj odrine v oddelek a! Odšel je poslednji.

V višji gimnaziji je nato Vrhovec dobro uspeval. Zgodovino je oduševljeno predaval poskusni kandidat Aleksander Suppan.⁶ Menda se ne motim trdeč, da se je Vrhovec prav od njega navzel ljubezni do zgodovine. Še bolj pa je vplival na Vrhovca profesor Heinrich,⁷ sicer fanatičen borec za nemštvo — v tej smeri je prekipeval zlasti po zmagi Nemcev nad Francozi leta 1871 — a vnet izpodbujevalec dijakov za čitanje nemških klasikov in Šekspirja ter vešč učitelj Gabelsbergerjeve stenografije. Slovenščino so učili Vrhovca na višji gimnaziji Blaž Hrovat,⁸ Ivan Šolar⁹ in Josip Marn.¹⁰

Izmed sošolcev je Vrhovec zadnji dve gimnazijski leti največ občeval s pl. Buchwaldom, poznejšim avstrijskim stotnikom, pisateljem drame Katharina Cornaro.¹¹

Dne 31. jul. 1873 je Vrhovec dovršil gimnazijo z zrelostnim izpitom. Od njegovih tovarišev, tedanjih osmošolcev — bilo nas je 28 — so bili ob novem letu 1932 živi: dr. Štefan Dolinar, ravnatelj električnih naprav južne železnice v p. v Gradcu; Jožef Hauffen, sodni višji svetnik v p.; Anton Levec, dvorni svetnik v p.; Ivan Sušnik, stolni kanonik, vsi trije v Ljubljani; Anton Šmidovnik, župnik in duhovni svetnik v Prečni pri Novem mestu; Ivan Vrhovnik, trnovski župnik v p. v Ljubljani; součenec iz šeste šole je razfrančiškan Valentin Majar, župni upravitelj v p. Pod Šentjurijem pri Izlakah.

II.

Že v gimnaziji je začel Vrhovec književno delovati. Ko je bil v peti šoli, je zapel na Dunaju Stritarjev Zvon 1870. Njegov glas je očaral mladino in jo vabil na slovstveno delo. Mnogi so

⁶ Aleksander Suppan, 1847—1920, rodom iz Innichena na Tirolskem, je bil 1879—75 profesor zemljepisja in zgodovine na realci v Ljubljani, potem dve leti na študijskem dopustu, 1877—84 profesor geografije na vseučilišču v Črnovicah, od 1884 urednik Petermanns geographische Mitteilungen v Gothi (dr. J. Rus).

⁷ Anton Heinrich, 1830—88, suplent na ljubljanski gimnaziji 1858, profesor tu 1865 do smrti (SBL 299).

⁸ Blaž Hrovath, 1832—93, profesor na gimnazijah v Celju, Ljubljani, 1870 do smrti ravnatelj ljubljanskega učiteljišča, več let okrajni šolski nadzornik za ljubljanski, oziroma kočevski okraj (UT 93, 53 — dr. J. Rus).

⁹ Ivan Šolar, 1827—83, doma iz Kroke, duhovnik, gimn. profesor v Celju, Gorici, Ljubljani, deželni šolski nadzornik na Kranjskem, od 1879 v Dalmaciji, kjer je umrl (Glaser III, 200).

¹⁰ Josip Marn, 1832—93, profesor slovenščine in veroučitelj na ljubljanski gimnaziji, častni kanonik, predsednik Slov. Matice.

¹¹ Katharina Cornaro. Ein dramatisches Gedicht in 5 Aufzügen von Stefan von Buchwald, Wien 1880, 8°, 73. — Buchwald je opisal tudi Plitvička jezera v nemškem jeziku.

razumeli njegov klic: *Vivos voco* in se jeli vaditi v pisateljevanju. Nekateri so si celo upali s svojimi izdelki v javnost. V tem številu so bili tudi Vrhovčevi sošolci: Anton Bravec Ložan, u. 29. jun. 1873 v Starem trgu pri Ložu (povest *Blaga osveta* v *Zori* 1872), pesnik Fran Cimperman, brat Josipa Cimpermana, u. 30. maja 1873 (pesmi v *UT*, *ZD* in *Bes.*), Davorin Hostnik, pozneje profesor v Rusiji, u. po svetovni vojni (sotrudnik *SN*, prevajalec gledaliških iger), Anton Levec Bistriški (pesmi: *Slovo v Z* 1870 in *Sokolska v Južnem Sokolu* 1871, prevod Schillerjeve žaloigre *Kovarstvo in ljubezen* in igre *Star korporal* — *SBL* 640; *Pet plemen človeškega rodu* — *MD*), Fran Maselj Podlimbarski, u. 1917 v pregnanstvu v Pulkavi na Nižjem Avstrijskem (soneta *Domovini* in življenjepis *Petra Velikega* v *Zori* 1872), Jurij Vranič Črnogorec, u. 1903 (povest *Mahmud* v *LMS* 1870).

Razen Levca vsi mrtvi. Izmed drugih umrlih Vrhovčevih sošolcev omenjam prvaka Franceta Severja, ki se je visokošolec na orožnih vajah smrtno prehladil, velenadarjenega Josipa Haringa, žrtve bosenske okupacije, Frana Hajeka, čigar življenska pot mi je neznana, notarjev Frana Štajerja in Alfreda Rudescha, sodnega svetnika Frana Mikuša, ravnatelja koprškega učiteljišča Ivana Marklja, višjih računskih svetnikov Jerneja Kilarja in Antona Mraka, rudarskega svetnika inž. Ivana Kavčiča, že omenjenega stotnika pl. Buchwalda, asistenta dež. blagajne Pavla Smoleja, poštnega kontrolorja Ivana Jenka; duhovnikov: moravškega dekana častnega kanonika Janeza Bizjana, mornariškega župnika Ivana Kuralta, župnikov Alojzija Jeršeta in Janeza Piskarja, župnega upravitelja Mateja Frčeja.

O tedanjih organiziranih slovstvenih vajah je poročal Vrhovec sošolec Valentin Majar (poznejši plodoviti nabožni pisatelj o. Hrizogon) naslednje: Ustanovili smo si bili seveda na skrivnem svoje društvo *Vilin krog* imenovano. Modro smo sedevali v prijetnem kotu pod Rožnikom (v sobici sošolca Antona Levca v sedanji Čadovi hiši) in reševali pesmi in spise, če jih je kdo kaj »skoval«; 15 nade-polnih glav nas je bilo s predsednikom in tajnikom itd., vedočih se strogo po parlamentarnem redu. Vsak je čital oddelek svojega spisa in potem smo drugi pravili in utrjevali svoje mnenje o spisu, ali bo ali ne bo. Samo le grajati ni smel nobeden, zato smo imeli poseben paragraf (*SN* 1879, 71). Odobreni spisi so se sprejeli v pisani list *Vilin krog*. Pripomnim, da je bil ustanovitelj tega tajnega dijaškega društva in urednik njegovega lista Majar s psevdonimom *Vilinski*. Delaven član *Vilinega kroga* kot pesnik, prozajik in kritik je bil Vrhovec. Iz njegovih pesmi, čitanih v *Vilinem krogu*, je priobčena edina didaktična pesnitev *Največja lepota* (*Bes.* 73, 35). *Harica*, humorističen obraz iz naroda, objavljen v omenjenem dijaškem listu, je začetnik njegovih z neprisiljenim humorjem prežetih prostonarodnih spisov. Vrhovčevo pisateljevanje korenini v *Vilinem krogu*.

Še gimnazijec je stopil Vrhovec v kolo pisateljev *Družbe sv. Mohorja*. Ponudil ji je poleg *Harice* sestavka *Kmet in gospod ter Sad dobrotljivosti* (*Bes.* 72, 184); a sodba odbornikov

MD tem začetniškim poskusom ni bila mila¹² in zato niso zagledali belega dne. Tem bolj pa se jim je Vrhovec prikupil s poslatvijo Zlatih bukev slovenskega vedeža, nekake čitanke za priprosto ljudstvo, ki jo je sedmošolec priredil po Hebelovi knjigi Schatzkästlein des rheinischen Hausfreundes (izdaja v Reclamovi Universal-Bibliothek 143, 144) in poslal Družbi v jeseni 1872. Tvarino je razdelil na sedem večerov. Vsak večer se začelja s spisom iz zvezdoslovja, potem se vrste resne in šaljive povestice, katerih presaditev na domača tla se mu ni vselej posrečila, kratki članki iz prirodoslovja, koristni nauki, zastavice. Iz izvirnika je marsikaj izpustil. Besednik (73, 24) je čestital pisatelju na tej »zlati knjigi«, ki je izšla leta 1874; a drugega zvezka, poslanega ji v rokopisu pred 20. jan. 1875 (Bes. 75, 19), MD ni dala na svetlo. Soglasno pa je sprejel družbeni odbor Vrhovčev prav po domače razloženi pouk o Novi meri in vagi (1873 in 1874). Tedanji tajnik MD Andrej Einspieler¹³ je spoznal Vrhovčevo spretnost za prostonarodne spise in ga s pohvalo in nagradami privezal na Družbo.

III.

Z novci, prejetimi od MD, in z instrukcijskimi prihranki je krenil abiturient Vrhovec v jeseni 1873 na Dunaj, kamor je prav takrat vabila ljudi svetovna razstava — o njej je objavil spis *En dan na dunajski razstavi* (1874). Vpisal se je v modroslovski oddelek dunajskega vseučilišča in si izbral zgodovino, zemljepis in slovenščino. Poslušal je profesorje Büdingerja,¹⁴ Lorenza,¹⁵ Sickela,¹⁶ Simonyja,¹⁷ Miklošiča.¹⁸ Dom je dajal Vrhovcu jako pičlo podporo; zato mu je večkrat huda

¹² O odklonitvi mnogih Družbi poslanih spisov, med njimi Vrhovčevih, je izšlo naslednje odborovo poročilo: »Ne manje nego 30 večjih in manjših povesti in 25 podučnih spisov je bilo odboru v presojo izročeni. Žalibog presojevalci so našli le malo dobrega zrna; izmed povesti ni bila obdarovana nobena. Nekatero so samo dijaške poskušnje, nekatere sicer izvirne, tudi zanimive, a brez podučivnega jedra; drugim zopet se pozna, da so skovane v naglici« (Bes. 73, 24).

¹³ Andrej Einspieler, 1813—1888, vodja koroških Slovencev, politik, publicist in organizator (SBL 151).

¹⁴ Maks Büdinger, 1828—1902, je bil 1872—99 profesor občne zgodovine in starega veka na dunajskem vseučilišču (dr. J. Rus).

¹⁵ Otokar Lorenz, 1832—1904, je bil 1856—85 profesor avstrijske zgodovine na dunajskem vseučilišču (idem).

¹⁶ Teodor Sickel, 1826—1908, je bil 1857—92 na dunajskem vseučilišču profesor zgodovinskih pomožnih ved (idem);

¹⁷ Friderik Simony, 1813—96, je bil 1851—85 na dunajskem vseučilišču profesor zemljepisja. Med drugim je narisal in izdal leta 1858 *Panorama des nordkrainischen Beckens* (idem).

¹⁸ Fran Miklošič, 1813—91, profesor slavistike na dunajskem vseučilišču, prva avtoriteta v slovanskem jezikoslovju.

pela. Prebil se je z instrukcijami, peresom, pozneje s Knaflovo ustanovo.

Po počitnicah leta 1874 sta šla s prijateljem Ivanom Jekovcem¹⁹ peš na Dunaj, da sta si prihranila voznino. Dokler sta hodila po slovenski zemlji, jima je uspešno rabil Mohorjev kalendar, ki ju je opozarjal na župnišča, stoječa blizu Dunajske ceste. Vrhovcu je koristila stenografija; dala mu je nekaj zaslužka v pisarni dunajskega odvetnika Albrechta Hillerja (Pk).

V letnem tečaju 1876 je Vrhovec predsedoval akademičnemu društvu »Sloveniji«. Tedaj se je pripetilo, da se je po nekem društvenem zborovanju zapela nemška burševska pesem, kar je naredilo v slovenski javnosti slab vtis.

Dopisnik SN, Radoslav Pukl, jurist, pozneje posestnik v Maria Enzersdorfu pri Dunaju, velik podpornik slov. visokošolcev na Dunaju, je grajal po pravici nemško petje v »Sloveniji« (SN 4. jun. 76, 128). Nato je odgovoril Vrhovec dne 10. jun. 1876 v istem listu:

»Dopis v zadnji nedeljski številki SN je po vsem tak, da si morajo c. čitatelji SN misliti, da sedanje dijaštvo na Dunaju podpira in goji v svojih krogih nemčurstvo. In pri onih, ki z organizacijo našega društva niso bolj poznani, je dosegel g. dopisnik pač svoj namen. V pojasnilo naj vzemo c. čitatelji na znanje, da zbori Slovenije imajo tu dva dela. Resni se sestavlja iz beril, predavanj, govorov, deklamacij, kritik in debat, k sklepu še iz predlogov. To je naš dnevni red, in ko je ta izpolnjen, se zaključi Slovenija in predsednik in odborniki odido lahko domov, ako se jim ljubi, ker pri zabavnem delu nimajo nikakega posla. Odkar živi Slovenija, se niso še nikoli (izjemoma Besed) dale kake pesmi na dnevni red. V zabavnem delu je zabava popolnoma prosta, in pripetilo se je zadnjič, česar nikakor ne tajim, da se je v veselem trenutku oglasila v krogu slovenskih dijakov nemška napitnica. Kdo bi le zastran tega pobral kamen ter ga vrgel v Slovenijo? Kdo bode le iz tega nedolžnega slučaja sklepal, da slovensko dijaštvo goji v svoji sredi nemčurstvo? Nikakor pa naj si c. čitatelji tega ne razlagajo tako, kakor bi jaz odobral nemško petje. — »Nemških elementov« med slovenskimi dijaki pač ne more nihče razen g. dopisnika opaziti. Nasprotno sem prisiljen reči, da je Slovenija popolnoma čista »nemških elementov«, in nadejati se nam je boljše prihodnosti, kakor jo prerokuje g. dopisnik. Ako pa on trdi, da se popevajo pesmi, ki ne ugajajo preveč estetičnemu okusu, in ako ume pod tem izrazom nedostojno petje, me prisili k trditvi, da v družbi nobeni dijaki ne pazijo toliko na dostojnost petja, kakor ravno slovenski, in tudi one, zadnjič zapete nemške napitnice ne izjemam. Toliko izjaviti se mi nalaga čast Slovenije in za resnico vsake teh besedi zastavljam svoje ime. Iv. Vrhovec, predsednik Slovenije.«

Pukl je zavrnil Vrhovca (SN 76, 139), češ, »da nemška pesem ne spada v »Slovenijo«, katere društveniki imajo po pravilih nalog, »s petjem domačih pesmi izobrazovati se in razveseljevati«. Ako se kaj takega godi v mladostnem ognju, kaj šele potem, ko bodo sedanji

¹⁹ Ivan Jekovec iz Šentvida nad Ljubljano je maturiral na ljubljanski gimnaziji leta 1874.; jurist na Dunaju si je končal življenje v donavskem kanalu.

dijaki v drugačnih razmerah in si bo treba služiti kruh? Ko sta se peli burševski pesmi, se ni odstranil niti predsednik niti odbor.« — Nemško petje v »Sloveniji« pa se ni čulo samo enkrat, ampak se je ponavljalo. O tem poroča Vencajzova Spomenica 68: »Ker so se ponovljeno nemškim gostom na ljubo pri zabavnih delih sej pele nemške pesmi, je stavil jur. Pukl predlog, »da se nemških pesmi ne sme prepevati v društvu«. Večina pa je predlog odklonila.

V »Sloveniji« se je Vrhovec uveljavil z berili, večinoma humorističnimi. Čital je o vedenju preprostega kmeta na Dunaju (Plavica in slak v Z 77), o stavbah na koleh, ki jih je razjasnjeval na kartah in risbah predsednika akademičnega zemljepisnega društva Sušnika.²⁰ (SN 76, 75) in o želodcu, tem človeškem tiranu in njegovih mukah.

Na besedi, ki jo je priredila »Slovenija« Stritarju na čast 4. febr. 1876, je nastopil Vrhovec na odru v Stritarjevem prizoru Pri Kritonu (SN 1876, 24). Za Prešernovo slavnost ljubljanskega Dramatičnega društva 4. dec. 1877 je spisal slavnostni govor, ki ga je imel igralec Franc Schmidt²¹ (SN 77, 276).

Dramatičnemu društvu je poslal Vrhovec tri izvirne igre: Mlekarica (šaljiva enodejanka), Prepir radi sobe (vesela igra v enem dejanju) in Ali si jo zadel? (šaloigra v dveh dejanjih): — in dve prevedeni: Dvema gospodoma služim in Ena suknja pa četrir rokavi (Trstenjak, Sl. gl. 80, 102). Vse Vrhovčeve igre so ostale v rokopisu.

Pri slavnosti, ko se je 13. avg. 1876 odkrila spominska plošča Antonu Janežiču²² na rojstnem domu v Lešah v Rožu na Koroškem, je zastopal Vrhovec dunajsko »Slovenijo« in se osebno seznanil z narodnim voditeljem, tajnikom MD Andrejem Einspielerjem. S Stritarjem, tudi navzočim pri tej slavnosti, je bil znan že z Dunaja.

Po petletnem premolku se je leta 1876 vnovič oglasil Stritarjev Zvon. Z veliko vnemo so ga pozdravili dunajski slovenski visokošolci, zbrani v »Sloveniji«. Njen načelnik Vrhovec je izjavil, da so dijaki prvi, ki so poklicani pokazati pravo navdušenost in vdanost Stritarju.

Že pri nastopu predsedništva je naznanil Vrhovec, da hoče obračati svojo pozornost posebno na slovstveno delovanje. Nje-

²⁰ Franc Sušnik je bil leta 1872/3 meščanski učitelj na Dunaju (Vencajz, Sp. Sl., 142).

²¹ Franc Schmidt, osnovnošolski učitelj, rojen 1849 v Ljubljani, je nastopal v slovenskem gledališču v dobi 1869—78 (Trstenjak, l. c. 157). Dne 11. apr. 1875 je igral Frana Moora (Danilo, Spomini 31). Prevel je dve igri iz nemščine in eno iz francoščine. Bil je jako lep mož in zelo sposoben igralec. Odklonil je vabilo k nemškemu gledališču. Umrl je v Žireh krog leta 1894, kjer so mu tovariši učitelji postavili spomenik (J 26, 43).

²² Anton Janežič, 1828—69, profesor slovenščine na celovski realki; izdajatelj Slov. glasnika, Cvetja iz domačih in tujih logov, slovnice slovenskega jezika in slov. slovarjev (SBL 376).

gov predlog, da naj bi si »Slovenija« omislila list, ki bi ga polnili proizvodi, namenjeni za berila o društvenih večerih, je bil z odobravanjem sprejet (Vencajz, l. c. 64). Ko je oživel Z, ni bilo treba »Sloveniji« posebnega glasila, saj je Stritar rad sprejemal zrele slovstvene plodove v svoj list; še bolj pa je hrepenela po njih Pajkova Zora, ki je tedaj životarila v Mariboru. V njenih predalih se je pojavila leta 1877 Vrhovčeva povest *Kopriva* (prvikrat psevdonim Ivan z Vrha), ki radi slabe tehnike in površno risanih značajev ni uspela.

Istega leta je postal Vrhovec tudi Z sotrudnik s črtico: *Lepa ni!* o katere izvornosti utegne biti dvom upravičen, s humorističnimi prizori iz domačega življenja: *Plavice* in *slak* in s *Potrganimi strunami*, ki so izšle v Z brez pisateljevega podpisa in brez vsakršnega znaka, med tem ko so vse druge povesti v imenovanem listu opremljene z imeni pisateljev ali vsaj šifrirane. Nekateri so Potrgane strune pripisovali Stritarju. Zoper to domnevo se dviga jezik, ki ni njegov, in priznanje Vrhovca, »da so člani Slovenskega kluba v Ljubljani potuhtali Potrgane strune, in sicer je bil profesor Levec prvi; morda je zvedel to po svojem bratu (Anton) z Dunaja« (pV 8. 4. 81). Vrhovec je zagrešil s tem smel plagiat (LZ 97, 293). Oče tej povesti je Nemeč Maksimilijan Schmidt, pisatelj *Hochlandsgeschichten* (DS 91, 332, 376). Zagonetno je, zakaj je Vrhovec opustil podpis; še zagonetnejši je njegov molk potem, ko je počil glas o plagiatorstvu. Krivda pade kolikor toliko tudi na Stritarja, saj je po njegovih besedah »urednik odgovoren za vsak spis v svojem listu, če ga tudi sam ni pisal« (Z 78, 109).

Leta 1878 je Z prinesel Vrhovčeva *Zemeljska čuda* v obliki pisem »ljubeznivi gospici«, namenjenih izprva Zori.²³

Ob *Zemeljska čuda* se je spoteknil Luka Jeran,²⁴ ki je v *Zgodnji Danici* (1878, 83) očital Vrhovcu, da so njegova izvajanja mestoma v nasprotju s sv. pismom, na katero se ponekod sklicuje, a tako, da se opazi protislovje med njim in vedo. Jeran je trdil, da so taki spisi mladini nevarni; spisovali naj bi jih le tisti, ki so v bogoslovju in hkrati v prirodoslovju podkovani. Take stvari naj bi se obravnavale v znanstvenih listih, ne pa v lepoznanškem časopisu. Obenem je grajal obliko. Pri Erjavčevih *Rastlinskih svatbah*,²⁵ katere je pohvalil, je primerno, da so pisma naslovljena »milostivi gospe«, ker se govori o cveticah, pri geoloških in svetopisemskih vprašanjih pa »ljubezniva gospica« nima nič opraviti. Jeranu je namesto Vrhovca odgovoril Stritar, da ni ne bogoslovec ne prirodoslovec, a spis *Zemeljska čuda*

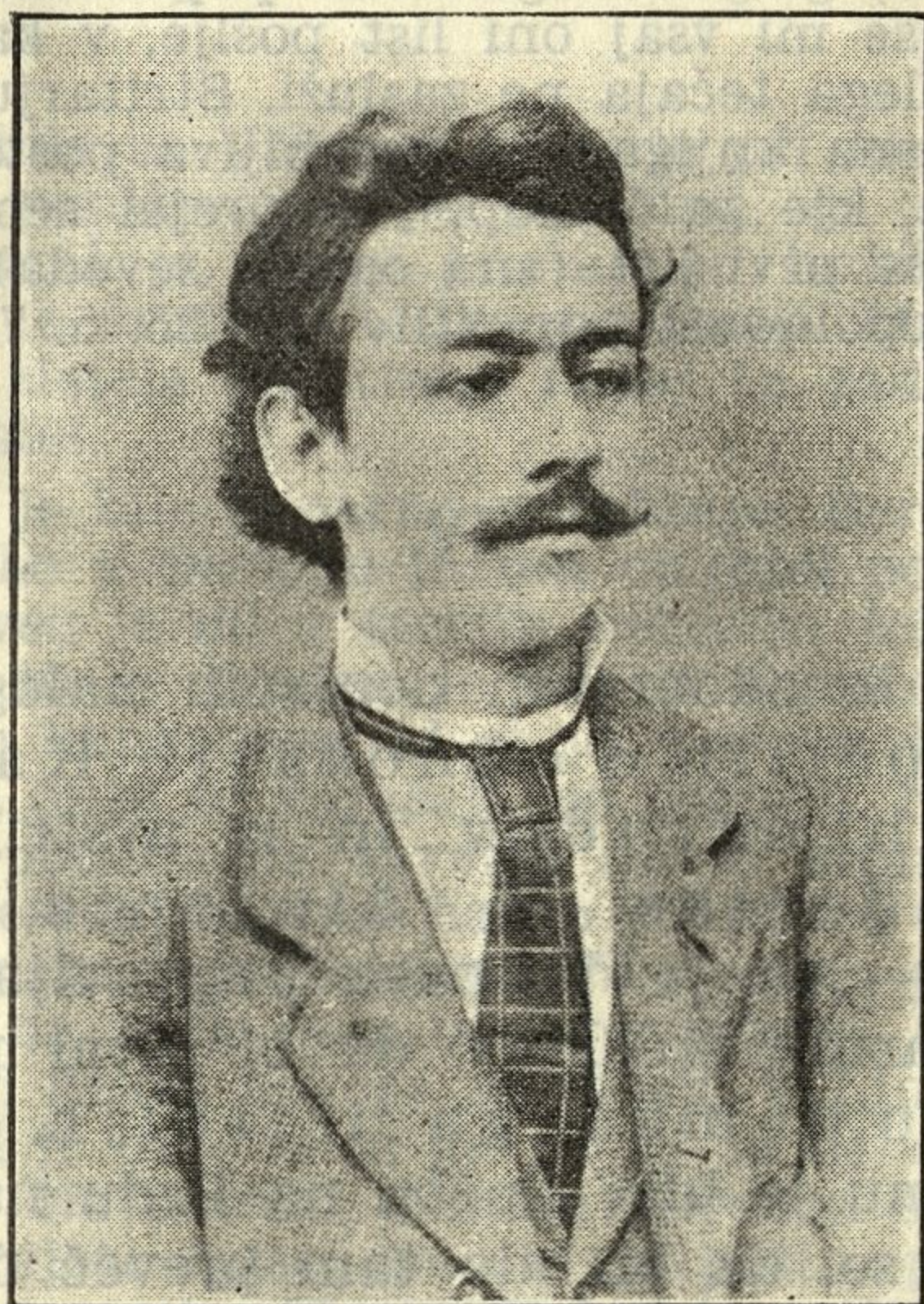
²³ V listnici *Zore* (77, 68) stoji opazka: g. I[van] z V[rha]: Hvala za »Pisma«; prosimo nadaljevanja.

²⁴ Luka Jeran, 1818—96, r. v Javorjah nad škofjo Loko, u. stolni kanonik; plodovit cerkveni pisatelj, urednik cerkvenega lista *Zgodnje Danice* 1852 do smrti; ustanovitelj dijaške kuhinje (SBL 404).

²⁵ Znameniti prirodopisec Fran Erjavec, 1834—87, je opisal v 5 pismih v dunajskem *Zvonu* 1877 *Rastlinske svatbe* »milostivi gospe« (ib. 167).

se mu ni zdel nevaren; vendar pa je tam pa tam zbrisal kako besedo, ki bi se bila utegnila napačno umeti in jo nadomestil z drugo. Spis ne pobija poročila sv. pisma, ampak ga svobodomiselnost razlaga tako, kakor mnogi učenjaki in tudi bogoslovci (Z 78, 109).

V Mohorjev koledar bolj nego v lepoznanški list bi bil spadal Vrhovčev spis: Za zimski večer pri peči, opisujoč s šaljivo besedo in drastičnimi primerami iz navadnega življenja solnce in solnčane, ako jih je kaj. To je bil Vrhovčev zadnji v dunajskem Z (79) natisnjeni spis. Humorističnega berila o želodcu Stritar ni sprejel v list, dasi je Vrhovcu ob-

Ivan Vrhovec

ljubil. Tudi odlomek drame, najbrž tiste, ki jo je spisoval Vrhovec v gimnaziji in ji je bila vzeta snov iz dobe kmečkih uporov, je obtičal v Stritarjevi miznici, čeprav mu je igra jako ugajala, kar priča njegov dopis Vrhovcu dne 17. jun. 1879:

Poslali ste mi dosedaj naravosloven spis, tega sem sprejel v list, potem »Želodec«, ki ga sprejemem o priliki, slednjič kos drame v pregled. Ta spis sem začel brati, a nehal sem takoj; zakaj? to je malo sitno povedati. Trstenjak²⁶ ve. — Vi ste spisali nekaj, kar sem jaz že davno v glavi nosil; vendar to nič ne de, ne verjamem, da bi se zopet stvari lotil. To pa moram reči, kolikor sem bral, bilo mi je jako po volji. Oprostite me, gospod! za zdaj, jaz sem bolan, strašna

²⁶ Anton Trstenjak, 1853—1917, osnovatelj Slov. literarnega društva na Dunaju, urednik Slovana, pisatelj knjige »Slovensko gledališče«, naposled kontrolor Mestne hranilnice v Ljubljani.

nervoznost me muči že več časa, da nisem za nobeno rabo. Vaši spisi se dobro hranijo, če jih hočete pustiti še nekaj časa pri meni, prav, če ne, pošljem Vam jih, kadar hočete! Srčen pozdrav! Stritar.

Pohvala dramskega odlomka je dobro dela Vrhovcu — sam je podčrtal dotični stavek; toda navdušenost za Stritarja se mu je ohladila. Zlasti mu je zameril, ker mu ni pošiljal Z, niti tistih števil, ki so prinesle njegov spis. O tem je pisal prijatelju:

»Stritar je postal neizrečeno umazan; za moje spise mi od novega leta sem še celo Zvona ne pošilja; zvedel sem šele po prijateljih, da se je moj spis »Za zimski večer« ponatisnil. Prihodnjič mu bom pisal, kolikor se bo dalo, kocasto pismo« (pV 7. 4. 79). — »Kar pa se Stritarja tiče, ga bom ignoriral popolnoma. Moja »pravična želja« je bila, naj se mi vsaj oni list pošlje, v katerem se je tiskal moj spis, ako že celega tečaja ne zasluži. Stritarju sem menil pisati, da je njegova adresna knjiga kaj pozabljiva postala. Lani se je vedelo do konca leta, kje je Oszlop,²⁷ in prejel sem vse liste in tudi letos mi je vedela še prvi list (»na ogled« seveda) poslati, zatem pa jo je spomin kar popolnoma popustil« (pV 25. 5. 79).

IV.

Po dovršenih in odobrenih domačih nalogah — iz splošne zgodovine o poročilih o odnošajih Karla Velikega do slovanskih narodov in iz avstrijske zgodovine o izvolitvi Friderika V. Štajerca za rimskega cesarja (Pk) — se je Vrhovec pripravljaj na ustni izpit. Ker ni imel denarnih sredstev, da bi ostal na Dunaju, se je vpregel v službo domačega učitelja.

Na ponudbo mu je bila služba na Brdu nad Kranjem, a jo je odklonil boječ se, da bi bilo tam preveč družčine, ki bi ga odvracala od študija. V popolnoma nemški ogrski vasi Oszlopu v Bakonjskem gozdu, poltretjo uro od pošte in pet ur od železnice, je poučeval dva »sila lena« sina barona Airoidija.²⁸

V Oszlopu ni bilo razen nedeljskega kegljanja nobene zabave. Vrhovcu je dala največ razvedrila grajska knjižnica, kjer je tičal dan za dnem. Čutil se je popolnoma srečnega, ko je sedel za kupom knjig. Knjižnica je štela nad 2000 večinoma geografskih in zgodovinskih del; zgodovinska so bila omejena zgolj na ogrsko zgodovino. Kar se je morda v nemškem, latinskem in madžarskem jeziku pisalo o madžarski zgodovini, se je nahajalo v knjižnici, o slovanski zgodovini pa ne ene knjige. Geografska knjižnica je obsegala vse zem-

²⁷ Ko jih je bil Vrhovec reklamiral, mu je odgovoril Stritar v listnici uredništva: »G. J. V. c. v Oszlop! Radi ustrezemo Vaši pravični želji, samo povejte nam, prosimo, kje je ta Oszlop? Poštni kolek kaže neko drugo ime, katerega pa razločiti ne moremo« (Z 79, 128).

²⁸ Dne 28. okt. 1878 je pisal slikar Janez Šubic poznejšemu ravnatelju obrtne šole Ivanu Šubicu z Dunaja: »Vrhovec gre ta teden na Ogersko za učitelja pri rodovini Albori(!), predvčerajšnjim so ga menda pili pri Bauchu na »srečno rajžo« (ZUZ VIII, 26). Pk pa poroča, da je Vrhovec sprejel ponudbo za domačega učitelja pri ogrskem plemenitašu Airoidiju, kar je po dobljenih obvestilih pravilno.

ljepisne strani, astronomija in kosmologija sta bili zastopani le z Aragovimi in Humboldtovimi deli. Politična, fizikalna in potopisna geografija je bila silno bogata.

Od slovenščine je bil odrezan. »Odkar sem na Ogrskem, nisem bral nobene slovenske vrstice razen Dolinarjevih pisem in pisem z mojega doma, sedaj pa šele Tvoje vrstice,« je potožil prijatelju (pV 7. 4. 79). Nikogar ni imel, ki bi mu bil odkril svoja čutila. Obrnil je nase Schillerjeve besede v spevu Der Taucher:

Unter Larven die einzig fühlende Brust,
Allein in der gräßlichen Einsamkeit,

Bei den Ungeheurn der traurigen Öde.

(pV 18. 6. 79).

Trpka šola je bilo za Vrhovca bivanje pri Airoidovih. Presedalo mu je tisto vedno poniževanje po principu, da se človek šele pri baronu začne. Spoznal je, kako grenak je hofmeisterski kruh in kolikor imenitnejša je družina, toliko grenkejši. Marsikatera puščica, naperjena nanj, je zletela poostrena nazaj in zadela nasprotni cilj. Njegov ugled je rastel.

Najbolj pereče je bilo denarno vprašanje. Borštnik²⁹ je Vrhovcu dobil učiteljsko službo v Oszlopu in mu obljubil po 40 gld. na mesec in vse prosto. Vrhovec je bil v tretjih nebesih; toliko denarja še ni imel svoje žive dni in še preden je bil na Ogrskem, je preračunal, kam s toliko kopico bankovcev, ki si jo v enem letu prisluži. A ko je prišel tja, ga živa duša ni vprašala po pogojih. Naslov »baron« mu je proletarcu jezik popolnoma zavezal na to stran. Pretekla je en, pretekla sta dva meseca, da mu baron ni novca pokazal. Naposled mu je pošel denar, ki ga je z Dunaja rešil s seboj; pa je jel polagoma trkati kakor Mozes na skalo, a s tem razločkom, da je skala ostala suha. Komaj je izdril nekaj novcev za tobak. V Ljubljani je imel uro zastavljeno; povedal je baronu in ga prosil za denar; zastonj. Baron je mignil z rameni: Ne morem, nimam! Družba sv. Mohorja mu je poslala denar za prejete spise. Šel je na pošto, poravnal nekatera poštna povzeta in se vrnil s 30 gld. Takoj je prišel baron k Vrhovcu in si izposodil 10 gld. Čez malo ur so prišle dekletke, ena po 4, druga po 3 gld.; četrto je zavrnil rekoč, da nima več. Ko se je baron pripravljaval, da pošlje na pošto, je izpolnil Vrhovec poštno nakaznico za ljubljansko zastavnico in jo nameraval z denarjem vred oddati; a baron ga je pregovoril, da mu je posodil še zadnjih deset gld. Tako je priplaval na suho in ura je ostala v zastavljalnici (pV 18. 6. 79).

Obleka mu je jela pešati; čevlji raztrgani. Ko je prišel z Mohorjevo nagrado s pošte, je takoj poslal svoje raztrgano obuvalo čevljarju. Ali Vrhovec je bil že suh, še preden so bili čevlji zakrpani; le še dva forinta je tiščal. Nekega popoldneva so sedeli Vrhovec, baron, baronovka in učenca pri malici kave, ko je prinesla neka kmetica surovo maslo na prodaj. Lepo je bilo; vsem se je zdel kup vreden in sklenilo se je, da se kupi; a kdo bo plačal? Vsi so se naenkrat spogledali. Vse oči so se obrnile na Vrhovca, velikega mogula. Po kratkem premoru se oglasi baron: Herr Professor (tako so ga titulirali), haben sie einen Gulden? Vrhovec je pritrdil z dostavkom, da čaka čevljarja, ki mu prinese vsak čas čevlje. Oj, mu odvrne baron, v treh dneh dobodem denar, le dajte forint! In dal ga je. A čuden slučaj! Od doma so mu mati poslali za god tri forinte in pravkar je pričakoval hlapca s pošte z denarjem. Tedaj je prinesel

²⁹ Franc Borštnik, poznejši gimnazijski profesor v Dubrovniku.

čevljar čevlje, pa je moral dobre pol ure čakati na svoj zaslužek. Vrhovec je bil zadovoljen, da se je tako izšlo (ib.).

Poleg plemenitaške napihnjenosti beračija. »Izkusil sem, da je vsak učitelj v aristokratični hiši suženj; celo tu bi radi pometali z menoj — ko bi se dalo« (ib.).

Ogrsko enoličnost je prekinil izlet na Dunaj, kamor se je Vrhovec zatekel v zdravstvenem oziru — ogrskih zdravnikov ni maral.

Tamkaj je našel Slovensko literarno društvo.³⁰ O njem je poročal iz Oszlopa 7. apr. 1879: »To društvo se je porodilo, ko sem bil že na Ogrskem. Osnovano je po zgledu Slovenije, le zabavnega dela mu manjka in, dosedaj še, onih historičnih preprirov. Razen Trstenjaka, Hubada³¹ in Podgornika³² so vsi udje mladiči prvoletniki. Bil sem med tem časom, kar sem tu, enkrat na Dunaju, ter dobil povabilo k seji. Veselje, dejal bi, navdušenost mladih ljudi je vse hvale vredna; videl sem par bistrih glav, mimo njih pa tudi nekoliko fizionomij, ki jih je le radovednost k društvu prignala... Sicer pa je zadobilo društvo moje popolno priznanje, dasi se je pri oni seji mnogo prazne slame mlatilo, n. pr. ali se piše Srb ali Serb, tujec ali ptujec. Kritika pesmi je po Stritarjevih »Klasičnih pogovorih« prikrojena, pusta, zagrizena in naposled brez vse bistvenosti. Razpravljajo se res lepe teme in želim društvu, da se ne bi kmalu k pogrebu neslo, dasi mu obetam naglo smrt, ako se ne presnuje« (pV).

Kako rad bi se bil izkopal iz ogrskih vezi, a baron mu je bil vso plačo na dolgu. »Kadar žito dozori in bo šlo na prodaj, bom vzel tudi jaz slovo od Ogrskega,« je pisal Vrhovec 4. jun. 1879 (pV). A žito še ni dozorelo, stalo je še na polju, ko so se židje spopadli zanj. »Kako bom prišel do svojega honorarja, je postala zame že zelo važna zagonetka. Sicer pa se bo stvar v enem mesecu razmotala,« se je nadejal v začetku avg. 1879 (pV). »Če prej ne, 15. sept. se poslovim v Oszlopu za gotovo.« Dne 2. avg. 1879 je pisal: »Že štejem dneve, ko bom rešen ogrske ječe. Prišel bom, ako dobom svoje tako krvavo zasluženno plačilo popolno izplačano (kar ni zelo gotovo) in o tej priliki bom potrkal na Tvoja vrata.« (pV).

Vrhovčeve namere je podrl baron, ker mu ni plačal honorarja — moral ga je iztožiti. Vrhovec se je moral zopet vpreči v jarem domačega učitelja. Z novo službo pri višjem železniškem uradniku Sieberereju v Sisk u se je pohvalil prijatelju:

»Ljudje so zelo prijazni z menoj in so v skrbeh, če mi morda ne izpolnijo vsake želje, dasi je ne izrazim. Kot noč in dan, tako sta si podobni moje lansko in letošnje življenje. Zadovoljen sem na vse strani. Opravka malo in najboljša postrežba.

³⁰ Literarno društvo je bilo ustanovljeno na Dunaju leta 1879; nehalo je delovati leta 1883 (Vencajz, Sp. Sl. 132).

³¹ Josip Hubad, 1850—1906, prirodoslovec, naposled ravnatelj na obnovljeni gimnaziji v Kranju; gl. SBL 356.

³² Fran Podgornik, znamenit politik in časnikar, lastnik in urednik Slovanskega sveta 1888—97 in Slav. Echo 1899, 1900, 1903, 1904; u. 1904 na Dunaju.

Ne vem Ti dovolj zatrditi, kako mi hrvaški jezik dopada. Kar ves dan bi po trgu hodil ter ušesa nastavljal. Danes zjutraj sem bil pri pridigi, a umel sem malo, ker se je glas preveč po stenah namesto okoli mojih ušes lovil; prihodnjo nedeljo se pa ustavim pač tik pod leco. Žal mi je, da ne morem brati hrvaških listov, ker so kavarne sila drage, skoraj tako kakor na Dunaju. Sisak je gnezdo, do pol z Židi napolnjeno, gnezdo, kakor jih je morda malo, draginja zelo velika« (pV 5. 10. 79).

V isti družini je deloval leta 1880 in 1881 naposled v Mariboru, kjer se je deček vpisal v prvi gimnazijski razred. V počitnicah 1881 je bil Vrhovec brez opravka in doma (pL 6. 7. 81). V mariborskih krogih se Vrhovec ni čutil domačega.

»V dotiko ne prihajam z Mariborčani do malega nič; sploh so mi zelo apatični ljudje, zlasti ženske, a posilil se jim ne bom. Jutri sem k dr. Sernecu³³ namenjen; šel ga bom iskat, samo da se seznamim ž njim. V Čitalnico se ne morem vpisati, ker je tam občinstvo kaj malo izbrano, v kazino pa se skoraj ne smem, sicer bi si znali Slovenci to Bog vedi kako razlagati, dasi ni nič drugega, kakor dunajska »Lesehalle« (pV 25. 3. 81).

V.

Izpitna naloga, ki mu je priborila pohvalo strogega vseučiliškega profesorja Büdingerja, je dala Vrhovcu povod, da je spisal v Oszlopu razpravo Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku.

»Sestavil sem jo bil, skoraj bi dejal, za svojo zabavo; kolikor mi je prišlo ravno tvarine v pest, toliko sem jo porabil« (pV 5. 5. 79). Bleiweisu je oglasil svoj spis (pV 25. 5. 79). Sporočil mu je, da ima pripravljeno znanstveno razpravo o germanizaciji Slovanov. Bleiweis mu je odgovoril takoj in dejal, da jo rad sprejme, ako je le res znanstvena, se vzdržuje vsake politike in ako ne obsega več kot dve tiskani poli.

Da bi razpravo izpopolnil, je pisal na Dunaj svojim znancem in jih prosil, naj mu kateri preskrbi Hilferdingovo knjigo, ali Giesebrechta, Waitza itd., a nikomur se ni zdelo vredno storiti par korakov v biblioteko. »Morda sodim ljudi preostro, a moja misel je, da so mi nevoščljivi. Poslal bom spis torej tak, kakor je, Matici v Letopis. Ne vem, zakaj pravi Bleiweis, da ga sprejme v Letopis, ko sem mu ga le za znanstveni časnik³⁴ ponudil« (pV 4. 6. 79).

Bleiweis mu je nato odgovoril takole: »Častiti gospod! Rad sprejemem za Matico poslani mi rokopis, in ker imam za Letopis že gradiva obilo, mislim Vaš članek v posebni brošuri za letošnje leto Matic. na svetlo dati.

³³ Dr. Janko Sernec, 1834—1909, odvetnik, narodni prvak, soustanovnik SN in MS (dr. Glonar, Poučni slovar 314).

³⁴ Slovenska Matica je nameravala tedaj izdajati znanstveni časnik.

V tem oziru pa imam dve želji: Ena je ta, da bi dodali še kaki dve pisani poli in bi tako brošurica imela kake 3 tiskane pole. Morda bi mogli kak uvod k zanimivemu članku dodati o Slovanih in Germanih v obče seveda ne političen, ker Matica se ne sme vtikati v politiko, ampak le etnografičen ali zgodovinski. Druga želja pa je ta, da premenimo naslov knjižici, ki bi se glasil bolj splošneje, na priliko: Vpliv germanstva (ali nemštva) na slovanstvo, ali pa še širneje: Slovanstvo in germanstvo (nemštvo) v srednjem veku. Prosim kmalu odgovora in brž ko ga dobim, Vam pošljem kakih 50 for. na račun.

Morebiti bi mogli to, kar že imamo, brž v tisk dati, če vemo, kam da dodatek pride, ki bi ne motil tiska tega, kar že imamo.

Z odličnim spoštovanjem Vam udani Dr. Jan. Bleiweis.

V Ljubljani 26. 7. 79.« (pV 29. 7. 79).

Bleiweisova zahteva je presenetila Vrhovca. »Bleiweis je pač čuden človek,« je vzkliknil, »da mi najprej omeji razpravo na dve poli, zatem pa mi jo vrne ter me prosi, naj jo raztegnem na tri, kakor kuharica testo. Morda mi boš pritrnil, da se za »akademijo« taka strahopetna omejila ne spodobijo. Kaj bomo počeli, če se nam bo reklo, kako velike smejo biti naše znanstvene poskušnje, sicer ne bodo zagledale belega dne. — Poprava ali bolje pomnoženje mojega spisa bo narastlo morda več kot za eno polo, zlasti če nasnujem uvod po Bleiweisovi misli. Pripeti se lahko, da mi Bleiweis rokopis vrne z dostavkom, ukazal sem Vam ga le za eno polo pomnožiti« (pV 7. 8. 79).

Bleiweis mu je vrnil razpravo že gramatikalno popravljeno in za tisk urejeno. »Kaj rad bi vedel, kdo jo je korigiral. Manuskript je ves prekrižan in skoraj Ti je ni strani brez popravkov. Mož, ki je trinogaril po mojem rokopisu, piše zelo čvrst in koščen jezik; za poskušnjo Ti hočem navesti nekoliko njegovih popravkov — morda boš ugibal Levstika:³⁵

P o n e m č e v a n j e³⁶ je nadomestil povsod z »grmanizacijo«.

Jaz pisal:

stoletje
zahod
njegovi nasledki

velicemu

število

Popravek:

vek
zapad
njega nasledki (s tem se ne strinjam)

velikemu (v šoli so nas vedno učili, naj pišemo velicemu, družemu, celo susemu itd., nasproti temu pa se mi je popravilo sega³⁶ v »seza«, erstreckt sich)

broj

³⁵ Pa je bil Josip Cimperman, kar sklepam iz ocene Matičnih knjig za 1879 (N 80, 94), kjer Jos. Charpentier (Cimperman) radostno pozdravlja »najnovejše delo pisatelja, čegaver ime sluje med najboljšimi udi naše »mlade garde«... To knjižico brali smo slučajno v rokopisi in takoj se nam je videla nekamo posebnostna v svoji vrsti.«

³⁶ Podčrtal Vrhovec.

kmalo
prebivalci
našteva
kupec, kupčija
kmetija, Bauerngut

naslednik njegov
v njegovi okolici

skoraj
stanovniki
nabraja
trgovec, trgovstvo
kmetijstvo (se zopet ne stri-
njam)
naslednik njemu
v njega okolici

(po mojih
mislih je

to gotovo napačno; pri-
devnik se mi zdi vsekako
bolj slovenski)

last (Eigentum)
lastnik

imovina
gospodar

Tej vzporednici je dostavil Vrhovec: »Opomnim, da sem se marsikaj naučil iz popravljenega spisa in zelo se mi hoče dozdevati, da je bil Levstik popravljalatelj, le pisanje se mi ne zdi njegovo; roka je videti že zelo stara. »Pri Slovanih se je delala izjema« sem pisal jaz; popravilo se mi je: V Slovanih. Ali se spominjaš, kdo piše tak jezik mimo Levstika? Jurčičev Tugomer je, kakor znano, Levstikovo delo, kar se tiče gramati-
kalnih zunanosti« (pV 7. 8. 79).

Kako je Vrhovec raztegnil rokopis na tri pole? O tem je poročal (pV 2. 8. 79) naslednje: »Bleiweisu sem odgovoril, naj mi pošlje rokopis, da vsilim med odstavke tu in tam, kar bi bilo morda spisu na korist. Splošnega o Slovanih ne vem pisati, imam pa obilo malenkosti, ki bodo razpravi zelo pristajale po mojih mislih. V resnici pa sem imel kaj malo porabljivega. Tako skrčen rokopis, kakor sem ga prvič Bleiweisu poslal, je bil za zgodovinski stil mnogo ugodnejši, vendar sem nekatere stvari v novi izdaji boljše napravil«.

Prav ko je pečatil pismo za Bleiweisa, je prejel prijateljevo poslatev: listek SN (79, 184, 185) — Rutarjeve »Spomine na gornještajersko slovanstvo« — poročilo o Kronesovi razpravi. Vzradoščen je povdaril v zahvali, da utegne biti velike vrednosti za njegov spis; »a morda bo še bolj v čisljih, če se bom, kar se mi sicer dozdeva, zelo s Kronesom slagal« (ib.).

Vrhovec je v svoji knjižici Grmanstvo ledino oral. Kamor je pisal: v München, na Dunaj, v Berlin, povsod so mu odgovorili: ta zgodovinska stran še ni nič obdelana. Nihče ni pisal o njej (ib.). V tem svojem prvem historičkem poskusu (pK 5. 4. 80) je skušal dognati »nekatero najvplivnejše vzroke, ki so pomagali po sedaj nemških tleh slovanski narodnosti v grob«. Domnevo, češ da bi bil kriv zli usodi Slovanov nedostatek omike, je izpodbijal Vrhovec z dejstvi, dokazujočimi, da nekdanja slovanska omika ni ostajala za nemško. Zavedal se je, da se je na nekaterih mestih zaletel čez historičske ojnice. Taka mesta je

nameraval izpustiti v nemškem prevodu, namenjenem za disertacijo (ib.).

Kritike se ni bal; pričakoval je, da bi mu edino to utegnili očitati, da je zbiraje tvarino pogostokrat pozabil zapisati, odkod je. Povdaril je, da ne ve za človeka, ki bi mogel njegov spis stvarno kritizirati. »Ali nisem prešeren? Vendar je temu tako! Edini Bradaška³⁷ bi morda znal reči kompetentno besedo, ker ne vem ga, ki bi se s staro slovansko srednjeveško zgodovino sicer pečal. Šuklje — glej, na tega sem čisto pozabil! Da, ravno tega bom prosil, če se sam ne bo lotil, stvarne kritike. Levstikovo zgodovinsko znanje ne sega čez Cirilovo in Metodovo dobo, v tej in prejšnji dobi pa je zelo domač, kar vem iz lastne izkušnje« (pV 2. 8. 79). Zaželene kritike ni bilo.

Strah, da bi mu razprava o germanizaciji zelo zavirala karijero in da bi mu utegnilo pri izpitu škodovati njegovo predsedništvo pri »Sloveniji«, se ni obistinil. »Naj je! Pripravil se bom toliko bolj. Kadar bom pa skušnjo napravil, bom zelo rogovolil po slovenski slovstveni ledini! Nekoliko imena pa bi si vendar rad že prej pripravil in slišal bi rad že enkrat sodbo, kako misli naš publicum o mojih poskušnjah« (ib).

V Bakonjskem gozdu je spočel Vrhovec tudi članek Nestor in ustanovljenje ruske države, natisnjen v LMS 1881, ki ga je prof. Krek³⁸ (Kres 1882) označil za goli površni prevod Thomsenovega dela Ursprung des russischen Staates, in očital Vrhovcu, da je marsikaj izpustil, kar je navel Thomson, da ni popravil njegovih hib in izopačil citate.

Glede na Krekovo kritiko in očitke, izvirajoče iz nje, se je zagovarjal Vrhovec v SN 82, 171: »Ker mi nekateri mojih prijateljev očitajo in podtikajo, da se v letošnjem Matičnem Letopisu v spisu Nestor in ustanovljenje ruske države s tujim perjem šopirim in tuje razprave za svoje ponujam, izjavljam jim tem potom, da sem z imenovanim spisom le nameraval Slovence seznaniti z jako zanimivim, a pri nas še nikjer ne omenjenim preprirom o pričetku ruske vele-vlasti, ter posnel v to svrho slovečo knjigo Thomsenovo: Der Ursprung des russischen Staates. Ne vem se več spominjati, po čigavi nerodnosti, ali po moji ali po tiskarjevi, je izpala iz spisa odločna izjava, da se spis strogo drži Thomsenovih razprav, sicer pa je ta knjiga pod črto večkrat (— trikrat —) navedena. — S tujim perjem šopiriti se, ni moja navada, vrhu tega pa slovi Thomsenova knjiga tako, da je poznana vsakemu, kdor se je le količkaj za starorusko zgodovino pobrinil. S takim tujim perjem torej šopiriti se, bi bilo,

³⁷ Franjo Bradaška, 1829—1904, zgodovinar, gim. ravnatelj v Varaždinu, naposled v Zagrebu; med njegovimi deli najiminitnejša razprava »O najstarejši slov. zgodovini« (LMS 70, 260), dobro došla Vrhovcu za Germanizacijo (SBL, 56).

³⁸ Dr. Gregor Krek, 1840—1905, r. v Četeni ravni pri Javorjah nad Škofjo Loko; profesor slavistike na vseučilišču v Gradcu; oče slovenskega dijaštva; leta 1902 je stopil v pokoj in se naselil v Ljubljani. Proslavil se je s knjigo Einleitung in die slav. Literaturgeschichte (SBL 557).

če že drugega ne, vsaj zelo nespametno. Za posnetek in ne za originalno delo je smatral spis tudi sl. Matični odbor, ker mu je določil nagrado, kakršna je prevodom navadna. Toliko svojim prijateljem v pojasnilo.«

Mohorjevi družbi je poslal Vrhovec z Ogrskega na Einspielerjev poziv po SN sestavljeni spis O naši bosanski vojski (1879) in poročilo Kako smo obhajali petindvajseto obletnico cesarjeve poroke (1879). Prirodopisna razprava O hudi uri, blisku in gromu, dasi sprejeta v porabo (KMD 80, 140), ni prišla iz Mohorjevega krila na svetlo.

VI.

Misel na izpite je preganjala Vrhovca. »Večnega študiranja se že sramujem. Profesorjevi spisi bodo gotovo bolj zalegli, kot dijakovi ter pozornost bolj nase obračali,« je pisal iz Oszlopa (pV 25. 5. 79).

Z nagrado MD je šel Vrhovec k ustnemu izpitu. Dostal ga je 26. okt. 1880 in 3. jul. 1881 in dosegel prav dovoljen uspeh. »Sedaj so vse skrbi zadušene,« je poročal prijatelju; »napravil sem izpit za zgornjo gimnazijo iz zgodovine in geografije in sicer mnogo bolje, kakor sem sam pričakoval, zlasti Lorenz me je ekscellentno sodil. Büdinger mi je dejal: Ich bin sehr zufrieden... Sedaj se pripravljam za izpit iz nemškega in slovenskega jezika za spodnjo gimnazijo. Morda mi bo to kaj pomagalo. Prišla mi je te dni dobra misel. Slovenska domača naloga bi mi vzela mnogo časa in morda bi je celo tu (v Mariboru) zavoljo pomanjkanja knjig še napraviti ne mogel. Poskusil bom, če se bo dalo, predložiti Kreku v Gradcu vse, kar sem spisal, da mi na podlagi teh spisov odpuste domačo nalogo; če bi bil zelo predrzen, bi prosil celo za odpuščenje cele skušnje za spodnjo gimnazijo... Domačo nemško nalogo bom delal v Ljubljani o počitnicah, ker tu v Mariboru ni biblioteke; če mi pa tudi slovensko nalože, naj mi jo, saj se z Levstikom dobro umeva. Če pomislim, da so šukljetu le, ker je dobro odgovarjal, dali nemško za spodnjo gimnazijo, bi dali pač tudi meni lahko slovensko« (pV 25. 3. 81).

Vrhovec je bil usposobljen za pouk zemljepisja in zgodovine z nemškim učnim jezikom na vsej gimnaziji. Za slovenski učni jezik je naredil izpit 27. febr. 1885 in prejel pohvalno spričevalo zaradi večšine v materinščini (Pk). Misel, da bi naredil izpit iz slovenščine za gorenjo gimnazijo in morda tudi nemščine, je opustil. Nameraval je napraviti doktorat — disertacijo: prevod Grmanstva in njega vpliva na Slovanstvo v srednjem veku je imel že odobreno — a njegova denarnica ni zmogla pristojbin (pK 1. 3. 80).

V jeseni 1881 je nastopil Vrhovec na višji ljubljanski gimnaziji pod vodstvom profesorja Heinricha poskusno leto. Na koncu leta sta mu dala ravnatelj Jakob Smolej³⁹ in profesor Ivan Vavrů⁴⁰ spričevalo, polno hvale zaradi živahne marljivosti, velike vestnosti in natančnosti v pripravi, zgledne discipline in drugih vrlin (Pk).

Da bi kot »probekandidat« laže dihal, se je Vrhovec nadejal, da mu MS podeli razpisano tajniško službo. Zaman se je obrnil na njenega predsednika dr. Janeza Bleiweisa. Izmed 8 prosilcev je postal matični tajnik Franc Orešec.⁴¹

Slabe gmotne razmere — pri Siebererjevih je poučeval za stanovanje in hrano — so mu vsilile v roke pero. Zopet se je moral nasloniti nanj.

»Kruharsko pisateljjevanje bi že silno rad na kol obesil,« je potožil 18. maja 1881 iz Maribora, »najmanj me veseli za družbo (sv. Mohorja) pisariti, kjer se človek niti ganiti ne more. Tekst naj je mikaven, najrajši še humorističen — toda peruti so Ti popolnoma zvezane. Kaj se hoče? Pomagati se ne more, dasi tudi priznavam, da naj si šteje naš narod za srečo, ko je tak zavod, kakor je Družba, vzel v roke skrb, kaj naj priprosto ljudstvo bere in kaj ne, vendar bi včasih malo erotike lahko mimo cenzorja šlo« (pV).

Družbeno vodstvo je obsipalo Vrhovca s književnimi naročili. »Naročeno imam cesarjevičevo ženitev. Da bi mu le kmalu na misel prišlo ženiti se! Einspieler mi je dalje naročil male potopisne slike iz socialnega življenja narodov v Ameriki, Aziji, Afriki itd. Najrajši pa bi se lotil zgodovine srednjeveških Slovencev po Ogrskem, podobne Grmanstvu, a žalibog manjka mi knjig. Tudi pomen Kranjske za nemško srednjeveško zgodovino me zelo mika, a še Dimitza ni dobiti tu« (pV iz Maribora 25. 3. 81).

Oglasil se je zopet pri MD, ki je objavila njegovo razpravico *P o t r e s* (1881) in satiro *M e d h r i b o v c i* (1881). V tej je med drugim karikiral starodobnega šolmeštra in bičal lahkovernost priprostega ljudstva. Posledica je bila zamera pri učiteljih.

V N (1882) je popisal *U p o r v K r i v o š i j i*, *H e r c e g o v i n i* in *B o s n i*. Vrhovčeve utegnejo biti *N a r a v o s l o v n e s a n j e* v SN (1882). V SV je izšel prigodni spis *Turki pred*

³⁹ Jakob S m o l e j, 1825—99, r. na Brezju (ž. Kovor pri Tržiču); gimnazijo dovršil v Ljubljani; vseučilišče (latinščina in grščina) na Dunaju; vzgojitelj pri gr. Chorinskem; služboval na gimnazijah v Opavi, Bratislavi, Ljubljani; tu gimnazijski ravnatelj 1866, deželni šolski nadzornik 1884, upokojen 1890 (V. Kragelj).

⁴⁰ Ivan V a v r ů, 1830—1905, Čeh; leta 1859 prišel na ljubljansko gimnazijo, kjer je poleg klasičnih jezikov, slovenščine in nemščine, brezplačno poučeval telovadbo 1860—63. Leta 1861 je izdal knjižico *Gymnastische Uebungen für die Turn-Anstalt am k. k. Gymnasium zu Laibach* (Jos. Blasnik 16°, 47). Z Levstikom vred je Vavrů sodeloval pri sestavi slovenske sokolske terminologije (Drenik). Bil je mnogo let odbornik MS in njen knjižničar 1865—78. V pokoj je stopil meseca nov. 1887.

⁴¹ Franc O r e š e c, suplent na gimnazijah v Gorici, Celju, Mariboru in na realki v Ljubljani, tajnik MS 1881—83 (LMS 81, 84).

Dunajem leta 1683. Za Mohorjev koledar (1883—85) je sestavljal Vrhovec Razgled po svetu, v katerem se je s toplo besedo spominjal med drugim v oni dobi umrlih veljakov, zlasti Jurčiča, čigar slavnost na Muljavi je popisal, in dr. Janeza Bleiweisa. Pri opisu Jurčičeve slavnosti se je spomnil Vrhovec na njej navzočnega pesnika Simona Gregorčiča in njegove »zlate knjige«, »v kateri ni spotekljive pesmi in jo smeš dati nedolžnemu dekletu v roke«. Te besede je Vrhovcu za zlo vzel dnevnik »Slovenec« (30. 12. 83).

Tudi v poznejših letih, ko se mu je zboljšalo gmotno stanje, je Vrhovec ostal MD zvest in s svojimi zanimivimi, prostonarodnimi spisi pripomogel, da se je uspešno širila med ljudstvom. V njenih koledarjih in SV je obdeloval raznovrstno, večinoma aktualno snov: Hodite na pošto! (1886; pouk o poštni hranilnici), Pošta (1889), Mutec (1890), Kako se potuje po Afriki (1892, krasen popis Stanleyevega potovanja), Krištof Kolumb (1892; v spomin 400letnice odkritja Amerike), Afriška sužnost (1894), Velikonočni potres v Ljubljani in okolici (1895). Poslednje Vrhovčevo delo za imenovano družbo, izgotovljeno l. 1891 (pL 5. 2. 91), izdano 1899, je bil zemljepisno-etnografski spis Avstralija in nje otoki.

Vrhovčeva bojazen, da pojde morda po dovršenem poskusnem letu krave past (pV 25. 3. 81), se ni vresničila. Prišel je na ljubljansko realko kot nadomestnik na dopustu bivajočega profesorja Antona Raiča⁴² z nagrado 40 gld. na mesec; namestoval ga je od 10. maja do 15. julija 1882. Dne 30. septembra pa ga je imenoval deželni šolski svet za nadomestnega učitelja na omenjeni šoli (Pk).

VII.

Ljubljana se je prerajala, ko se je Vrhovec vrnil vanjo. S preselitvijo Zvona (1881) je postala slovensko slovstveno središče. V političnem oziru se je pobelila z zmago narodnjakov pri volitvah v mestni občinski svet.

Magnet, ki je potegnil Vrhovca nase, je bil Literarno-zabavni klub, ki se je shajal najprej pri Slonu, potem v Evropi (dr. Prijatelj, Kersnik VI, 2 in 3, 38). Vrhovca je iznenadil kolegijalni sprejem v klubu. Pohvalil se je, da mu je »priložnost občevati s skoraj vsemi slovenskimi kapacitetami... To

⁴² Anton Raič, 1845—88, r. pri Mali Nedelji, po dovršenih izpiti iz slovenščine, zemljepisa in zgodovine na Dunaju je od leta 1872 služboval na ljubljanski realki; odbornik SM, tajnik Slov. pisateljskega društva; med njegovimi spisi je najtehtnejši razlaga Stapletona. Umrl je v Pragi, a počiva pri Sv. Krištofu v grobnici Slov. pisateljskega društva (LZ 88, 635).

je namreč v »Slovenskem klubu«, ki se snide vsako soboto zvečer. Udje so profesorji, doktorji cuiuslibet facultatis in sploh možje z akademičnimi študijami. Programa nimajo nikakega, le vsak je k enemu berilu zadržan. Iz ravno tega kluba so izšla ona tri predavanja v čitalnici.⁴³ Kolegijalnost je velika; jaz se čudim, pričakoval je nisem; profesorji so prvi v tem. — Prav čudil sem se, ko so me nagovorili z »Ivan z Vrha«, ko sem prišel v klub; menil sem, da v Ljubljani tega imena živ krst ne pozna... Jurčič, o katerem sem čul, da je velik tiran in se zelo umišlja, je z mano sila prijazen; s Kersnikom in njim se pomenimo o marsikateri važni stvari, kar se tiče naše beletristike« (pV).

Jurčič! Malokrat je bil Vrhovec ž njim skupaj v Literarnozabavnem klubu. V začetku maja 1881 je padel v prerani grob. Kakšna čuvstva so ob tej grozni nesreči navdajala ljubitelje slovenske lepe knjige, pričajo Vrhovčeva pisma.

»Kaj praviš k Jurčičevi smrti!« je pisal prijatelju. »Ali ni to grozno? Sedaj smo se z našo literaturo zopet za nekoliko let ustavili. Jaz si sedanjega slovenskega slovstva brez Jurčiča skoraj ne morem misliti« (pV 9. 5. 81).

V naslednjem dopisu 18. maja 1881 razpravlja o posledicah: »Jurčičeva smrt mi bo hodila še dolgo po glavi. V skrbeh sem, kaj bo z našim slovstvom poslej. Levstik je postal učenjak; za beletristiko, ki ima do naroda vendarle največ vpliva, je izgubljen. Dlakocepivcev slovničarskih nam ne bo manjkalo; prepustil naj bi drugim to, dasi tudi zaslužno delo. Morda ga bo Jurčičeva smrt napotila zopet nazaj k beletristiki. — Tavčar nam žganjcev ne bo zabelil,⁴⁴ toda Erjavec Ti je čvrsta grča.⁴⁵ Pesnikov imamo sicer že umrlih in še živečih dovolj, a Xi⁴⁶ bi nam vendar še čvrsto na noge pomagali. Stritar je neki popolnoma onemogel. Kdo pa je dr. Mencinger? Jaz ga ne poznam drugače, kakor da je bil sedaj Tavčarjev advokat v Kranju. Tudi izvrsten narodnjak, pravijo, in pošten je, a vse te lepe lastnosti ga ne delajo še sposobnega za nadaljevanje Jurčičevih Rokovnjačev! Jurčičevih Rokovnjačev! Dostojno končati bi jih skoraj ne mogel nihče, če ne Levstik... Komaj pričakujem Levčevega nekrologa, ki bo vsekako zanimiv« (pV).

⁴³ Trije javni govori. Govorili prof. Fr. Šuklje, Ivan Tavčar in prof. Fran Wiesthaler. V Ljubljani. 1876.

⁴⁴ O Tavčarju je Vrhovec par let poprej izrekel tole sodbo: »Če ga ne bo politično življenje vsega zase pograbilo, pričakujem od njega več, kot od kogarkoli sedaj živečih Slovencev, malo jih izvzemši; svojega mojstra Stritarja, menim, je že davno prekosil; če mu manjka česa, tak — let, genija ima že sedaj za mnogo časa dovolj. Ne vem, kaj mi je vsililo tako dobro misel o njem« (pV 5. 5. 79).

⁴⁵ Podčrtal Vrhovec.

⁴⁶ Šifra Simona Gregorčiča.

Literarnozabavni klub in potem Pisateljsko podporno društvo sta štela Vrhovca med svoje najmarljivejše predavatelje. Predaval je: 19. nov. 1881 o socialnih razmerah v Severni Ameriki (LZ 81, 782); razpravo, obljubljeno LZ, je objavil LMS (1881) pod naslovom Črtice o gospodarskih razmerah Zjedinjenih držav — dopolnilo Yankeei je izšlo v LL 1884; 28. okt. 1882 o Sibiriji, prinesel Kres 1884 pod zaglavjem Svetovni pomen Sibirijske; 8. nov. 1884 humoristično berilo o želodcu, citano že v dunajski Sloveniji, ponujano Stritarju za Z (pV 29. 7. 79), Levcu za LZ (26. 7. 84), namenjeno Kresu (ib.) in naposled natisnjeno v LL (84, 211, 218); 14. febr. 1885 o latinskih klasikih, kdaj so se začeli zopet baviti z njimi, koliko nasprotnikov je nastopilo zoper nje v začetku, a kako je pozneje vsak, kdor je hotel veljati za izobraženca, moral poznati stare klasike (LL 85, 37); 2. maja 1885 o sestavi in poslovanju kranjskega deželnege zbor pred 200 leti. — Nekdanji deželni zbor kranjski (LZ 1886); v štirih večerih leta 1885 je bral Vrhovec razpravo: Ljubljana pred stoletji, ki je zaradi svoje temeljitosti in množice novih podatkov prav posebno zanimala poslušalce (LL 85, 263); 23. jan. 1886 o volitvi in oblasti ljubljanskega mestnega sodnika v prejšnjih stoletjih (LZ 86, 124). Občni zbor Pisateljskega podpornega društva je izvolil Vrhovca leta 1886 za odbornika (LZ 86, 313). Z drugimi odborniki vred je bil podpisan na vabilu za sodelovanje pri nameravanem Leposlovnem zabavniku, ki pa ni zagledal belega dne (SN 86, 153).

Ob 600letnici našega hlapčevanja Dunaju leta 1883 je pozvalo realčno ravnateljstvo Vrhovca, tedaj pomožnega učitelja, naj v proslavo tega dogodka napiše članek za letna izvestja; tako je nastal spis Kranjske šole in Habsburžani; SN je pohvalil in Učiteljski tovariš ponatisnil Vrhovčev članek; a Laibacher Schulzeitung (83, 19) ga je raztrgala, češ da je površen posnetek tistih oddelkov Dimitzove Kranjske zgodovine, ki se bavijo s šolstvom. Pisatelju je oponašala prepričilo razumevanje avstrijskega šolstva, na katerem sloni kranjsko in katerega pogloblitve dobe mu niso znane; očitala mu je nezanesljivost s citati opremljenih podatkov; tudi naslov se ji ni zdel opravičen. Ko se je bil Vrhovec v poslanici Zur Abwehr (LZg 5. 11. 83) uprl proti tem očitkom, je Schulzeitung (Nr. 21) ponovila in še poostrila prvotno kritiko.

VIII.

Z dveh strani (dr. Gregor Krek in Schulzeitung) so priletela polena na začetnika zgodovinarja Vrhovca; saj vsa dotedanja povestna dela, vštrevši v LMS 1882 in 1883 izšli spis Zgodo-

vinski pregled kranjskega trgovstva in obrta do francoske okupacije — so bila večinoma kompilacije in celo sitna plagiastva. Dvakratni neuspeh je potrl Vrhovca in malo je manjkalo, da ni odložil peresa; a našel se je usmiljen Samarijan, ki je dvignil ranjenca. To je bil profesor Frančišek Levec. Kakor je Podlimbarskega po neugodni kritiki Gorskih potokov hrabil, naj ne opusti pisateljevanja,⁴⁷ tako je priskočil na pomoč tudi Vrhovcu. Pokazal mu je novo pot, opozorivši ga na arhivne študije. Levec je tudi pozneje ugodno vplival na Vrhovca, kar se da posneti iz mnogih njegovih dopisov; spodbujal ga je k pisateljevanju, potolkel marsikaterega slovničnega in stilističnega kozla v njegovih spisih, oskrboval korekturo in mu bil svetovalec pri sestavljanju šolskih knjig. Tudi strokovne knjige mu je izposojal iz realčne knjižnice in jih pošiljal v Novo mesto.

Častna in plodovita je bila Vrhovcu arhivna zgodovinska doba. Pričela se je, ko mu je prvi slovenski župan Peter Grasselli odprl mestni arhiv in mu dovolil, da ga izrabi. Na ljubljanskem rotovžu je našel Vrhovec »nakopičeno gradivo — nakopičeno v pravem pomenu besede, v največjem neredu pomešane listine najrazličnejših stoletij in najrazličnejšega obsega« (predg. Ljublj. meščanom). V zatohle shrambe mestnega arhiva se je Vrhovec nalik črvu zaril in po dveletnem naporu delu iznenadil najprej člane Pisateljskega podpornega društva s predavanjem, potem pa vse ljubitelje domače zgodovine z obširno razpravo Topografski opis Ljubljane in zgodovina mestnega zastopa v minulih stoletjih (LMS 85).

Samozavestno je pristavil v naslovu: »Po arhivaličnih virih spisal Ivan Vrhovec« — in v predgovoru je poudaril: »Pri sestavi tega članka sem se oziral skoraj samo na listine, nahajajoče se v ljubljanskem mestnem arhivu, ter le tu pa tam segel po virih že tiskanih«. Na izprehodu po stari Ljubljani se je pisatelj v Topografskem opisu ustavil skoraj na vsak korak in opozarjal na preteklost ljubljanskih zgradb. Kritika tega Vrhovčevega dela je bila polna hvale. Njegov mentor Levec ga je nazval prvega zgodovinopisca bele Ljubljane, kajti doslej še nobeden naših domačih historikov ni posegel tako globoko kakor on; njegov spis je pravi biser domačega zgodovinopisja (LZ 86, 61). Dr. Sket je vzkliknil: »Tako je našla tudi slovenska metropola svojega zgodovinarja« (Kres 86, 89).

Še bolj se je poglobil Vrhovec v ljubljansko preteklost s knjigo, posvečeno ljubljanski kulturni zgodovini, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih (1886).

⁴⁷ Gl. dr. Šlebingerja Uvod Fr. Maslja-Podlimbarskega Zbranim spisom I, XXI.

V Topografiškem opisu je predočil rast Ljubljane in njen razvoj na zunaj; tu pa je razgrnil delo in življenje njenih nekdanjih stanovalcev: meščanov, plemstva, duhovščine in tujcev. Knjiga, polna prizorov iz dejanja in nehanja prednamcev, se bere kakor roman. Pisatelj jo je zaključil »z veselim pogledom na lepe in svetle dni, ki jih je Ljubljana imela v minulih časih, in s srčno željo: Vivat, floreat, crescat!« O Vrhovčevih Ljubljanskih meščanih je Levec priznal, da so »brez dvojbe važen prispevek k naši kulturni zgodovini in slovenska književnost mora s Slovensko Matico vred biti ponosna na to v mnogih ozirih imenitno delo neumorno delajočega g. prof. Vrhovca« (LZ 86, 762). Ponosen na svoje delo je naglasil pisatelj, da se more njegova knjiga meriti z vsako drugo zadnja leta izšlo slovensko zgodovinsko knjigo, a bolelo ga je, ker niti en slovenski list razen LZ ni omenil njegove knjige, za katero se je trudil dve leti, pač pa je izšla kritika v literarnem razgledu praškega Hlasa naroda (pL dec. 87).

Istega leta (1886) kakor Ljubljanski meščanje je izšla v samozaložbi Vrhovčeva knjiga *Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach*, razširjen in mestoma dopolnjen predelek Topografije. Vrhovec je hotel izdati tudi Ljubljanske meščane v nemškem prevodu, kar je napovedal v predgovoru svoji nemški knjigi; a pičle gmotne razmere in prepočasna razprodaja knjige je izdajo onemogočila. Na Levčevo priporočilo je prejel Vrhovec za nemško knjigo od Kranjske hranilnice sto gold. podpore (pL 9. 11. 86).

O pisateljevanju v nemškem jeziku je razmišljal Vrhovec že na Ogrskem. Dne 7. 4. 1879 je pisal prijatelju: »Glede kranjske zgodovine sta se srečali najini želji, toda s tem razločkom, da mi je na misli kranjska zgodovina v nemškem jeziku. Ti mi boš komaj verjel, da imam že mnogo gradiva zaznamovanega, seveda se ga ne dotaknem, dokler ne bom napravil izpita«. Na prijateljev odločni ugovor radi nemščine se je takole zagovarjal: »Namen, ki bi me vodil pri sestavi kranjske zgodovine v nemškem jeziku (ako bi namreč knjiga sploh veljala toliko, da bi se smela Nemcem na ogled poslati) bi bil, razjasniti Nemcem, da so stvari pač nekoliko drugačne, kakor jih opisujejo Dimitzi, Heinrichi itd. Z nemško knjigo bi narodu gotovo več koristil, kot s slovensko, ki bi se sicer tiskala, a brala ne. Če se ne motim, je pisal tudi Palacky svojo zgodovino s takim namenom. Levcu, ki je v lanskem programu priobčil nemško razpravo o slovenski slovstveni stvari,⁴⁸ se morda tudi ne more očitati, da se Nemcem vsiljuje. Valvasor si je za narod gotovo večje zasluge pridobil, kakor če bi bil izdal svoje foliante v slovenskem jeziku, in meni se zdi vsekako bolje, da se je drugi natis Valvasorjev izdal v originalu, kakor če bi se bile knjige v slovensko prestavile. Palackega pač ne bo noben Nemec štel med svoje zgodovinarje. Petrograjska akademija znanosti je izdala že mnogo nemških knjig itd. Toliko za moje opravičenje, sicer pa stvar ni še toliko zrela, da bi sploh kako besedovanje zaslužila« (pV 5. 5. 79).

⁴⁸ Die Sprache in Trubers Matthäus. Von Prof. Fr. Levec. Jahresbericht der k. k. Oberrealschule in Laibach, 1878.

IX.

Poleg MS, ki je objavila glavna Vrhovčeva zgodovinska dela, je bil Ljubljanski Zvon mnogo let priobčevalec njegovih spisov. V razpredelu Slavni Slovenci je podal Vrhovec leta 1885 življenjepis velikega človekoljuba Petra Pavla Glavarja, ki je poleg navadnih siromakov podpiral tudi dijake, med drugimi Komenčana Antona Remca; o tem je napisal Vrhovec črtico Reven slovenski dijak na Dunaji pred 100 leti (LL 84, 244). Oprt na vire iz komenškega arhiva je otrebil Vrhovec pravljčni mah z Glavarja.

Čitatelje LZ je navdušil Vrhovec z zgodovinskimi članki, ki jih je pričel z razpravo Kako so naše očete v vojake jemali (1885) in nadaljeval v štirih vrstah (1886, 1888, 1894 in 1895) pod zaglavjem Iz domače zgodovine (gl. bibliografijo). V teh 20 razpravah je nakopičil množico novih zgodovinskih podatkov.

Ko mu je jelo potekati zgodovinsko gradivo, nabrano v ljubljanskih arhivih (pL), si je Vrhovec poiskal druge tvarine za svoje spise: zemlje- in narodopisno. Vrnil se je k povesti, a tu je naletel na Levčevo nemilost.

Okt. 1888 je sporočil uredniku LZ: »Za prvo številko prihodnjega leta Ti bom poslal dve povesti, ono, ki si mi jo nazaj poslal, popolnoma predelano, in pa še eno. Vsaka bo obsegala čez poldrugo tiskano polo« (pL okt. 88). Prva številka LZ 89 se je uveljavila s Kersnikovo povestjo Rošlin in Verjanko in s Hribarjevo humoresko Vesela vožnja, a Vrhovčeve povesti ni bilo na dan, tudi v drugi in v poznejših številkah ne.

Narodopisno stroko, ki ga je nanjo opozoril Einspieler že leta 1881 (pV 25. 3. 81), je obdeloval Vrhovec v LL pod naslovom Etnografske posebnosti in nadaljeval v LZ 89 in 90 (gl. bibliografijo).

Za objavljene spise je uredništvo pošiljalo Vrhovcu honorar. Včasih pa je Vrhovec sam potrkal na blagajno LZ, tako pozimi 1887, ko je poprosil Levca, naj mu pošlje tri ali štiri desetake pred božičem, ko kmetje po smešno nizki ceni ponujajo vino; zato je navel dva vzroka: ker bi bil rad vsaj v začetku privezan, da bi se laže privadil zopet peresa in ker mu od plače ne preostaja toliko, da bi kupil vina. Seveda je bil uslišan.

S toplo besedo se je zahvalil potem Levcu za poslanih 40 gld. »S temi novci sem zavalil prvi polovnjak v svojo klet in ko ga bom načel, bova izpila (s soprogo) prvo kupico na Tvoje zdravje.« (pL 2. 12. 87).

Prihodnje leto je o božiču prispel iz Zvonove blagajne petdesetak, ki mu je sledila prasičja metamorfoza (pL 31. 12. 88).

Kot središče tedanjega slovenskega slovstvenega dela je Vrhovec visoko cenil LZ. Pri srcu mu je bil njegov prospeh.

Jako si je prizadeval, da bi ustregel s svojimi članki uredniku in bralcem. Želel je, da bi se listu razširilo obzorje. Ko je pošiljal Levcu Kitajsko lakoto, mu je svetoval: »Po mojih mislih bi bilo listu zelo v korist, ko bi se zanimal več za važne stvari, ki se gode sedaj. Nemški časopisi prinašajo razen beletristike, torej romanov, novel in povesti, po največ ali skoraj zgolj sestavke, ki se bavijo s sedanjostjo. Zvon, menim, da prinaša takih stvari premalo; razen književnosti ima le malo iz sedanjosti vzetega. Nove prikazni na najrazličnejših poljih duševnega delovanja, bi dale morebiti dosti tvarine.

Toda te stvari veš Ti bolje presoditi. Če bi se list zanimal preveč za tuje stvari, mi boš djal morda, potem ni več originalen list, marveč le odsev nemških časopisov. In v tem mislim, da je tudi mnogo resnice; sicer pa poznaš Ti svoje naročnike bolj ter veš, kaj se jim sme podajati.

Sicer si djal na platnicah zadnjega lista: LZ bodi, kakršen je, ali pa ga ne bodi, a iz vrstic, ki si jih pisal meni, čujem napoved, da se bo vendar kako spremenil. Naj pa se spremeni, kakor hoče, jaz mu bom vselej rad postregel ter bi si le želel, da bi mu tudi res postregel« (pL 18. 12. 90).

Vrhovčev nasvet, da bi se LZ razširil v revijo, je prišel prepozno. Sprememba v uredništvu je bila tedaj že gotova. Ustanovitelj in prvi urednik LZ je oddal list v druge roke. Dne 5. febr. 1891 je pisal Vrhovec Levcu: »Dasi sem bil pripravljen na to, da oddaš Zvon, me je factum vendarle zelo iznenadil. Da se bo to skuhalo, na to takrat, ko si mi v poslednjem Tvojem pismu namignil, nisem prišel, dasi je bila stvar popolnoma naravna. Moje nemerodajno prepričanje je, da si prav storil, če tudi morebiti v Ljubljani in tudi drugod ta in oni temu ne mara pri-tegniti. Želeti bi bilo, da bi Tvoji nasledniki ne zavozili ter nam Zvona ne pokopali. Če bi se to zgodilo, bi imel Mahnič vso slovensko literaturo za dalje časa v svojih brzdah.«

Tudi po Levčevem odstopu je Vrhovec Zvonu zvest ostal.

X.

Leta 1886 je bila na gimnaziji v Novem mestu⁴⁸ razpisana profesorska služba za zgodovino. Dobil jo je Vrhovec po posredovanju grofa Hohenwarta, kateremu ga je bil priporočil dr. Josip Vošnjak (Slovan 1903-4, 334). Profesorski naslov so mu dali 2. nov. 1889 (Pk).

Veseli, družabni Vrhovec — v enoličnem, zaspanem Novem mestu. O nekdanj glasoviti novomeški veselosti ni bilo ob Vrhovčevem prihodu ne duha ne sluha (pL 9. 11. 86).

⁴⁸ Iz pričujočega spisa je povzeto Vrhovčevo delovanje v Novem mestu v Ant. Podbevška knjigi: Dolenjska metropola Novo mesto str. 15—17 pod zaglavjem: Spominu prof. Ivana Vrhovca.

»Človek mora tu vse žile napeti, da ga ni samega dolgega časa konec,« je tožil Vrhovec Levcu pred pustom 1887, »kajti o zabavi nimajo Novomeščani niti pojma. Ne vem, če je kje življenje tako malomestno kakor tu. Z dekleti zabavati se, je sila težko; le dr. Razpetove in pa Rudeževa gospodična se morajo izvzeti« (pL 3. 2. 87). Z eno izmed prvoimenovanih, z Amalijo, hčerjo okrajnega zdravnika dr. Martina Razpeta (u. 26. apr. 88) se je Vrhovec poročil 8. sept. 1887.

Amalija Vrhovec

V narodnem oziru se je Novo mesto malo pred Vrhovčevim prihodom jelo dramiti iz spanja. Po zgledu Ljubljane je vrglo s sebe igo tujstva. Za njegovim prvim narodnim županom stotnikom Kmetičem je nastopil jako zaslužni notar dr. Albin Poznik (1884—91, r. v Škocijanu pri Krškem, u. 1915). Osnovala so se narodna društva: poleg že prej obstoječe Čitalnice Dolenjsko pevsko društvo (1884), Sokol (1887),⁴⁹ Ciril Metodova podružnica (1886), Katoliško rokodelsko društvo.

⁴⁹ Sokolska zastava je bila blagoslovljena leta 1889. Blagoslovil jo je kanonik Jožef Hočevar na Glavnem trgu, kjer je bila tudi sv. maša. V imenu domačinov so govorili novomeški župan dr. Poznik in dr. Slanc, v imenu gostov Ivan Hribar in dr. Zastavi je bila kumica ga. Ana dr. Slančeva.

Narodna društva naj bi zedinil pod svojo streho Narodni dom — prvi v Sloveniji — dozidan leta 1884 zlasti po trudo-ljubivosti župana dr. Poznika, dr. Slanca⁵⁰ in gim. ravnatelja Andreja Senekovića;⁵¹ poslednja dva sta največ pripomogla, da se je izkopal iz dolgov. V Narodni dom se je preselila Čitalnica iz Hočevarjeve hiše. Na njenem podiju je kmalu po svojem prihodu v Novo mesto nastopil Vrhovec kot govornik na Vodnikovi proslavi (Jarc). Novomeška Čitalnica je tičala v jako slabih

Ivan Vrhovec

gmotnih razmerah in čuli so se glasovi, da bi ji nič bolj ne koristilo kakor gledališki oder.

Že v prejšnjem času so nastopali v Čitalnici diletanti z gledališkimi igrami; a neugodne okolnosti so ustavile njihove nastope.

Agilni Vrhovec pa je oživil Novomeščanom gledališče.

⁵⁰ Dr. Karel Slanc, 1851—191., odvetnik, publicist in politik v Novem mestu (Glonar, Poučni slovar 324).

⁵¹ Andrej Senekovič, 1848—1926, r. v negovski župniji v Slov. goricah, matematik, fizik; profesor na ljubljanski realki, gim. ravnatelj v Novem mestu, potem na I. drž. gimnaziji v Ljubljani do 1907; v pokoju ravnatelj mestne plinarne, predsednik Družbe sv. Cirila in Metoda; pisatelj učnih knjig (dr. Šlebinger CMK 27, 33—39).

Na njegovo pobudo se je izvolil gledališki odsek; poleg predsednika ravnatelja Andreja Senekoviča so mu bili člani: župan dr. Poznik, profesor Jožef Sturm⁵² in Vrhovec, ki je 17. jan. 1887 pisal Levcu: »Poslov imam sedaj o pustu čez glavo, ker sem tajnik Čitalnice in pevskega društva; vrh tega sem še prevzel vodstvo gledališča, ki ga nameravam tu osnovati.«

Leta 1886 pričeta zbirka za novi oder se je nadaljevala in kmalu narasla na 250 gld. Na Dunaju naročene kulise so stale krog 600 gld (pL 4. 2. 87). Kar je manjkalo, je Sturm sproti naslikal (Jarc).

Za napravo garderobe so se vršila v postnem času 1887 predavanja, ki so prinesla nad 100 gld (pL 87). Predavali so: profesor Rajko Perušek⁵³ o optimizmu in pesimizmu, vodja kmetijske šole Rihard Dolenc⁵⁴ o vinskem kipenju, profesor Ignacij Fajdiga⁵⁵ zgodovinske črtice o elektriki, Vrhovec o Novem mestu v prejšnjih časih (Slovan 87, 94). Na Levčevo željo mu je Vrhovec poslal svoje berilo, toda s pripombo, naj ga ne sprejme v LZ, češ, da ni zrelo za Zvonovce (pL 87).

Meseca febr. 1887 je stal v novomeškem Narodnem domu oder, prvi na Slovenskem, s kakršnim se tedaj niti Ljubljana ni mogla ponašati, ko ji je prav tistikrat pogorelo deželno gledališče. Kar je še manjkalo kulis, so jih nabavljali sproti iz doneskov predstav. V začetku decembra i. l. so imeli že kulise za tri sobe in slike: gozd, vrt, pokopališče, vas, divji gorski svet, jezero in lepo mesečno pokrajino; vse je bilo plačano — nad 800 gld. ob neznatnem dolgu 70 gld. (pL 4. 12. 87). Brez razločka stanov so pokladali Novomeščani svoje doneske na domovinski žrtvenik in tudi s kmetov in iz tujine so dohajale večje in manjše vsote (Vrhovec, LZ 87, 443).

Na novem odru so nastopali člani najuglednejših novomeških rodbin. Duša gledališča je bil Vrhovec: dramaturg, re-

⁵² Sturm je prišel na novomeško gimnazijo v jeseni 1886 z Vrhovcem vred in je vztrajal do 1890; tedaj se je preselil na Dunaj, kjer je postal član kršč. socialne stranke in deželni odbornik; bil je dober prijatelj dunajskega župana dr. Luegerja.

⁵³ Rajko Perušek, 1854—1917, Ljubljčan, profesor klasičnih jezikov na realni gimnaziji v Sarajevu, potem v Novem mestu, na posled na I. drž. gimnaziji v Ljubljani 20 let. Narodopisni, potopisni in jezikoslovni pisatelj. Kolegi Vrhovcu je napisal krasen nekrolog. Umrl je na Dunaju (dr. šlebinger v LZ 17, 220).

⁵⁴ Rihard Dolenc, 1849—1919, r. v Podbrju na Vipavskem; ravnatelj vinarske in sadjarske šole na Slapu pri Vipavi 1873; ž njo se je preselil 1886 na Grm pri Novem mestu, kjer je stopil v pokoj 1907. S poukom in peresom je mnogo storil za napredek kmetijstva (SBL 140).

⁵⁵ Ignacij Fajdiga, r. v Sobračah ob Temenici pri Šentvidu, matematik, fizik, služboval na gimnaziji v Novem mestu, na II. državni v Ljubljani, gim. ravnatelj v Kranju 1907—24; u. v pokoju v Novem mestu 1929 (Simon Dolar).

žiser in tudi igralec-komik. Razvoju gledališča je posvetil vse svoje moči, žrtvoval mu je ves svoj prosti čas.

»Ne le, da sem nastopil pri vsaki predstavi razen ene,« je pisal Levcu 4. dec. 1887, »sem vadal tudi diletante, ki jim je treba za vsako predstavo najmanj 4 do 5 vaj za igri enega večera, ker dajemo po dve igri, torej 10 vaj za eno predstavo in ker smo igrali doslej skoraj vsakih 14 dni, si lahko misliš, da mi ni ostajal niti en prost večer. Vsakega sem prebil pri vajah v čitalnici. Reči moram, da sem se z delom za gledališče zelo žrtvoval.« Pri tem delu — sam ga zove »nehvaležno početje« — se je moral Vrhovec boriti s starokopitniki, ki niso bili nič kaj zadovoljni z njegovim dramatičnim okusom (pL 4. 2. 87). S satiro se je hotel znositi nad njimi, a je opustil to namero, ker je sprevidel, da je niso vredni (pL 24. 12. 87).

Prva predstava na novem odru je bila 13. marca 1887 (DN). »Nestrpno jo je pričakovalo občinstvo,« je poročal Vrhovec (LZ 1. c.). »Ko pa se je približal napovedani dan, je bil že dolgo pred početkom zaseden in zastavljen zadnji prostorček v dvorani, mnogi so se morali zadovoljiti v bralni sobi pred dvorano. Še večja je bila gneča pri drugi predstavi, kar je najboljši dokaz, kako rado zahaja občinstvo k igrokazom. Seveda pa je bilo res dovršeno igranje naših diletantov najizdatnejša vada za toliko udeležbo. Že pri prvih dveh predstavah je to osobje dokazalo, da bo tudi težkim igram kos« (ib.).⁵⁶

Zaradi oživiljenega odra in predavanj je izšel proti koncu meseca marca 1887 gnusen napad na Senekoviča in Vrhovca v celjski Deutsche Wacht (J 28, 95).

Znamenit dogodek za Novo mesto in okolico je bila pasionska predstava. O njej poroča poglavitni udeleženelec, igralec Krista dr. Dragotin Treo, ondaj koncipient pri dr. Slancu, sedaj odvetnik v Ljubljani, naslednje: »Vrhovec je vplival v Novem mestu na svojo okolico in družbo ne le prijetno, marveč tudi zelo sugestivno. V kratkem času je imel krog sebe zbrano celo vrsto navdušenih igralcev diletantov, o katerih vrlini in marljivosti se je vse vprek govorilo.

In tako je profesor Vrhovec nekega lepega dne prišel na misel in jo tudi takoj sprožil: Ako imamo toliko in toliko posvetnih iger, zakaj bi se ne lotili nekaj pasionskega, amergau-

⁵⁶ Kolikor je bilo moči dognati, so se uprizorile za Vrhovčevega bivanja v Novem mestu naslednje igre: Blaznica v prvem nadstropju, Po pogrebu, Berite Novice, Zapravljivec, To je moja maksima! (1887); Požigalčeva hči (1888); Kristovo trpljenje (1888 dvakrat, tudi 1889 in 1891); Čevljar baron, Izbiralka, Deborah (1889); Šolski nadzornik, Eno uro doktor, Na Osojah, Krojač Fips, Zamujeni vlak (1891); Ravni pot najboljši pot, Popolna žena, Ona me ljubi, Svetinova hči, Pravda (dvakrat 1892); Veliki dobitok (1893); Stara namesto mlade, Sam ne ve, kaj hoče, Čevljar baron (1894); Longimanus, kralj duhov, Mlinar in njegova hči (1895); Nenavaden strah (1896 — DN in SN).

skega! In že so bile naročene knjige, poročila o teh igrah in kmalu smo bili v posvetovanjih in sestavah posameznih slik in prizorov.

Režijo je imel kot običajno Vrhovec sam; slike je sestavljal večinoma profesor risanja Sturm; trgovci so nam dali nekaj na posodo, nekaj v nakup primerno pisano in barvano blago; navdušeni smo pa iskali soigralcev za čim večjo komparserijo.

In šlo je! Oder smo po možnosti razširili in poglobili; pa so se vrstile res prav lepe in posrečene slike druga za drugo ob svetopisemski recitaciji na strani odra. Ob velikem navalu občinstva se je igra trikrat, če ne večkrat, ponovila.

Markantne, prav svetopisemske osebe so bile: pok. Svetko pl. Fichtenau, pok. poštar Helmih, dr. Franc Rosina in še mnogo drugih, predstavljajočih apostole in vojščake; izmed ženstva pa pok. Vrhovčeva soproga in njena sestra, pok. gdč. Pajničeva, sestra nadsvetnika Pajniča, Bučarjeva, sestra sodnega svetnika, pok. Marica Rudeževa, pozneje omožena Peruškova, gdč. Vasičeva i. dr.⁵⁷

Vlogo Odrešenika sem skraja predstavljal jaz, pri zadnji predstavi, ko sem bil zadržan, Helmih. Intenzivno delo profesorja Sturma, ki je imel obilico umetniškega okusa, seveda za občinstvo ni bilo vidno. Duša vsega gibanja je bil pa vedno profesor Vrhovec.«

Zgled koroških Gozdanjcev, ki so na cvetno nedeljo 1887 pod milim nebom predstavljali Kristovo trpljenje (Slovan 87, 141), je utegnil vplivati na Vrhovca, da je sprožil uprizoritev pasiona. Za MD je spisal članek Pasijske predstave in dobil zanj tretje razpisano darilo (KMD 91, 119), a spis ni bil priobčen.

Kakor pri čitalničnih predstavah je bil Vrhovec eden glavnih činiteljev pri vsakoletnih glasbenodeklamatorskih akademijah, ki so jih prirejali dijaki na korist Dijaškemu podpornemu društvu. Slovenil je igre in vežbal dijake v posameznih vlogah, o čemer poroča podžupan Jarc: »Še bolj kakor v šoli je bil Vrhovec strog in natančen na odru. Kot pravi režiser je ponavljal isti prizor tudi nešteto krat, dokler ga niso predstavljalci končno zadovoljili. Posebno točno smo morali njegovi pomagači skrbeti za vse, kar je treba na odru. Kdor za to ni bil zanesljiv, je moral kar zginiti.« Znamenita je bila zlasti

⁵⁷ Iz predavanja podž. Jarca: Pri pasionu so sodelovali: Marija — Nina Bučarjeva; Marija Magd. — Romana Vasičeva; sv. Janez ev. — Jelka Logarjeva; sv. Peter — poštar Toussaint Fichtenau; Judež — dr. Franc Rosina; angel s krasnimi lasmi — Poznikova. — Izmed prejšnjih in poznejših igralcev in igralk je treba omeniti: Vilka Rohrmana, Otmarja Skaleta, Jeniča, Rajerja, dr. Vasića, dr. Prevca, dr. Šegulo, Jadvigo Schulzovo in Seidlovo. Največ je pomagal Vrhovcu avskultant dr. Fran Poček, sedaj odvetnik v Ljubljani.

slavnostna akademija v spomin 150letnega obstoja novomeške gimnazije 18. nov. 1896, ko se je med drugim izvajala dramatična bajka v štirih senčnatih podobah *N e n a v a d e n s t r a h*; videle so se samo silhuete igralcev. Prevod in uprizoritev je oskrbel Vrhovec (SN 96, 269).

Ko je bilo v Novem mestu ustanovljeno *K a t o l i š k o r o - k o d e l s k o d r u š t v o*, je Vrhovec tudi njemu pri prirejanju veselic večkrat prišel na pomoč.

Jako občutna rana tedanjega Novega mesta je bila zaostalost ženstva v izobraženosti. To rano je Vrhovec nameraval zaceliti z žensko nadaljevalno šolo, ki jo je hotel osnovati z nekaterimi tovariši. Nudila naj bi mladim Novomeščankam pouk v humanističnih in realnih predmetih (SN 88, 50). Njegovo nameru je pokopala brezbržnost prizadetih krogov.

XI.

Od gledališča se je vrnil Vrhovec k pisateljevanju. Dne 4. dec. 1887 je sporočil Levcu: »A sedaj je moj posel končan. Če se že ne postavim na drugo stališče, ko materialno, moram reči, da sem se z delom za gledališče zelo žrtvoval; ko bi bil uporabil ta čas za pisarjenje, bi bil par stotakov na boljšem. Imel sem mnogo pričetega dela, a sem pustil vse vnemar. Vrnil se bom zopet k pisarjenju, kar bi morebiti še ne bil storil brez Tvojega opomina.

A lotil se bom sedaj stvari od druge strani. Doslej me je gonila k pisanju želja spraviti na dan kaj originalnega; v Ljubljani sem se trudil dve leti za »Ljubljanske meščane«; Matica mi jih je sicer plačala, seveda tako, kakor plačuje najmanj samostalne spise — prepričan sem, da je dobil Vošnjak za svoj letošnji preplonkani spis⁵⁸ več za polo, ko jaz za svoje originalno delo... Ta slavohlepnost me je torej popustila. Ne rečem, da ne bom več zgodovinskih sestavkov pisal, gotovo pa ne več tako obširnih in tolik trud povzročujočih. Vrh tega mi tukaj za to tudi ni prilika dana. V Ljubljani — ne rečem dvakrat — da ne bi se zopet zaril v stare akte, a tu je to nemogoče.«

Hkrati je obljubil Levcu, da mu pošlje nekaj zgodovinskega in naznanil, da nadaljuje za DM pričeti povesti in članke, ki jih je imel že dolgo v mislih. »Eden teh, čigar tvarina je nabrana iz raznih knjig in potopisov, bi utegnil tudi Zvonove čitatelje zanimati: Način potovanja po raznih pasovih zemlje, po morju in po suhem. Ta članek bi obsegal tri ali štiri številke.« Tega spisa ni objavil LZ. Takisto je ostal neobjavljen prospekt, s katerim so Francozi vabili na naročbo Telegrapha

⁵⁸ Dr. Jos. Vošnjak, *Kaj človeštvo prideluje in uživa* (LMS 87, 1—64).

officielle. Akte je našel Vrhovec v novomeškem arhivu. Pogrešal je prvi zvezek Telegrapha. Levcu je obljubil lastnoročni podpis Charla Nodiera, ako mu ga na svoje ime izposodi iz lic. knjižnice (pL avg. 88). Za novoletno številko 1888 je poslal Vrhovec Zvonu članek: *Kakšne volje je ljudstvo?*

Zelo se je raztegnil pisatelju spis Francozi v Novem mestu (LZ 1888). Opravičeval se je uredniku: »Rokopis je nedvomno predolg, a ne morem pomagati; nisem mislil, da se bo napravila tako dolga štrena. Zdaj drugega ne preostaja, kakor da Te prosim, razmotaj jo, kakor veš in znaš, pa ne bodi hud zraven; če drugače ne gre, pa prihrani polovico za avgustovo številko« (pL 18. 6. 88). Spis je izšel v treh številkah.

Najlepši spomin na svoje bivanje v Novem mestu je zapustil Vrhovec s svojimi članki o njegovi minulosti v LZ in s tehtno knjigo *Zgodovina Novega mesta*.

XII.

Vrhovec je osvetlil Novemu mestu preteklost. Lotil se je tega posla z nič manjšim veseljem, kakor poprej ljubljanske zgodovine. Kmalu po svojem prihodu v Novo mesto je obvestil urednika LZ: »Pričakujem, da bom iztaknil tu v Novem mestu kaj, kar bi utegnilo Zvonovce zanimati. Obljubljen mi je celo kapiteljski arhiv; frančiškanski samostan mi da na razpolaganje svojo kroniko, iz katere je objavil rajnki Klemenčič⁵⁹ že posamične odlomke. Županu celo ustrežem, ako pregledam mestni arhiv, ki pa je jako skromen, vendar pa upam, da bom v prihodnjem Zvonovem tečaju mogel že pričeti s sestavki, tičočimi se Novega mesta (pL 9. 11. 86). — Da bi vzbudil Novomeščanom zanimanje za njihovo preteklost, je predaval, kakor je bilo že omenjeno, v postu 1887 o Novem mestu v starih časih. Potem so izšli v LZ pod zaglavjem *Iz domače zgodovine* članki, segajoči v novomeško davnost. Naposled je prišla *Zgodovina Novega mesta*. Njen zarodek je imel Levec že leta 1887 v rokah, a dotični spis je zahteval Vrhovec

⁵⁹ O. Rafael Klemenčič, frančiškan, gim. profesor († 1886), je v izvestju novomeške gimnazije leta 1868 objavil spis: *Chronologische Darstellung der wichtigsten die Stadt Rudolfswert betreffenden Daten mit besonderer Berücksichtigung des Franziskaner Conventes* — zajet iz samostanske kronike novomeškega frančiškanskega samostana (Vrhovec, *Zgod. N. m.* III). Pred Klemenčičem sta se bavila z zgodovino Novega mesta Richter (Beyträge zur Geschichte der illyr. Kreisstadt Neustadtl, auch Rudolphswerth genannt — IB 25, 46, 49) in nepodpisani začasni gimnazijski ravnatelj o. Engelbert Knifiz (*Kurzgefasste Geschichte von der Entstehung der Stadt Neustadtl und des Gymnasiums* — nach dem Inhalte des »Chronicon Conventus Neostadiensis — v prvem izvestju novomeške gimnazije na koncu šolskega leta 1855, 3—18). Teh dveh Vrhovec ni navedel med tiskanimi viri za novomeško zgodovino.

nazaj: »Prosim Te, da mi o priliki pošlješ oni rokopis o Novem mestu, ki sem Ti ga poslal lani. Skušal bom vendar kaj iz njega napraviti; morebiti ga bo mogla sprejeti Matica, če nima že preveč gradiva za Letopis« (pL 12. 5. 88).

V počitnicah 1888 je Vrhovec naznanil Levcu, da bo drugo leto poslal Matici Zgodovino Novega mesta, ali vsaj zgodovino novomeške gimnazije (pL avg. 86). »Za Matico pripravljam rokopis: Novo mesto, ki bo morebiti v dveh mesecih gotov«, mu je pisal 9. febr. 1889. Gotov pa je bil šele po novem letu 1890, kar je sporočil Levcu: »Zgodovino Novega mesta imam dogotovljeno ter jo sedaj pilim in popravljam glede ortografije in stilistike. Če bi Matica ne imela še tretje knjige za letos, bi se mi zelo vstreglo, če bi hotela sprejeti to mojo zgodovino. Kolikor morem jaz presoditi, utegne biti lahko prebavljiva, v nekaterih poglavjih celo zabavna. Odpošljem jo takoj lahko, če bi bilo treba«. Dne 24. jun. 1890 je poslal Vrhovec Levcu Zgodovino Novega mesta s prošnjo, da jo predloži Matičnemu odboru.

Vrhovčev rokopis je dobil prvi v roke Anton Koblar; SM mu je za popravo spisa in korekturo plačala 84 gld. (27. 11. 91 — p v Kobl. zap.).

Izdaja Zgodovine Novega mesta se je zavlačevala; predsedala je opazka o slabem gospodarstvu proštov in vedenju nekaterih korarjev; rokopis je bil odboru preobširen. Vrhovec je bil pripravljen marsikaj izpustiti. »Ljubo pa bi mi bilo«, je pisal Levcu 18. dec. 1890, »ako bi se mi v rokopisu dotični odstavki ali dotične drobnosti zaznamovali. Najrajši bi vzel ven kar zgodovino novomeške gimnazije, ki je sama zase celota in bi se tudi pri Zgodovini Novega mesta ne pogrešala. Isto tako samostalna odstavka sta tudi zgodovina kapitlja in zgodovina frančiškanskega samostana. Tudi do ponatiska ustanovnega pisma Rudolfa IV. od leta 1365 mi ni dosti, dasi bi ž njim marsikomu ustregel. — Nerad pa bi iztrgal kaj, kar se mi zdi važnega iz zgodovine mesta samega, celo ne zgodovine mestnega zbora, ki je unicum ter tako živa kulturna slika meščanskega življenja tudi po drugih kranjskih mestih, da je enake ne shranjuje gotovo noben arhiv. Edino, za kar bi mi ne bilo nič žal, so nekateri napisi, inskripcije in imenik novomeških posestnikov v minulem stoletju.«

V istem dopisu opozarja Vrhovec na zanimanje, ki ga zbudi Zgodovina Novega mesta. Več ljudi se bo zanimalo zanjo, kakor matični odbor misli. »Seveda, če se jemlje samo sedanji Novomeščani v poštev, bi bilo število pač kaj pičlo. A pomisliti je treba, da ima Novo mesto že blizu 150 let staro gimnazijo in da je velik del naše inteligence sestavljen iz ljudi, ki so se izšolali na novomeški gimnaziji ter so sedaj razkropljeni po vsem Slovenskem. Veliko število njih je udov Matice. Vsi ti in

tudi drugi, ki so se tu šolali, se bodo zanimali za novomeško zgodovino. V tem oziru se mora Novo mesto primerjati z Ljubljano in kakor se Matici ni še, tega sem prepričan, očitalo, da je izdala »Ljubljanske meščane«, tako se ji tudi zaradi Zgodovine Novega mesta ne bo, marveč se bo ž njo mnogim ustreglo. Vrh tega bo izšla ob kaj ugodnem času, ko bo namreč zaradi zidanja železnice vleklo mesto pozornost precej nase.«

Še 5. febr. 1891 je bil Vrhovec v negotovosti: »Najbrž bom dobil od Matice v teku tega meseca tudi svoj rokopis nazaj, radoveden sem, ali v popravo, ali da ga shranim v svojem rodbinskem arhivu« (pL). Vrnili so mu ga v popravo. Dne 26. apr. 1891 je bil Vrhovec z revizijo, popravo in krajšanjem rokopisa Zgodovine Novega mesta gotov in ga je nato poslal v Ljubljano.

Da bi si pridobil naklonjenost tedanjega Matičnega predsednika Josipa Marna, mu je Vrhovec poslal prvotno Zvonu namenjeno oceno Matičnih knjig za leto 1890 — izšla je v Slovincu (pL 1. 12. 90). Levčev vpliv je naposled premagal vse pomisleke in odprl Zgodovini Novega mesta pot v tiskarno, kar mu je kot pravemu prijatelju Vrhovec hvaležno priznal (pL 18. 12. 90).

V Zgodovini Novega mesta je popisal Vrhovec, kako je mesto nastalo, zacvelo, potem pa zaradi raznih neprilik jelo propadati. Kakor pri Ljubljani je tudi tu ugotovil staro mestno topografijo ter spravil na dan mnogo novega in zanimivega. Navzlic nekaterim malenkostnim nedostatom glede na novomeško prazgodovino je kritika pohvalno sprejela Vrhovčevo Zgodovino Novega mesta kot samostalno in vestno sestavljeno delo (LZ 92, 188), ki bo ohranilo stalno ceno zaradi novih zanimivih podatkov, nabranih iz petih arhivov (DS 92, 45).

Istega leta 1892 je izšla v izvestju novomeške gimnazije črtica iz novomeške preteklosti: Ein Defraudationsprocess aus dem Jahre 1782, zajeta iz mestnega arhiva.

XIII.

Vrhovec se je odlikoval tudi med profesorji, ki so pripravljali učne knjige slovenski srednji šoli.

Spomladi 1891 je pisal Levcu: »Prvega maja sem dobil od Sketa prav neprijeten poziv. Piše mi, da bi imel rad za III. in IV. čitanko po en spis o turških vojskah, kojih vsak naj bi obsegal po pet strani. Ker si se Ti s to stvarino mnogo bavil in če se prav spominjam, se baviš še sedaj, sem mu svetoval, naj se obrne do Tebe. Prvi spis naj bi bil »o turških bojih po Slovenskem v 15. stoletju«.⁶⁰ V poštev naj bi se jemali zlasti

⁶⁰ »Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien« von Franz Levec — Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach 1890/91.

domači kronisti in razne junaške epizode. Dijak naj bi dobil, prečitavši spis, celoten pojem o turških bojih pri nas. Pri drugem pa bi se bilo ozirati na posamezne, zlasti kranjske junake (Andreja Turjaškega meni posebej podati). Kot tretji spis namerava sprejeti Trdine »Nasledki prvih turških vojsk« (Cvetnik slov. slov., pag. 349), zatorej bi tega, kar je v tem spisu, ne bilo omenjati, pač pa popolniti, kar v njem manjka.« Ako bi se Sket ne obrnil na Levca, ga je prosil Vrhovec, da bi mu naznanil vire; kajti cele skladalnice knjig prebrati bi mu bilo pri obilnem delu nemogoče (pL maj 91).

Sketovi prošnji se je odzval Vrhovec s spisom Turške vojske po slov. deželah v 15. stoletju za Slov. čitanko (3. razr. — 1892).

Enketa za dobavo slovenskih šolskih knjig je naprosila Vrhovca, naj bi po Gindely-Vavrovi knjigi spisal zgodovino za meščanske šole (pL 5. 2. 91). Vrhovec se je resno lotil dela. Izgotovljeni rokopis je poslal Levcu v pregled. Dne 18. nov. 1891 ga je prosil, naj mu ga vrne, da ga da v tisk in pristavil: »V slovničnih stvareh mi bo kolega Pintar⁶¹ s svojim svetom na strani stal; tako bo mogoče vendar eno ali drugo hibo popraviti; morebiti mi bo tudi v pedagoških stvareh lahko eno ali drugo namignil«. Levec je vrnil rokopis, opremljen z važnimi opazkami (pL 9. 1. 92).

V založbi Blasnikovih dedičev so izšle 1892—93 njegove Zgodovinske povesti za meščanske šole v treh stopnjah. Veliko preglavico mu je delala pisava tujih imen, zlasti grških in latinskih (pL 9. 1. 92). Rutarja, ki v LZ med drugim ni odobral etimološke pisave imen in mu očital nedoslednost, je Vrhovec ozlovoljen hotel zavrniti v imenovanem listu. A njegove obrambe ni bilo na dan. »Ali je ta odgovor prišel prepozno, ali ga LZ morebiti ni hotel sprejeti?« — je vprašal Levca 3. jun. 92. — »Ako je to, bom poslal uredniku s svojim imenom podpisano odprto pismo za S. R.a; ako se ga bo branil, ga bom dal tu tiskati in v nekaterih sto eksemplarih razposlal po Slovenskem« — kar pa mu je Levec odsvetoval.

Ugodno je ocenil Vrhovčeve Zgodovinske povesti Orožen⁶² v UT rekoč, da niso suhoparen posnetek iz druge zgodovine, nego živo pisane slike, ki bodo gotovo ugajale mladini. Diči jih

⁶¹ Luka P i n t a r, 1857—191, r. v Hotavljah, klasični filolog, 7 let suplent na lj. gimnaziji, pravi gimn. učitelj v Novem mestu 1890—98, skriptor na lj. licejki, 1909 iste ravnatelj; izdajatelj in komentator Prešerna; raziskovalec krajevnih imen (dr. Šlebinger, Carn. 16, 150).

⁶² Fran O r o ž e n, 1853—1912, r. v Laškem na Štajerskem; po dovršenih zgodovinskih študijah na Dunaju suplent na učiteljišču v Kopru, na lj. realki in na gimnaziji v Novem mestu, 1889 profesor na lj. učiteljišču. Prvi predsednik Slov. planiskega društva 1893 do 1908; planinski in šolski pisatelj (PV 13, 19).

prednost, da se večkrat ozirajo na minulosť slovenskega naroda. A tudi Orožen se je spotikal ob etimološki obliki imen in si želel fonetične. Orožen je pregledal III. zvezek v rokopisu.

Vrhovcu je bila merodajna Levčeva sodba o Zgodovinskih povestih; zadet je pravi »ton« v pripovedovanju in razvrstitvev tvarine je srečna (pL 1. 4. 92).

V založbi Blasnikovih dedičev je izšel 1897 tudi *Zemljepis za prvi gimnazijski razred*, ki ga je bil namesto nerabnega Jesenkovega sestavil Vrhovec v kolikor mogoče popularnem jeziku že leta 1888. Zakasnel se je, ker pisatelj ni mogel najti založnika.

Obrnil se je na Bamberga, ki je odklonil založbo, ker so se slovenske učne knjige prepočasi prodajale; mislil je na Matico, ki pa je pred leti sklenila, da ne bo zalagala šolskih knjig; zanimal se je za dunajsko založbo šolskih knjig, in se naposled zaman oglasil pri novomeškem založniku Krajcu (pL avg. 88). Kakor Zgodovinske povesti, je tudi rokopis te knjige šel skozi Levčeve roke. Poleg dela za slovenske šolske knjige Vrhovec ni pozabil DM. Zanj je dovršil zemljepisno-etnografski popis Avstralije (*Avstralija in nje otoki*, 1899) in se bavil z osrednjo Afriko (*Kako se potuje po Afriki*, SV 1892).

XIV.

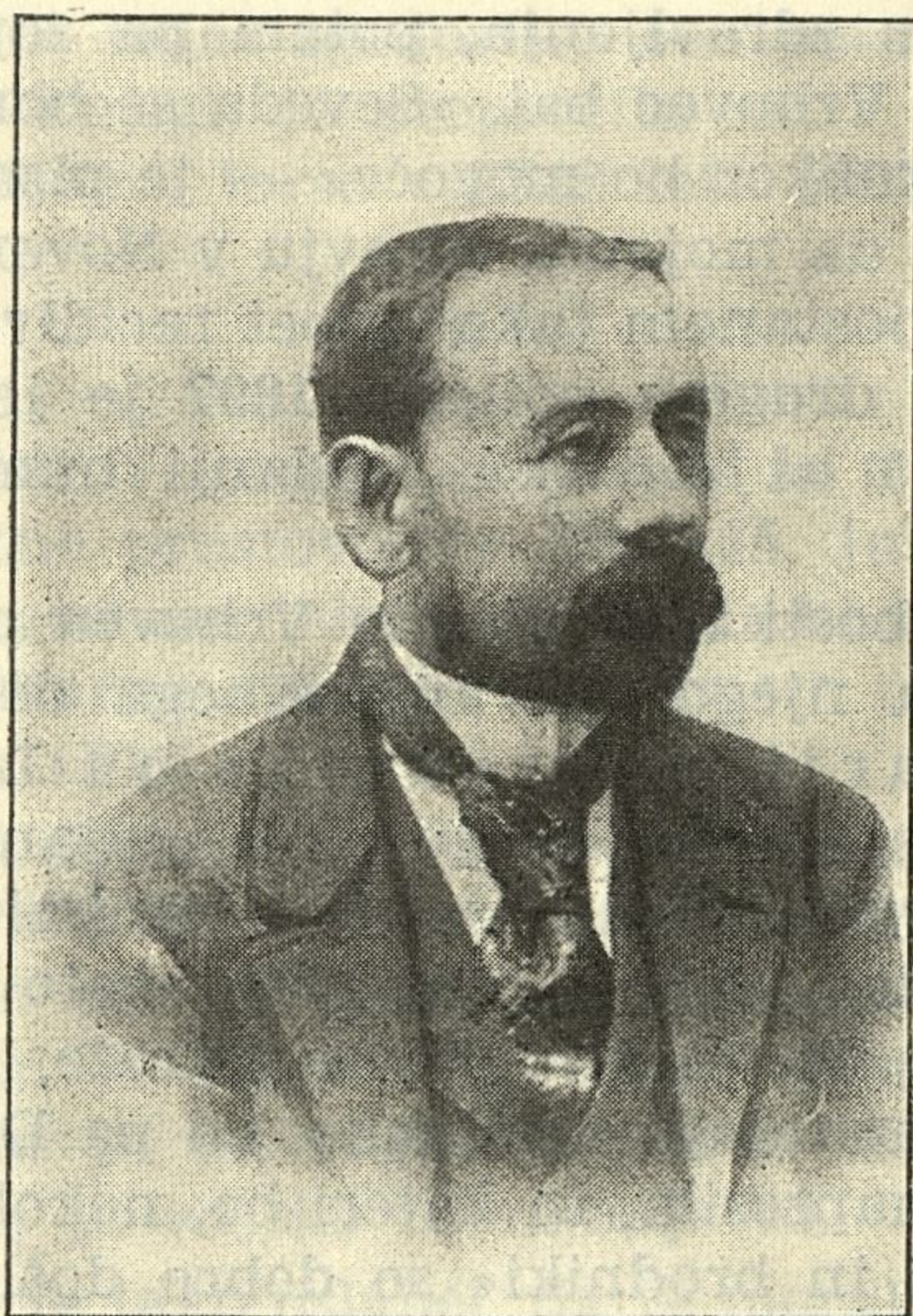
Novo delavno področje se je odprlo Vrhovcu 14. febr. 1895, ko je postal konservator za ohranitev zgodovinskih in prosvetnih spomenikov; znova potrjen 7. marca 1900 (Pk). V tej odlični službi je poročal kranjskemu deželnemu odboru o kapeli Božjega groba na Grmu pri Novem mestu, leta 1897 pa osrednji komisiji o stari kočevski cerkvi, preden so jo podrli (SN 97, 108). Obširno je opisal staro gotično cerkev v Šentrupertu na Dolenjskem; njegovo poročilo *Die Pfarrkirche St. Ruprecht in Unterkrain und ihre Restaurierung*⁶³ je izšlo v publikacijah osrednje komisije po njegovi smrti.

Priljubljene izlete, ki jih je o počitnicah napravljajal Vrhovec kot konservator in raziskovalec grajskih arhivov v bližnjo in daljnjo novomeško okolico, je ustavila trdovratna bolezen — izprijenje hrbtenice, ki ga je mučila 7 let in ga naposled ugonobila. Nekoč v zimski noči se je pozno vračal domov. Ko je hotel odpreti vežna vrata, mu je zdrknil ključ v sneg in Vrhovec je obležal pred hišo. Nezavestnega, napol zmrzlega so ga našli zjutraj v snegu in mu skoraj v zadnjem trenutku oteli življenje. Od tedaj je jel bolehati. Noge so mu otekale.

⁶³ Po Vrhovčevem poročilu je večinoma posnet opis šentruprške cerkve v Steklasovi Zgodovini župnije šent Rupert na Dolenjskem.

Bolezen je dvignila Vrhovca iz Novega mesta, kjer je bil skrajno nezadovoljen. Pogrešal je zabave in prav posebno znanstvenih knjig. Veselil se je železnice. Železniški piski, odmeva-joči od dolenskih goric, so mu bili prijetnejši glasovi, kakor najlepši akordi, saj so obetali, da pride kultura lizat tudi Novo-meščane in tedaj se je nadejal, da mu napočijo človeka vredne razmere (pL 3. 12. 92).

Na vse mogoče načine se je kopal Vrhovec iz Novega mesta. Z razširjenjem ženskega učiteljišča v Ljubljani mu je zasijalo malo upanja, da bi se tamkaj vslužbil; a treba je bilo izpita iz

Vrhovec

slovenščine in nemščine. »Seveda najbolje bi bilo, da bi se kar lotil enega ali drugega predmeta ali pa obeh. Res je, a tako sem apatičen, da se ne morem pripraviti, dokler ne vidim pred seboj gotovega cilja. Morebiti se pa vendar še zagrizem v slovenščino? Začetek je že nekako storjen; omislil sem si staroslovensko slovnico« (pL 3. 12. 92). A nameravani izpit je šel po vodi, ni se mogel pripraviti zanj, domnevaje, da dobi zaželeno mesto Apih. »Zato čakajmo tukaj, dokler kaka ugodnejša sapa ne zapiha. Kaj nam de, saj imamo železnico« (pL konec okt. 93).

Vrhovčeve nezadovoljnosti v Novem mestu je bil kriv zlasti nedostatek slovstvenih pripomočkov. Na Levčevo večkratno

vzpodbudo na delo je odgovoril: »Delal bi in delal bom, samo pripomočkov mi manjka; preskrbi mi knjige, kar jih je v realčni knjižnici...« (pL 9. 2. 89). »Le to je tukaj težava, velika težava, da nimamo razen nekaterih molitvenih knjig prav nič v svoji knjižnici, najmanj pa novejših. O geografskih novostih izvem le iz političnih časopisov kaj, nove zgodovinske knjige pa niti po imenu nobene ne poznam, kar jih je izšlo, odkar sem tu« (pL 23. 2. 90).

Da bi se rešil iz novomeških »vic«, se je obračal Vrhovec s prošnjami na svoje prijatelje: Šukljeta, Vošnjaka, Levca, kateremu je v mnogih pismih tožil svoje gorje.

Naposled mu je vendarle Ljubljana odprla svoja vrata, a le začasno, le za čas zdravljenja, potem pa zopet nazaj v Novo mesto. Tega se je Vrhovec bal. »Seveda se bom branil nastopiti to pot, dokler in kolikor bo mogoče« — je pisal podpisanemu — »ker sem uverjen, da mojemu zdravju v Novem mestu ne odgovarja voda in da postanem takoj zopet recidiven, ako se vrnem« (pV 26. 1. 97). V drugem polletju 1897 je jel Vrhovec poučevati na prvi ljubljanski (sedanji humanistični) gimnaziji.

Ob telesni slabosti niso klonile Vrhovcu duševne moči. Bolezen ni prekinila njegovega književnega dela. V MS so izšli Vrhovčevi Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi (1895). Spis o brodarjenju po Ljubljani in Savi je stal Vrhovca mnogo truda. »Zdi se mi tudi zanimiv dovolj za objavljenje,« je sporočil Levcu 4. jan. 1895, »zato bi ga rad fruktificiral in ga bom, če mi Matica ne ustreže, poslal ali kakemu časopisu, ki me naganjajo za članke, ali pa Družbi sv. Mohorja, ki me je tudi že naprosila, in kateri bo, nekoliko predelan, tudi ugajal«. »Čolnarji in brodniki« so dobro došli Matici. Tam sta izšla tudi Vrhovčeva spisa Francoska ljudska šola na Kranjskem (1897) in Meščanski špital (1898), važna dopolnitev Ljubljanskih meščanov, osvetljujoča socialne razmere v stari Ljubljani.

Leta 1900 je postal Vrhovec odbornik Muzejskega društva. V društvenih slovenskih Izvestjih, ki jih je uvel arhivar Koblar, je objavljajal v razpredelku Mali zapiski krajše zgodovinske drobtine — leta 1893 sedem, leta 1894 deset,⁶⁴ potem daljši razpravi: Gorski zakon in gorske pravde (1897) ter Rožnik in cerkev na Rožniku (1898) — v nemških Mitteilungen pa dva članka o kugi v Ljubljani (1899 in 1900) in Der schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reifnitz in Unterkrain (1900). Ta spis je znamenit

⁶⁴ Pk jih je naštel leta 1894 enajst (recte 10), leta 1898 osem (recte 0).

donesek zgodovini kranjskega šolstva v srednjem veku. Ribniško šolo je odkril Hicinger v MHK 1864, 94; omenil jo je tudi Dimitz I, 256, kar je oboje Vrhovec prezrl. Po Vrhovčevi smrti so priobčile Mitteilungen iz njegove zapuščine še: Eine alte Gerichtsordnung der Stadt Laibach in Die erste Häusernummerierung Laibachs.

Zgodovini ljubljanskega mesta so bila posvečena tudi zadnja Vrhovčeva dela. Ko mu je izpodletel odgovor na vprašanje: Veliki šenklavški zvon v Ljubljani — čigav je? (ZMS 98), je izpregovoril O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani (ZMS 01) in obdeloval ljubljansko cerkveno topografijo. Njegovo namero, da bi izdal zgodovino šentpeterske in šenklavške župnije v posebni knjigi, je preprečila smrt. O prvi je izšel v njegovi ostalini najdeni torso v ZMS leta 1903.

XV.

Leta 1898 je bil Vrhovec imenovan za člana izpraševalne komisije za enoletne prostovoljce. Dne 15. jul. 1899 je stopil v 8. činovni razred, a ni mu bilo usojeno, da bi bil doživel 20 službenih let, kar je kvarno vplivalo na odmero pokojnine vdovi in vzgojnine otrokom (Pk).

Po kratkem zboljšanju se je zopet oglasila stara bolezen, ki jo je navzlic svarilom zdravnikov Vrhovec smatral za malenkost. Želodec mu je opešal in noge so zopet otekle. Da bi si jih okrepil, si je najel stanovanje visoko gori v 3. nadstropju — stanoval je na voglu Šubičeve ulice in Bleiweisove ceste, kjer je sedaj policijsko ravnateljstvo.

Spomladi 1899 je tako oslabil, da je moral prositi za dopust, ki je trajal od 13. apr. i. l. do konca drugega polletja. V jeseni je bil zopet v šoli.

Vrhovčevo betožnost je pomnožil usoden padec. V jeseni 1899 se je otvorilo novo gimnazijsko poslopje v Tomanovi ulici. Prve konference v novi zgradbi se je udeležil Vrhovec. Ko se je ob sedmih zvečer završila, se je pomudil še malo časa v konferenčni sobi, potem odšel ne skozi glavna vrata, ampak je taval do stranskih vrat, vodečih v Gajevo ulico. Ker ni opazil dveh stopnic, je stopil pregloboko, padel in si poškodoval mozg. Da si ohrani ravnotežje, je hodil potem ob palici, nato z dvema palicama, naposled se je moral voziti. Vozil ga je starejši sin ali sluga v priročnem vozičku. Doma je jel polegati, kar ni bila prej njegova navada; tožil je, da je truden (dr. St. Vrhovec). Iz šole ga je znova pregnala bolezen 5. marca 1900.

Vrhovec je iskal pomoči v dolenskih Toplicah (1899), a brez trajnega uspeha. Namignili so mu, da naj bi stopil v stalni

pokoj, ker mu je bolezen neozdravljiva; a o tem ni maral slišati. Že dodeljenega dopusta ni izrabil, nego garal v šoli še dve leti.

»Z nadčloveškim zatajevanjem, do smrti bolan, je izvrševal Vrhovec svoje profesorstvo« — piše očividec, prelat msgr. Tomo Zupan: »Ne enega profesorja, ki sem jih izkušal na desetine, ne vem, da bi bil tako rekoč umirajoč hodil po dolgih stopnicah gori in nato učil. Z Vrhovcem nisva le na fotografiji (skupina profesorjev in učencev) vkup zadeta, nego sem ga simpatično spremljal po konferenčni sobi, kjer sem določno opazil simpatije učiteljev, a tudi to določno videl, kako se s poučevanjem trudi za vsakdanji kruh, ki bi mu ga bila vlada prav gotovo kot bolnemu prisodila, a ponosni Ljubljčan te milosti ni hotel.« Niti ene šolske ure ni izgubil, boječ se, da bi ga ne vpokojili (dr. St. Vrhovec).

Iz Gradca, kamor se je bil zatekel po pomoč, so ga odpravili zdravniki s tolažbo, da se mu ni ničesar bati (Pk). Meseca avgusta 1901 se je kuhal v Varaždinskih toplicah »v žvepleni hrvaški juhi« (pV 2. 8. 01), ki mu je vzela poslednje moči. Oslabljen se je vrnil domov.

Ker je bil v prsih zdrav, se je njegova krepka narava še vedno upirala napredujoči bolezni. Glasno in jasno govorečega sem občudoval Vrhovca 24. nov. in 29. dec. 1901 pri njegovih dveh predavanjih o ljubljanskih pokopališčih. To zadnje njegovo delo je objavil ZMS 1901.

Naposled je jel Vrhovcu ugašati še vid. Velikemu trpljenju se je približal konec. Proti večeru 18. sept. 1902 sem zvedel, da je Vrhovcu zelo slabo. Naslednjega dne sem ga hotel obiskati. Našel sem ga mrtvega. Umrl je 19. sept. ob 6. zjutraj za kroničnim vnetjem hrbtnega mozga.

O zavesti težke izgube, ki je zadela slovenstvo s smrtjo Ivana Vrhovca, je pričala velika udeležba pri pogrebu. Vrhovec počiva pri Sv. Krištofu na tako zvanem starem pokopališču ob glavni poti na levi blizu tam, kjer se odcepi steza proti mrtvašnici. Na njegovem grobu stoji skromen kamenit spomenik (gl. sliko) z napisom: † Ivan Vrhovec, c. kr. gim. profesor. * 21. maja 1853 † 19. sept. 1902.

Njegova vdova, blaga gospa Amalija, vzorna trpinka, ki je Vrhovcu v bolezni požrtvovalno stregla, je šla za njim po hudi operaciji 12. julija 1911. Najmlajši sin Anton je padel poročnik v noči od 6. do 7. avg. 1916 v boju proti Italijanom pri Gorici, star 21 let. Prvorojenec Stanimir, v vojni sanitetni praporščak, je promoviral na praškem vseučilišču za doktorja vsega zdravilstva 17. jun. 1922 in je sedaj zobozdravnik v Celju. Srednji Vrhovčev sin, Drago, bivši bančni uradnik, je peš prehodil velik del južne Evrope, preživljajoč se z ročnim delom; umrl je v Celju dne 14. apr. 1930 (dr. Stane Vrhovec).

Grob Ivana Vrhovca.

XVI.

Glavne zasluge pisatelja Ivana Vrhovca bi bile naslednje:

1. Vrhovec je pokazal, kako naj se piše za ljudstvo, česar se je navzel pri Jurčiču, Hebelu in v občevanju s prostim narodom. Šaljiva struna v njegovih prostonarodnih spisih utegne biti posledica njegovega počitniškega bivanja na Veseli gori poleg št. Ruprta pri cerkovniku Odlazku, ki je bil hkrati kmetovalec, čevljar, knjigovezec in šaljivec prve vrste (dr. Stane Vrhovec). Vrhovec je pripovedoval po domače, mikavno, pregledno. Do najnižjih se je ponižal in jim najtežje snovi pojasnjeval s krepkimi primerami, vzetimi iz navadnega življenja. V njegovih spisih, osoljenih z neprisiljenim humorjem, ni suhoparnosti, katere se je bal (pL 12. 5. 88). Neosnovano je

bilo očitanje (dr. Sket, Kres 82, 653), da hoče biti Vrhovec tam pa tam preveč popularen.

2. Vrhovec je temeljito ovrigel domnevo, češ, da Slovenci nimamo zgodovine. »Klasična tla, kjer bi se bile krvave vojske, niso naše slovenske pokrajine« — tako je pisal leta 1884 v LL — »a minili so časi, ko se je mislilo, da le krvave vojske in dolga vrsta kraljev in cesarjev dela zgodovino; a sedaj zavzema kulturni moment v zgodovinski stroki prvo mesto«. Tehtne besede, ki pa niso ostale besede. Vrhovec je šel na delo in dolgo vrsto let nabiral podatke, »kaj je mislil, kaj je želel, kako je živel naš narod«. Z mnogimi zgodovinskimi razpravami je dokazal, da imamo Slovenci znamenito kulturno povestnico.

3. Opozarjal je na shrambe naše zgodovine — na arhive, zanemarjene, neurejene, uničevane. Bolela ga je usoda mnogih naših arhivov, ki so razdejani rabili prodajalcem s svojimi listinami za zavijanje blaga ali za kurivo, kar je uničilo večino listin novomeškega mestnega arhiva — Vrhovec je ugotovil, da je neki uradnik kuril ž njimi (Jarc). Zastonj je grajal to nena-domestno hibo prefekt Rebič že leta 1858. (Klage der öffentlichen Blätter über das traurige Los der Archive in unsern Tagen, MHK 58, 66). Hkratu je predsedala Vrhovcu znanstvena neporaba arhivov. »Zanemarjanje domače zgodovine je velika sramota za ves slovenski narod« — je klical Vrhovec v članku Zgodovinsko društvo za Kranjsko (LL 84), ogorčen radi razhoda tega za našo zgodovino jako zaslužnega društva — »ne eden prst se ne gane za prospeh naše tako malo poznane zgodovine, dasi so nakopičeni v raznih arhivih veliki skladi arhivalnega gradiva. Ta mlačnost je tem manj odpustljiva, ker se baš v sedanjih časih deva pri izobraženih narodih tolik poudarek na zgodovinsko vedo«.

4. Vrhovec je odkril preteklost svojega rojstnega mesta Ljubljane in svojega službovališča Novega mesta. »Stopil sem na pot, po kateri ni hodil pred mano še nihče«, je ponosno poudaril v predgovoru Ljubljanskim meščanom. Z ljubljansko davnostjo so se bavili pred njim Valvasor, Schönleben, Thalnitscher, Hoff, Richter, Dimitz, Radics, Müllner — pisali so v tujem jeziku in se naslanjali večkrat na nezanesljive vire. Vrhovec pa je pisal slovenski Ljubljani slovensko zgodovino. Večkrat je priznal, da mu ni večjega veselja, kakor je bavljenje z zgodovino ljubljanskega mesta (SN 02, 216). Pišoč jo, se je oprl na najzanesljivejši vir, na ljubljanski mestni arhiv; iz njega je zajel zgolj nove, dosedaj še nepoznane podatke. Vodila ga je želja, da bi spravil na dan kaj izvirnega (pL 4. 12. 87). V svojih zgodovinskih delih je ustvaril krasno zrcalo, v katerem gledaš podobe iz davno minulih časov in opazuješ razvoj političnega, socialnega in trgovskega življenja ljubljanskega, zrcalo,

ki odsevajo iz njega težnje in naponi naših prednikov. V tem je največja zasluga Ivana Vrhovca: on je prvi in doslej neprekošeni zgodovinar Ljubljane in Novega mesta.

Kako je ljubil Ljubljano, priča njegovo prizadevanje, da bi se ji ohranili sledovi preteklosti — stara ulična imena. Bolelo ga je, ker je bila Slonova ulica prekrščena v Prešernovo ulico.

Svojemu ogorčenju je dal Vrhovec duška, pišoč: »Ali se za Prešerna res v vsej novi Ljubljani ni mogla najti ulica, ki bi se bila okrasila z njegovim imenom? Ali res ni bilo mogoče drugače, kakor prekrstiti to starodavno ulico, ki je nosila ime po strašni zverini, ki so jo gnali — tako se vsaj pripoveduje — kot dar za cesarja na Dunaj in se vstavili z njo v Ljubljani. Po drugih krajih in mestih čuvajo in ščitijo take starine kot drage svetinje davne minulosti ter nazivljejo najlepše svoje trge in ulice z imeni, pri katerih 99% ondotnih prebivalcev niti pojma nima o tem, kaj pomenijo in kako so nastala. Najelegantnejše točke dunajskega mesta se zovejo »Graben«, »Stock im Eisen«, »Freiung«, »Heidenschuss:«, »Lugeck«. Bojim se, in prav po pravici se bojim, da bom sedel kako jutro k zajtrku in mi bo sinočni Slov. Narod poročal, da Špitalskih, Hrenovih in Rožnih ulic v Ljubljani ni več, ampak da se zovejo sedaj Alešovčeve, Haderlapove, Andrejčkovega Jožeta ulice ali tako kaj takega, češ da bi bila v XX. stoletju vendar sramota za slovensko prestolnico, da rabi take spake. Špitalske ulice! Dandanes vedo vendar že tudi paglavci v hribih, da namesto »špital«, zapiši »bolnica«, — torej s »Špitalskimi ulicami« proč ž njimi!! Toda »Bürgerspital« nima z bolnico do malega nič opraviti, kakor tudi Hrenove ulice nič s škofom Tomažem Hrenom. To ime so Hrenove ulice dobile, ko o Hrenovi rodovini v Ljubljani ni bilo še ni duha ni sluha, in nimajo »Rožne ulice« nič opraviti z rožami, kakor nima ž njimi nič opraviti znana gorenjska gora »Rožica« in nima nič ž njimi opraviti lepa »Rožna dolina« na Koroškem«. (Dve predavanji.)

Prav tako je grajal Vrhovec preimenovanje Premercgarske ulice, ki je ohranila spomin na delovanje usmiljenih bratov.

Staro ulično ime bi bilo po njegovem mnenju morebiti bolj umestno, kakor pa brezpomembne in gluhe »Dalmatinove« ali — kakor čuješ še večkrat iz priprostih ust »Dalmatinske ulice«. »Dalmatinu v spomin bi se bilo za krst z njegovim imenom našlo lahko cel tucat novih, šele po potresu nastalih ulic. Čemu zatirati zgodovinske spomine?« (ZMS 01, 150).

XVII.

Zakaj je delal Vrhovec? »Ljubezen do našega naroda« (pV 5. 5. 79) ga je vodila, ko je za zgled drugim malo-meščanom v Novem mestu oživil gledališče in mu posvetil ves prosti čas. Ljubezen do naroda mu je potisnila pero v roke. »Usoda mi ni naklonila drugih darov, ki bi jih mogel pokladati na žrtvenik domovine, kakor ljubezen do njene minulosti«, je priznal v predgovoru »Ljubljanskim meščanom«. »Poskusil sem storiti, kolikor sem mogel storiti, in če mi je manjkalo moči do

tega, kar sem nameraval, naj se mi spregleda — vsaj volja je bila dobra«.

Ljubezen do naroda in zanemarjene zgodovinske vede je napotila Vrhovca v arhive. Z veliko vnemo in železno vztrajnostjo je šel na delo — kakor čebela od cveta do cveta — od arhiva do arhiva. Svoje zaklade so mu odprli v Ljubljani: mestni, deželni, vicedomski, finančne prokurature, šentpetrski župni in arhiv Zgodovinskega društva; v Novem mestu: mestni, kapiteljski, gimnazijski, frančiškanski (pL 9. 11. 86) in v novo-meški okolici nekateri grajski arhivi; žal da ni našel poti v škofijski in kapiteljski arhiv v Ljubljani.

Hkrati je Vrhovec cenil živi arhiv — narodno ustno izročilo. Po tedanjem črnomaljskem okrajnem šolskem nadzorniku Antonu Jeršinoviču je naprosil učitelje ondotnega okraja, naj bi vsak v svoji okolici zbiral pripovedi o Francozih. Odzvalo se je deset učiteljev in ena učiteljica. Njihovi prispevki so se našli v Vrhovčevi zapuščini. Izročene MS je porabil dr. Gruden v spisu Spomini na Francoze (ZMS XIII), a je pozabil omeniti Vrhovčevo iniciativo.

Vrhovca ni mogla odtrgati od dela niti bolezen. Čudovita je njegova vztrajnost. Pozabivši na telesne bolečine se je napotil, dasi so mu domači branili, v daljne Pletrje, da je ogledal ostanke starega samostana in poročal o njih osrednji komisiji. Vrhovec je bil neugnani delavec. Navzlic boleznim, ki ga je morila, je še v začetku dec. 1901 delal nekaj dni neprenehoma noč in dan (pV dec. 01), da je dovršil uredniku ZMS obljubljeni rokopis. »Ivan Vrhovec je pisal tako rekoč do zadnjega izdiha«, je poročal o njem Aškerc (LZ 02, 717). »Zadnji dve leti, ko je hodil ob bergljah, in naposled, ko ga je moral njegov sinček že voziti po mestu, je še prišel pogledat včasih v mestni arhiv, katerega fascikle je imel vse v glavi, ter je še brskal in iskal gradiva za razne lokalnozgodovinske študije.«

Kako je zgodovinaril? Kar se je dalo, nepristransko. Vrhovec ni zamolčal ničesar, kar pojasnjuje preteklost; nikjer ni olepšaval, nikjer grdil. Svoje sodbe ni vsiljeval med zgodovinske podatke. Predsodkom svojega časa ni dal prostora v zgodovinskih spisih (Predg. Lj. m.). Kar je iz listin dognal, na to je prisegal in se ni dal ni za las odmekniti. Ko mi je poslal rokopis o ustanovitvi trnovske fare, je Vrhovec odločno zahteval, da ne smem ničesar popravljati, češ, ker vse od prve do zadnje besede sloni na istočasnih aktih, ki so mu bili mero-dajni. Pristavil je, da interpretirati ali zasukavati jih ni in ni bila nikoli njegova navada; skliceval se je na pridobljeno spretnost, da prav razume listine (pV dec. 01). V svoj predmet se je popolnoma vtopil. »Zgodovina Novega mesta me je imela tako v svojih krempljih, da bi ne bil dosti opazil, ko bi se jel okoli

mene podirati svet, kakor se podira hiša, v kateri stanujem,« je pisal Levcu (23. 2. 90).

Vrhovec je temeljit domači zgodovinar, zavzemajoč častno mesto v vrsti naših najboljših zgodovinarjev: Apiha, Rutarja, Kosa, Koblarja, Grudna. Velika večina tega, kar je napisal v svoji stroki, drži še danes in ohrani svojo ceno tudi v bodoče.

Kakor nihče, seveda tudi Vrhovec ni bil nezmoten, a nekatere malenkostne hibe ne zatemne celotne vrednosti njegovih spisov. Nasprotnikov, ako izvzamemo Alfonza Müllnerja, s katerim sta se parkrat sporekla, Vrhovec v svoji arhivalni dobi ni imel.

Šlo je zaradi ladje, najdene leta 1890 na Barju, o kateri je trdil Vrhovec, da se po obliki popolnoma ujema s popisom velikih ladij pri Valvasorju (ZK IX, 105). Müllner pa je pripisoval najdenki visoko starost meneč, da je plavala še na prvotnem jezeru (A V, 86). — Müllnerju in njegovim »sesvedranim in zverženim kombinacijam« se je postavil Vrhovec po robu tudi radi protestantov, pokopanih v ljubljanski špitalski cerkvi. Z njegovimi besedami je med drugim zavrnil trditev, da je bila špitalska cerkev razsvečena že krog leta 1787, kar pa se je zgodilo šele leta 1831 (A V, 100, VII, 38; LMS 98, 37).

XVIII.

Vrhovčevi spisi so nam prikupni zaradi jasnega, lahkotnega, živahnega sloga. O njegovem jeziku in slogu je sodil Aškerc: »Dasi priznamo, da izmed vseh naših zgodovinarjev zna Vrhovec še najbolj poljudno in lahkotno pisati; res je pa tudi, da je njegov slog nekoliko ohlapen« (LZ 99, 314). Izprva mu je delala slovenščina težkoče. Tožil je: »Včasih se vstrašim, če pričnem iskati germanizme, vse polno jih je; a to bi bilo še dobro, ko bi jih le najti znal. Pač je res čudno pisati jezik, ki ga človek še sam ne zna, pa naj ž njim goji njegov razvitek« (pV 7. 4. 79). Ob Einspielerjevi pohvali, ki mu je dobro dela, je pripomnil: »Le upanje, da se bom slednjič morda vendar toliko izuril, da se bodo moji spisi radi prebirali, mi tišči še pero v roko« (pV 5. 5. 79). Vrhovec je napredoval v jeziku od spisa do spisa, vendar naletiš v njih ponekod na jezikovne nedostatke, nad katerimi tudi kritični »jezikobrodec« nekoliko zmaje z glavo (Levec LZ 86, 762). Nje in nekatera ponavljanja že opisane tvarine je treba šteti na rovaš naglice, s katero je delal Vrhovec. Saj je sam priznal, da se ni oziral na Horacijevo: nonum prematur in annum in da mu je sila potiskala en sestavek za drugim v svet (pV 25. 5. 79).

Hvalen je njegov odpor zoper slovniško modo, ki je mešala pisatelje v zadnji četrti preteklega stoletja in zoper uvajanje

tujih besed namesto domačih, že vkoreninjenih. Jezikovna konservativnost je zavela Vrhovca, da je priporočal celo rabo iz nemščine vzetih in po naše prikrojenih starih izrazov, n. pr. grunt, kresija; a po robu se je postavil izrazu »narodno opolčenje«, ki so ga jeli nekateri pisati za »Landsturm«. »Dobra beseda, a ni domača«, je oporekal Vrhovec, »ampak od drugod uzmana; zakaj bi ne bil za Landsturm dober izraz »črna vojska« (Landsturmmann, črnovojnik), katerega je pisal že Vodnik in ga pozna že ves narod slovenski. Čemu nas begate tedaj s tistim tujim »narodnim opolčenjem«? (LZ 86, 220).

Ko je izrekel 1. apr. 1892 Levcu zahvalo za popravo rokopisa Zgodovinskih povesti, je pristavil: »Kar pa se tiče besedi in oblik, mi je vsaka prav. Zadnja leta sem moral glede na to tolikrat pretekniti in presedlati, da mi menda nobena stvar na svetu ni tako malo mar, kakor kaj ravno slovniška moda pri-pozna za pravo. Ko sem bil še v Ljubljani, smo si zvečer, če se nismo vedeli drugače zabavati, pripovedovali o sodnem svetniku Čubru, ki je dopovedoval ženi zatoženčevi, da ji ni treba pričati, če noče, »zakaj⁶⁵ (weil) ste vi njegova žena«. Zakaj? gospod! Ej, zato, ker me je vzel! — In ta zakaj je uvedel v knjigo ne vem kateri literarni Don Quixote in mi — vsi za njim kakor ovce za ovnom. Preden bi se človek privadil rabe »zakaja«, bo morebiti že iz mode, in taka je z mnogimi drugimi stvarmi. — Zavoljo vsak teden premenjenih pravil sem tako zbehan, da res ne vem, kaj je pravo in kaj ne.«

Vrhovec je visoko cenil Levčeve jezikovne popravke. Dne 30. maja 1893 mu je pisal: »Človek bi že zato pisal, da bi se slovenščine učil, če ima tako izbornega in dobrega svetovalca, kakor si Ti. »Da bi se slovenščine učil,« pravim, priuči se je seveda taka trda glava kakor je Janezova tako ne. Zahvalim se Ti prav prisrčno za opazke in opomine. Iz zadnjih sem spoznal iznova, kako prava je prislovica, ki pravi, da je stara navada železna srajca. Prav pred nosom, na mizo za pisanje pritrjeni vise pred menoj vsi, v korekturah za prva dva zvezka Zgodovinskih povesti očitani slovniški grehi, zraven nekaterih imam še celo takele NB!! (tu je narisana oslovska glava). Zapisek teh grehov prečitam vselej, preden pošljem rokopis v tiskarno, potem pa še vselej, preden vzamem korekturno polo v roke, pa vse nič ne pomaga.«

Večino svojih knjig in spisov je izdal Vrhovec pod svojim pravim imenom. Polglasni e pred r je včasih izpuščal, včasih pisal, kar mu je oponesla Laib. Schulzeitung (1883), češ, da ni gotov v pisavi svojega imena.

⁶⁵ Vrhovec je prezrl dvojni pomen »zakaja«, ki ni samo vprašalnik, ampak včasih tudi veznik, kakor nemški »denn« (Pleteršnik II, 839).

Vrhovčev facsimile je dan v tem spisu v dveh oblikah: 1. s krstnim imenom — dopisnica dr. Fr. Kosu 1881 — njegov edini znani podpis z obema polnima imenoma; Levcu se je enkrat podpisal: Ivan Vr—; večkrat je skrajšal krstno ime v: Iv. ali samo J; 2. izraziti podpis iz leta 1898; tako se je navadno podpisoval.

Nekaterikrat je rabil Vrhovec znak I. V. Psevdonim Vincencij Podlaz (Zlate bukve) si je Vrhovec najbrž prikrojil po priimku veselogorskega cerkovnika Odlazka. Ivan z Vrha mu je nasvetoval podpisani; a ta priimek ni bil po godu Levstiku, češ, da ni v duhu slovenskega jezika. Grumov Ivan se je zval Vrhovec po svoji rojstni hiši; tako se je podpisal ob pesmi v Besedniku (1873) in ob nenatisnjeni šaloigri Mlekarica (Trstenjak l. c. 92); s tem psevdonimom je nameraval opremiti članek O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare. (pV dec. 01). S tremi zvezdicami je Vrhovec šifriral poročilo: Gledališki oder v Rudolfovem (LZ 78, 442).

Na vseučilišču na Dunaju so zdeli Vrhovcu priimek Eisen, o čemer domneva Pk: »Njegovi drugovi so ga imenovali šaljivo Eisen, češ da je železne prirode, ker je sposoben v veseli družbi prenočevati in neposredno potem znanstveno delovati.« O verjetnosti Peruškove domneve je dvomil njegov pokojni prijatelj dr. Franc Kos (dopis 2. 11. 03), ker se Vrhovec na Dunaju v veseli družbi ni hvalil s svojo pridnostjo in znanstvenim delovanjem, pač pa se delal, kakor da ga vse to nič ne briga. Vrhovca se je prijel priimek Eisen po židovskem dijaku Eisenstätterju, ker je prav tako kakor Eisenstätter svoja skripta v naglici pomečkal v žep in odhitel k predavanju iz Akademische Lesehalle, kjer je do zadnjega trenutka bral časnike; nikdar ni imel toliko časa, da bi polagoma pobral, kar je potreboval pri predavanju (poročilo sošolca dr. Štefana Dolinarja).

XIX.

Vrhovec je bil srednje postave. Z inteligentnega obraza so mu sijale prijazne temnorjave oči. V mladosti je imel bujne črne valovite lase, v zadnjih letih nekoliko melirane, čvrste brke, naposled obrastlo brado.

Vrhovec je bil izvrsten, splošno priljubljen, zabaven družabnik. V pogovoru se mu je poznal učitelj. Kadar se mu je prerekala kaka trditev, je začel takoj docirati, kakor bi bil v šoli (Vošnjak, Slovan 03—4, 333). Bil je veseljak, šaljivec. Spominjam se večera na Pokljuki (1875) v planinski koči, ki se je tresla od smeha pastirjev ob Vrhovčevih šaljivkah. Da bi poplaknil iz grla arhivni prah, je rad spraznil zvečer v gostilni

med prijatelji kozarec vina. Svojcem je bil dober. Najmlajšega brata Alojzija, sedanjega upokojenega višjega oficijala ljubljanskega magistrata, je vzel k sebi v Novo mesto in skrbel za njegovo šolanje. Sinove je narodno vzgojil.

Vrhovec je rad potoval v dijaških letih po Dolenjskem, kamor je zahajal na počitnice, 1875 po Gorenjskem — bila sva pri Savici — 1876 po Koroškem, tudi tu sem mu bil tovariš; 1884 z Borghijem⁶⁶ in z Modicem⁶⁷; obiskala sta Kočevje, Črnomelj, Metliko, Karlovec (vse to seveda peš), Zagreb, Sisek, Krapino, Ptuj (peš), Maribor (pL 12. 8. 84); pozneje s soprogo, dokler ni bilo dece.

Vrhovec je bil izvrsten profesor. To hvalo mu je dal njegov nekdanji predstojnik ravnatelj Senekovič. Polni hvale o njem so njegovi nekdanji dijaki. Čujmo ljubljanskega podžupana prof. Jarca, ki je bil Vrhovčev učenec v vsi gimnaziji izvzemši sedmo šolo, ko je imel bolezenski dopust, in še v 1. tečaju osme šole leta 1897:

»Vrhovec je bil profesor, ki so se ga lenuhi silno bali. Kdor pa je pri njem enkrat dobil kredit, mu je bilo stališče jako lahko; vendar je moral gledati, da zaupanja ni lahkomišelnost zapravljjal, ker si ga sicer nikdar več ni pridobil. Imam vtis, da današnji rod ne ve, kaj se je tedaj reklo znati zemljepis. Živo vidim pred seboj iz nižje gimnazije zvezek, ki smo vanj vrisavali v istem merilu porečja rek vesoljnega sveta od Donave do Sambesija in Orinoka. Kdor se je naučil pri Vrhovcu geografije, mu je ostala vse življenje v spominu. Posebno poglavje zase so bile Alpe. Na stojalu je visela ogromna karta Alp, polna rek in rečic, prelazov, gorskih grebenov in vrhov. Krasna karta, toda slepa, to se pravi, da ni bilo na njej niti enega imena. In tedaj je bilo treba absolutno točno pokazati ločnico med severnimi, osrednjimi in južnimi Alpami, ali izvir Rena, smer železnic in predorov in cest. Da se je pri tem marsikdo pošteno spotil, je gotovo.

Vrhovec je imel dve lastnosti, ki jih sicer komodni profesorji nimajo: kazal je dijakom napredek in sodobno stanje vede ter gojil nazornost. V istih letih je Stanley odkrival osrednjo Afriko. Prof. Vrhovec nam je o tem sproti podrobno poročal, o srečanju z Livingstonom, o novo odkritih jezerih in gorovjih. Tedaj smo se podrobno seznanili s pokrajino, ki je po naših

⁶⁶ Josip Borghi, od leta 1874 profesor na ljubljanski realki, Istran, po očetu Slovenec, po materi Italijan, po vzgoji Nemeč, je poučeval vse tri jezike in seznanjal Italijane s slovenskim slovstvom. Bil je slovenski narodnjak, izvrsten tovariš, sotrudnik LZ; u. 1896 (dr. Kidrič v SBL 54 — Vl. Levec v LZ 97, 114).

⁶⁷ Josip Modic, računski svetnik, je služboval v Ljubljani, umrl v Gradcu.

atlantih figurirala kot bela lisa. Victoria Niansa, Niassa Njo, Tanganjika Nianssa, Kilimandžaro, Kenia, teh imen naši atlanti niso poznali in ponosen sem bil, ko sem pod Vrhovčevim vodstvom zrisal večjo karto osrednje Afrike, ki je še rabila poznejšim dijakom. To nas je veselilo in vleklo, da smo napeto sodelovali pri zemljepisnem pouku.

In nazornost. Vse stene so bile včasih skoraj do stropa tapcirane s slikami krajev, mest in ljudi, ki smo jih obravnavali. Kjer ni šlo drugače, nam je Vrhovec kazal slike v knjigah od klopi do klopi. Gorje tistemu, ki bi se bil spozabil in hotel porabiti to priliko, da bi za profesorjevim hrbtom uganjal neumnosti. Vrhovec ga je takoj opazil in nikdar več nista bila prijatelja.«

Tudi kot zgodovinarja se profesor Jarc z veseljem spominja Vrhovca. Bil mu je nekak famulus. Prepisoval je njegove rokopise, tudi velik del zgodovine novega veka. Tako je dobil vpogled v metodo znanstvenega dela. »Vrhovec nas je vodil do zgodovinskih virov in n. pr. iz čitanke Historisches Lesebuch razdelil predavanja o virih. Spominjam se, da sem tedaj predaval o pokristjanjenju Slovencev in Velike Moravske po Libellus de Conversione Bagoariorum et Carantanorum.«

V svojem razlaganju zgodovine posebno v višjih razredih je profesor Vrhovec najrajši naglašal kulturni moment (prim. njegovo zgoraj podano sodbo). Zaradi tega so ga njegovi učenci cenili visoko kot modernega profesorja.

Bolezen je bila kriva, da je bil Vrhovec v šoli večkrat siten in nervozen. Zlasti v najnižjih razredih so pobiči kar trepetali pred njim, a vendar so ga ljubili zaradi njegove srčne dobrote in mehkega srca, ki ni privoščilo nikomur nič slabega (Vandot, Dolenjska 73).

V političnih borbah se ni nikdar čulo Vrhovčevo ime; za politiko se ni zmenil. Za svojega prvega bivanja v Ljubljani in potem v Novem mestu je bil Vrhovec »elastik«⁶⁸ (pL 1. 12. 90), pristaš deželnega predsednika Andreja Winklerja, sotrudnik LL. Vrhovcu se je gabila politična zaspanost Novomeščanov, ki so »volili v mestni zbor zgolj nemškutarje, ker se Slovencev nihče ni ganil... Uradniki so bili vsi veliki strahopetci, sicer Slovenci, pa najrajši na tihem« (pL 9. 2. 89).

⁶⁸ Elastiki so bili pred 50 leti pristaši vladne stranke (načelnik Fr. Šuklje) v nasprotju z radikali (Zarnik, Tavčar, Hribar), ki so nastopili zlasti zoper dovoljenje nagrade 600 gld. za neobvezni pouk drugega deželnega jezika (nemščine) v osnovni šoli (dr. Lončar, Polit. življ. Slovencev II, 56). Izraz »mladostna elasticiteta« je prvi rabil Janko Kersnik v kranjskem deželnem zboru (dr. Prijatelj, Kersnik V, 397).

Pri srcu mu je bila narodna obramba, saj je deloval od leta 1893 do odhoda iz Novega mesta v odboru ondotne podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda.

XX.

Nekrologi, objavljeni ob njegovi smrti v skoraj vseh slovenskih časnikih, so se strinjali v tem, da je z Vrhovcem legel v prezgodnji grob zaslužen domači zgodovinar, posebno vnet za zgodovino svojega rojstnega mesta, ki je pridno in vestno preiskoval domače arhive in obogatil domačo zgodovino z marsikatero zanimivo podrobnostjo (DS in Slovenec).

Toplo pisano osmrtnico je opremil »Slovan« s pokojnikovo sliko in poudaril, da sta mesti Ljubljana in Novo mesto izgubili svojega najboljšega zgodovinarja.

Posebno lepo se je spomnil Vrhovca Aškerc v LZ; njemu posvečeni krasni nekrolog je sklenil z besedami: »Ivan Vrhovec je bil markantna osebnost v naši popularnoznanstveni literaturi, ki jo je obogatil z dragocenimi doneski. Slovenski narod je izgubil v rajniku marljivega delavca na kulturnem polju. Časten spomin zaslužnemu pisatelju Ivanu Vrhovcu!«

SN je obžaloval izgubo odličnega rodoljuba in znanstvenika, ki je kot zgodovinar posvečeval Ljubljani največ pozornosti, kot profesor pa vzbujal v mladini zanimanje za domačo zgodovino; ves njegov prosti čas je bil do zadnjega posvečen znanstvenemu delovanju.

Tedanji uradni list LZg je posvetil svojemu sodelavcu članek, ki navaja Vrhovčeva književna dela s pohvalo njegovega strokovnega znanja in prikupnega opisa celo suhoparne tvarine in pravi, da ga v tem oziru ne doseže noben slovenski zgodovinar.

Novomeški občinski zastop je počastil Vrhovca 10. dec. 1891 s priznanico⁶⁹ v zahvalo za Zgodovino Novega mesta. Ljubljanski mestni zbor je ovekovečil Vrhovčev spomin, ko je nazval po njem lepo ulico na nekdanjem škofijskem svetu blizu Sv. Petra. Vrhovčevo ulico je dobilo tudi Novo mesto.

Deželni šolski svet je leta 1892 izrekel Vrhovcu posebno priznanje za njegovo marljivo slovstveno delovanje, posvečeno preiskavi krajevne in deželne zgodovine.

⁶⁹ Priznanica se je glasila: Blagorodni gospod! Čast mi je Vam naznaniti, da je mestni zastop v svoji seji 10. dec. 1891 z veliko radostjo sprejel Vašo poklonitev Novomeške zgodovine, katero ste spisali s tako požrtvovalnostjo in ljubeznijo. V imenu mestnega zastopa si usojam torej Vam se primerno zahvaliti ter izreči nado, da bodele tudi v prihodnje v proslavo našega ljubega, ako tudi ubogega Novega mesta z isto ljubeznijo delovali, kakor dosedaj. Župan Perko m. p. (SN 92, 9).

O Ivanu Vrhovcu, leposlovcu in zgodovinarju, je pisal dr. Karel Glaser v Zgodovini slovenskega slovstva (IV, 167, 435) in dodal sodbo: »Ivana Vrhovca odlikuje temeljitost in gibčen slog; vidi se njegovim spisom, da se je pisatelj z veseljem bavil s predmetom.«⁷⁰

Največ je zvedela javnost o Vrhovcu iz življenjepisne črtice »Ivan Vrhovec« profesorja Rajka Peruška v izvestju ljubljanske gimnazije 1902/3.

Jako lepi so spomini dr. Josipa Vošnjaka na Vrhovca, naslonjeni na popis izleta na Pohorje (Slovan 1903/4).

Kratek življenjepis z Vrhovčevo sliko je prinesel Dragotina Hribarja Ilustrovani narodni koledar za leto 1904.

⁷⁰ Napačna je pri Glaserju rojstna letnica 1851 namesto 1853 in Njega ni namesto Lepa ni.

Največ je zvedela javnost o Vrhovcu iz življenjske zgodbe
Nikola Vrhovca, profesorja priprave in izvedbe študijskega
kolektiva za zgodovino slovenskega jezika, ki je bil na
435) in dobil sodbo: Ivan Vrhovca obilnice temeljnost in
gruben alog; vidi se njegovim epistolam, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Največ je zvedela javnost o Vrhovcu iz življenjske zgodbe
Nikola Vrhovca, profesorja priprave in izvedbe študijskega
kolektiva za zgodovino slovenskega jezika, ki je bil na
435) in dobil sodbo: Ivan Vrhovca obilnice temeljnost in
gruben alog; vidi se njegovim epistolam, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Posledice pa so se pojavile v obliki priznanja, da se je pisatelj z vse-
ljen bavil a predmetom.

Bibliografija spisov Ivana Vrhovca

1873

Bes.: Največja lepota. Pesem. 35.

KMD (za 1874): Nova mera in vaga. 161.

1874

Zlate bukve slovenskega vedeža. Poleg nemškega za Slovence vredil Vincencij Podlaz. SV 32. zv., 8°, str. 110 (+ 2).

Ref. Bes. 1872, 184; 1873, 24; 1874, 20.

KMD (za 1875): Nova mera in vaga. 167. — En dan na dunajski razstavi. 183.

1877

Z: Lepa ni! 119. — Plavice in slak I. Gospoda je tu! 202, 217, 235, 251; II. Na Dunaji! 284, 300; III. Gospod Anton. 317, 366. — Potrgane strune. 267, 281, 297, 312, 332, 349, 364, 382. Zora: Kopriva. 22, 38, 54, 90, 120.

1878

Z: Zemeljska čuda. 29, 61, 77, 107, 138, 155, 167, 201.

SV 34. zv.: Kaj se je godilo pretečena tri leta doli na Turškem? 42.

1879

MS: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku. 8°, 55.

Ref. N 1880, 94 Charpentier (Jos. Cimperman). — LZ 1881, 253.

Z: Za zimski večer pri peči. 59, 75, 93.

KMD (za 1880): Kako smo obhajali petindvajseto obletnico cesarjeve poroke. 1. — O naši bosenski vojski. 10.

1881

LMS: Nestor in ustanovljenje ruske države. 36.

Oc. Kres 1882, 435 dr. Gregor Krek. — Repl. SN 1882, 171.

LMS: Črtice o gospodarskih razmerah Zjedinjenih držav. 177.

KMD (za 1882): Med hribovci. 26. — Potres. 63.

1882

N: Upor v spodnji Dalmaciji (to je v Krivošiji), Hercegovini in Bosni. 108, 116, 124, 134, 140, 157.

SN: Naravoslovne sanje. 150, 151.

KMD (za 1883): Razgled po svetu. 54.

1883

LMS za 1882 in 1883: Zgodovinski pregled kranjskega trgovanja in obrta do francoske okupacije. 374.

Program višje realke v Ljubljani: Kranjske šole in Habsburžani, njihovi pospeševalci. 31.

Ponatisk v Učiteljskem Tovarišu št. 15—19. Oc. Laibacher Schulzeitung, 291, 320. — Repl. LZg 5. 11. 1883.

SV 37. zv.: Turki pred Dunajem leta 1683. 62.

KMD (za 1884): Razgled po svetu. 1.

1884

Kres: Svetovni pomen Sibirije. 304, 353.

LL: Zgodovinsko društvo za Kranjsko. 69. — Etnografske posebnosti: I. Nazori o lepoti. 92, 94, 95. II. Kako se po svetu pozdravljajo. 130, 131. III. Kačje bogočastje. 132, 133. — Reven slovenski dijak (Anton Remic) na Dunaji pred sto leti. 204. Dopolnil »Komenčan« iz Komende v LL 244. — Želodec. 218. — Yankees. 230.

KMD (za 1885): Razgled po svetu. 1.

Razen življenjepisov Franceta Sorčiča in Antona Žuže, ki ju je spisal Iv. Skuhala v Mariboru.

1885

LMS: Topografski opis Ljubljane in zgodovina ljubljanskega mestnega zastopa v minulih stoletjih. Po arhivaličnih virih. 186.

Oc. LZ 1886, 61 Fr. Levec. — Kres 1886, 89 dr. Sket.

LZ: Peter Pavel Glavar. 352, 405, 469, 541, 599, 660. — Kako so naše očete v vojake jemali. 378.

1886

MS: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Kultur[no]-historične študije, zajete iz ljubljanskega mestnega arhiva. 8° (VI) + 283.

Oc. LZ 761, Fr. Levec. — Hlas naroda (pL 87).

Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach. Na archivalischen Quellen bearbeitet. Selbstverlag. 8° 213 + Plan vom J. 1745.

LZg: Das Klosterthor in Laibach. 229, 230. — Das Gasthaus »Zum Wilden Mann«. 236.

Ponatiska iz gorenje knjige.

LZ: Iz domače zgodovine. I. Zabave v stari Ljubljani.⁷¹ 29. II. Pasijonska procesija na veliki petek v Ljubljani.⁷² 87. III. Kuga v Ljubljani. 141. IV. Deželna bramba in črna vojska. 214. V. Kako in kdaj so nam naredili ljubljansko »Zvezdo«. 272. VI. Početki ljudske šole. 408. VII. Kranjska zopet avstrijska. 484. VIII. Tlaka. 536, 606. IX. Nekdanji deželni zbor kranjski. 735. — Gledališki oder v Rudolfovem. 442.

KMD (za 1887): Hodite pridno na pošto! 32.

1887

LZ: Turški davek in vojaška gránica. 12, 102. — Slovenski listič iz leta 1611. 253.

1888

LZ: Iz domače zgodovine. I. »Kakšne volje je ljudstvo?« 18. II. Jakob Schell pl. Schellenburg. 87, 164. III. Vojaška nastanitev. 277. IV. Francozi v Novem mestu. 352, 468, 534. V. Zgodovina pošte na Kranjskem. 652, 717.

V. članek je dopolnil A. Koblar v IMK 93, 54—59.

1889

LZ: Železnice in njih različni značaj pri posameznih narodih. 85, 150.

SV 43. zv.: Pošta. 71.

⁷¹ Zabavam v stari Ljubljani bi se mogle dodati še naslednje: veselice na Ljubljanici (opisal jih je Vrhovec pozneje v članku Čolnarji in brodniki na Ljubljanici in Savi), bombardiranje s pomarančami, jabolki in dr. v Lovševi jami na velikonočni ponedeljek (opisano v Zgodovini šentpeterske fare 23), kres, ki so ga žgali predmeščani, borba med Krakovci in Trnovčani na sv. Petra dan zvečer na trnovskem mostu.

⁷² Vrhovec poroča: »Gospodom Petrinjevcem«, kapucinom iz Petrinja, ki so spremljali procesijo, je plačala bratovščina 2 gld. — Vrhovca je zavel v Petrinjo izraz »petrinar«, tako so zvali nekdanj svetne duhovnike v nasprotju z menihi. Ta hiba je tudi v knjigi Laibach str. 201.

1890

LZ: Narodopisne posebnosti. I. [O lepšanju človeškega telesa] 85, 146. II. Morjenje otrok.⁷³ 599. III. »Črne bukve.⁷⁴ 722.

SV 44. zv.: Mutec. 40.

Slovenec: Matične knjige. 279, 280.

1891

MS: Zgodovina Novega mesta. 8°, 316.

Oc. LZ 1892, 188 Orožen — DS 1892, 45 Koblar. — LZg 1891, 292.

Dost. IMK 1892, 93 Apih — 1893, 160 Šašelj.

LZ: Kitajska lakota. 139.

1892

Zgodovinske povesti za meščanske šole. Založili J. Blasnikovi nasledniki. I. stopnja (IV) + 73 + (II.).

Potrjene 1892. — Oc. LZ 318 Rutar. — UT 165 Orožen.

Sket, Slov. čitanka za 3. r. srednjih šol: Turške vojske po slovenskih deželah v XV. stoletju. 178.

SV 46. zv.: Kako se potuje po Afriki. 65.

Oc. DS 571 Debevec.

Program gimnazije v Novem mestu: Ein Defraudationsprocess aus dem Jahre 1782. Ein Beitrag zur Rechtspflege im vorigen Jahrhundert. (Tudi v ponatisu.)

Oc. LZ 1892, 513.

KMD (za 1893): Krištof Kolumb. V spomin 400letnice odkritja Amerike. 3.

⁷³ Za LZ 1889 je imel Vrhovec pripravljeno naslednje gradivo: Kako se narodi pozdravljajo, Vljudnost pri raznih narodih, Nebesa in pekel, Morjenje otrok in Narodopisne pravljice (pL 9. 2. 89). Iz tega gradiva je prinesel LZ leta 1890 samo Morjenje otrok.

⁷⁴ Ta donesek domačemu narodopisju oziroma praznoverstvu je povzročil majhen odlomek — 14 drobno pisanih listov — ki ga je bil izročil Vrhovcu neki novomeški dijak. Da je bil ta rokopis pogostoma rabljen, pričajo zamazani listi in zlasti ogoljeni vogli. Začenja se s »tretjo stranjo« in 31. kapitlom in konča s 44. Pisava razodeva kmečko roko; jezik dolenjščina; starost krog leta 1790. Primerjanje s »Toje tapravim inu tazielim Colemone shegnom« je ugotovilo, da se Vrhovčeve »črne bukve« v glavnem vjemajo s Kolemonovo vsebino od 98. do 149. strani. Ne le različni dialekt — tam koroška rožanščina tu dolenjščina — nego tudi razlika v posameznih besedah (Vrh.: Zitazo, Heylon, pertruzat, na leisu itd. — Kolem.: Zitatio, heloim, perzbingati, na drevesu itd.) opravičujejo domnevo, da je imel pisec »črnih bukev« pred seboj drugo, dosedaj še neznano predlogo Kolemonovega žegna. Rokopis je sedaj last podpisanega.

1893

Zgodovinske povesti za meščanske šole. Založili J. Blasnikovi nasledniki. II. stopnja. 82 — III. stopnja. 90 + (II) — (na ovitku 1894).

Oc. LZ 1894, 440 — N 1895, 360 — SN 1895, 205.

IMK: Ura in godalo na ljubljanskem stolpu. 116 — Prekrščevalci na Kranjskem. 117 — Hessendarmstatske čete v Ljubljani. 117 — Stare mere. 118 — Ljubljana l. 1810. 204 — Slovenske pridige. 204 — Pasji davek. 208.

1894

LZ: Iz domače zgodovine. I. Prva izprehajališča in prvi javni nasadi v Ljubljani. 1. Vrt za škofijo.⁷⁵ 12. 2. Drevored za šolami. 76. 3. Lattermanov drevored. 76. 4. Olepšava sedanjega »Franca Jožefa trga«.⁷⁶ 139. 5. Zvezda. 140. — II. Jeden krajcar hišnega davka. 141. III. Francozje so tu! 358, 412. IV. Sedaj so pa Avstrijanci tu! 483, 537, 600. V. Na obedu pri mestnih očetih. 723.

IMK: Novoletna darila. 34 — Iz ljubljanskih mestnih računov. 35. — Kdaj so začeli na Kranjskem krompir saditi? 37. — Velika soda. 38. — Linhartova hiša. 167. — Nekdanji rog na ljubljanskem Gradu. 211. — Vojskine ogledi ljubljanski (Stadt-musterung). 212. — Tiskarna Tomaža Hrena. 214. — Zahvala Tomaža Hrena za poslano mu vino. 216. — Zadruga ljubljanskih voznikov, imenovanih »Fliegenschützen«. 252.

KMD (za 1895): Afriška sužnost. 51.

Prvotni naslov: Zdaj je Afrika na vrsti. KMD 121.

1895

LZ: Iz domače zgodovine. I. Razbojniki na Kranjskem. 40,

⁷⁵ Vrhovec piše, da je namesto nasada za šenklavško cerkvijo stal še nedavno škofijski konjski hlev, ki ga je ukazal podreti šele škof Missia, a se je to zgodilo že leta 1881 za knezoškofa Zlatousta Pogačarja, zato Pogačarjev trg. — Tudi Vrhovčeva trditev (ib. 140) o glorijeti, postavljeni za časa kongresa v Mestnem logu, ne drži; o njej piše, da je leta 1825 še stala, pozneje pa da ni nič več čuti o njej. Glorijeta — Trnovčani ji pravijo cesarska uta, ker je bila zgrajena na čast visokim udeležencem kongresa leta 1821, še stoji. Po prevratu je rabila za zasilno stanovanje (dr. Iv. Tavčar. Izza kongresa, 6 — op. dr. Iv. Prijatelja, ib. 497). J (1927, 151) je prineslo njeno sliko. Napis je okajen.

⁷⁶ — recte Cesarja Jožefa trga. Franc Jožef ni imel v Ljubljani nobenega trga, pač pa sedanjo Aleksandrovo cesto. Cesarja Jožefa trg (sedanji Krekov trg) se je zval do leta 1877 Sejmski trg (Jahrmaktplatz).

95, 157. II. Odklej stoje ljubljanski mostovi?⁷⁷ (Donesek k zgodovini kranjske trgovine). 225, 291, 371.

ZK IX (MS): Čolnarji in brodniki na Ljubljanici in Savi.⁷⁸
 I. Čolnarji na Ljubljanici. 1. Čolnarjenje v najstarejših časih. 97. 2. Pravice čolnarjev. 99. 3. Velike ladije na Ljubljanici. 102. 4. Čolnarjenje ob Valvasorjevem času. 105. 5. Doba Karola VI. in Marije Terezije. 109. 6. Doba Jožefa II. 111. 7. Konec čolnarjenja. 117. 8. Veselice na Ljubljanici. 118. — II. Brodniki na Savi. 1. Deročnost Save. 124. 2. Vožnja po Savi ob Valvasorjevem času. 126. 3. Uravnavanje Save. 128. 4. Vozne cene in nove ladije na Savi. 131. 5. Dela v Savi se dodelajo. 133. 6. Brodarska zadruga ustanovljena. 134. 7. Gruberjeve ladije. 137. Vozarina. 139. Zadnji časi brodarjenja po Savi. 141.

Oc. LZ 1896, 251. J. J. — Carniola V, 125 Planinec-Wester.

KMD (za 1896): Velikonočni potres v Ljubljani in nje okolici. 40.

1897

Zemljepis za prvi gimnazijski razred. Založili Blasnikovi nasledniki. 8°, 72.

LMS: Francoska ljudska šola na Kranjskem.⁷⁹ 147.

Oc. LZ 1898, 185.

IMK: Gorski zakon in gorske pravde. 1. Vinogradski ali gorski zakon. 37, 69. 2. Gorske pravde. 70, 101. 3. Kdaj so nastale gorske pravde? 104, 145.

1898

LMS: Meščanski špital. (Doneski h kulturni zgodovini ljubljanskega mesta.) Uvod. 1. I. Ustanovitev meščanskega špitala. 4. II. Najstarejši špitalu naklonjeni darovi. 6. III. Dohodki meščanskega špitala v početku XVIII. stoletja. 1. Špitalski dohodki iz podložnih kmetij. 9. 2. Špitalski dohodki iz meščanskih in

⁷⁷ O šentjakobskem mostu je trdil Vrhovec, da se je njegova naprava zavlekla do leta 1825, a je dognano, da se je odprl 30. nov. 1824 (GMS VII, VIII, 63).

⁷⁸ Glede na brodarstvo na Savi je ta Vrhovčev spis v marsičem izpopolnil in pojasnil Anton Planinec, čigar poročilo je priredil Jos. Wester in objavil v Carnioli V, 125 pod naslovom Nekdanje brodarstvo na Savi. — Vrhovec je v svojih Čolnarjih in brodnikih... prezrl navzočnost cesarja Leopolda I. v Ljubljani leta 1660, pišoč (ZK IX, 128), da od leta 1514 do Karla VI. ni bilo nobenega Habsburžana v Ljubljani.

⁷⁹ Opomnja pri tem članku (LMS 1897, 152) o francoskem katekizmu ovaja, da Vrhovec ni imel v rokah Vodnikove knjige Keršanski Navuk sa illirske deshele vseti is Katekisma sa ufse zerkve Franzofkiga Zesarftva 1811. gl. LZ 1898, 185.

plemenitaških zemljišč. 19.⁸⁰ IV. Špitalska gosposka (Spitals-Obrigkeit). 24. 1. Oskrbovanje špitalske cerkve. 29. 2. Gospodarstvo v špitalu. 48. V. Boj med ljubljanskim patricijatom in demokratsko (ljudsko) stranko. 65. Kako se je godilo v početku XVIII. stoletja ubožcem v špitalu. 72. Preustrojeno špitalsko gospodarstvo l. 1718. 75. VI. Nadaljnja zgodovina meščanskega špitala in naprav za ubožce sploh. 81 a) Komisija za reveže. 82 b) Ubožni zavodi v drugi polovici XVIII. stoletja. 85. c) Ustanovitev »glavnega ubožnega zaklada«. 91. VII. Imovina meščanskega špitala. 94.

Oc. LZ 1899. 314. Aškerc. — DS 1899. 415. Gruden. — Argo 1899, 38. Müllner.

IMK: Rožnik in cerkev na Rožniku.⁸¹ 24.

LMS: Veliki šenklavški zvon v Ljubljani — čigav je?⁸² 206.

1899

MD: Avstralija in nje otoki. 8°, 222 + (II) s slikami.

Oc. DS 1900, 93. O. B. S.

MMK: Die Pest in Laibach. Nach Archivalien des Laibacher Stadtarchives bearbeitet. 25. 1. Bestellung von »Provisores sanitatis«. 31, 33. 2. »Infections-Anfang« 38, 83. 3. Laibach während der Pest. 87, 129. (Ponatis do str. 99).

Sonderabdruck do incl. 99.

⁸⁰ Vrhovcu (LMS 1898, 21, pod črto 3) je delala preglavice Ajdovščina, katere nemško ime Heidenschaft je srečaval v urbarjih; njive, ležeče pri Sv. Krištofu, so se pogostoma zvale tako. Vrhovec vprašuje: Ali so na teh njivah tako redno pridelovali samo ajdo, da so jih imenovali le kar »ajdove njive« — [tako jih ni nihče zval, nego njive na Ajdovščini] — ali pa je to še v XVIII. stoletju ohranjen spomin na nekdanje rimsko pokopališče ob Dunajski cesti. Tako Vrhovec. Njegova poslednja domneva utegne biti prava. Naši predniki so rekli svetu od razkrižja Dunajske in Gosposvetske ceste tja do Sv. Krištofa »na Ajdovščini«, leta 1784 spakedrano »na fhaitoushim« (IMK 96, 148). Na tem ozemlju se je našlo mnogo »ajdovskih« rimskih grobov. To je bila Ajdovščina v širjem pomenu; v ožjem pomenu se je zval Ajdovščina sedanji brezimni trg med Figovcem, Evropo in Kmetsko posojilnico (gl. GMS 32).

⁸¹ Vrhovec je iskal začetek cerkve na Rožniku po letu 1536 ne uvaževaje Koblarjevega spisa Kranjske cerkvene dragocenosti leta 1526 (IMK 1895), ki poroča, da je stala cerkev na Rožniku že 10 let poprej. Začetek ji utegne biti konec 15. stoletja. Rožnik za Rosenbach je menda prvi rabil Mihael Verne v N 1852.

⁸² Neosnovano je Vrhovčevo mnenje v uvodu, da je šentpeterska cerkev prejemale šele od leta 1706 delno pristojbino za zvonjenje šenklavških velikih dveh zvonov. Davno preden je bil vlit veliki šenklavški zvon leta 1706 — Peter Anton Codelli ga je podaril novi stolni cerkvi, ne pa Sv. Petru — že v 17. stoletju je dobivala šentpeterska cerkev ex antiqua traditione od šenklavža gori omenjeno pristojbino, zato pa je morala plačevati poprave šenklavškega zvonika in zvonila (Kapit. arh.).

1900

MMK: Der schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reifnitz in Unterkrain. 1. (Tudi ponatis.)

Geschichte der Pest in Innerösterreich mit besonderer Berücksichtigung Laibachs im XVII. und XVIII. Jahrhundert. Nach archivalischen Quellen. 17.

1901

ZMS: O ustanovitvi šentjakobske,⁸³ frančiškanske in trnovske⁸⁴ fare v Ljubljani. 126. I. Šentjakobska fara. 1. Nekaj spominov o najstarejših zgradbah šentjakobskega mestnega oddelka. 129. 2. Usoda jezuitskih stavb. 135. 3. Ustanovitev fare. 138. 4. Podružnice šentjakobske fare. 142. II. Frančiškanska fara. 1. Zgodovina cerkve pred ustanovitvijo fare. 148. 2. Ustanovitev frančiškanske fare. 149. 3. Podružnice frančiškanske fare. 157. III. Trnovska fara. 1. Krakovci in Trnovci. 159. 2. Trnovska cerkev pred ustanovitvijo fare. 161. 3. Ustanovitev in prva leta trnovske fare.⁸⁴ 165.

Oc. DS 1902, 435. Prelesnik.

⁸³ O prvi šentjakobski cerkvi meni Vrhovec, da so jo sezidali avguštinci leta 1513, a je starejša, ker je bila pri Sv. Jakobu kaplanija že leta 1383; ustanovila sta jo Ruetlieb von Khosiak in Henrik Gall (Kapit. arh.). Leta 1430 se omenja paulus de Laibaco capellanus apud sanctum Jacobum Laibaci Aquil. dioec. (Zg. Naklanske fare 177).

⁸⁴ O postanku trnovske cerkve je sedaj ugotovljeno naslednje: Leta 1711 se prvič omenja kapelica v Trnovem; morda je bila takšna, kakor je še sedanja kapelica na Emonski cesti. Janežičevo volilo (1731) je dalo povod, da so začeli misliti na zgradbo večjega svetišča. Na željo mestnega magistrata je škofijstvo izdalo 6. junija 1738 ustanovno pismo beneficija v Trnovem in 23. junija 1738 se je položil temeljni kamen novi cerkvi, ki jo je zidal magistrat. Temeljni kamen je ob veliki slovesnosti blagoslovil generalni vikar Ivan Jakob Schilling (Prot. 58, 256, 257 v šk. a.). V levi zvonik stare cerkve vdeti, še ohranjeni, v kamen vdolbeni napis iz leta 1753 veli, da je naredil cerkvi načrt in jo zidal arhitekt Candidus Zulliani. V gori omenjenem škofijskem protokolu stoji, da se zgradi novo svetišče »na čast sv. Janezu Krstniku«; torej je zmotna Vrhovčeva trditev, da je bil prvotni patron trnovske cerkve sv. Nikolaj. Na velikem oltarju stare, leta 1854 porušene cerkve je bila nameščena že od leta 1755 Metzingerjeva slika sv. Janeza Krstnika, zavetnika cerkve. Ta slika je še sedaj v trnovskem velikem oltarju.

Opomba, dodana naslovu tega spisa, se glasi: »Nekaj doneskov za zgodovino onih delov mesta, ki spadajo sedaj k šentjakobski, frančiškanski in trnovski fari, pa zgodovina ustanovitev teh treh fara,« a bil bi vendarle predolg. Izpregleda naj se torej, če prinaša članek več, kakor obeta napis, in sicer mnogo znanih, a nikjer še zbranih drobtinlc.«

ZMS: Dve predavanji o ljubljanskih pokopališčih.⁸⁵ (Predaval 22. nov. in 29. dec. 1901). I. Predavanje. O nekdanjih ljubljanskih pokopališčih. 1. Staro katoliško načelo pri pokopavanju mrličev. 176. 2. Najstarejša pokopališča ljubljanska. 180. II. Predavanje. O pokopališču pri Sv. Krištofu. 187. Prvo povečanje pokopališča pri Sv. Krištofu l. 1797 in ustanovitev pokopališkega fonda. 191. Drugo povečanje pokopališča. Uprava pokopališkega fonda preide od šentpeterske fare k šenklavški. 194.

Tudi ponatisk.

Mitt. d. k. Central-Com. f. E. d. K. u. h. D.: Karthäuser Kloster Pletriach. 227.

Spisi, izšli po pisateljevi smrti:

1902

Mitt. d. k. k. Central-Com.: Die Pfarrkirche St. Ruprecht in Unterkrain und ihre Restaurierung. 63.

MMK: Eine alte Gerichtsordnung der Stadt Laibach. 148. — Die erste Häusernummerierung Laibachs. 161.

1903

ZMS: Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani (odlomek). 1.

1907

Slovenec: Ljubljanski grad v preteklih časih (odlomek). 239—241. 1. Ljubljanski grad v rimskih časih. 2. Ljubljanski grad v srednjem veku (do 13. stoletja).

Nepopolno bibliografijo Vrhovčevih del je objavil prof. dr. Oskar Gratzy v osmrtnici v MMK 1902.

Zapuščina.

1.

Vrhovčevi sorodniki na Spodnjih Poljanah hranijo med raznimi papirji poleg že objavljenih člankov dokaj spisov, ki dokazujejo, dasi večinoma nedovršeni, izredno delavnost pok. Vrhovca.

Leposlovje. Povest »Davi je pa slanca pala«. Spisal Ivan z Vrha — 7 in pol pole folio. Na robu nekaj pripomb morda iz Levčeve roke. Sodim, da je ena tistih povesti, ki jih je Levec odklonil (gl. str. 28). — Odlomki treh povesti; ena med njimi se bavi z Ameriko; morda je bila namenjena DM.

⁸⁵ V naslovu: Dve predavanji... predaval prof. Ivan Vrhovec dne 22. nov. in 29. dec. 1901 — je prvi datum napačen; prvo predavanje se je vršilo v mestni dekliški šoli pri Sv. Jakobu 24. novembra.

Odlomki gledaliških iger. Kamniško mestjans-
stvo. Vesela igra v treh dejanjih. Vsebina: Borba za napravo
ceste skozi mesto.

Longiman. Igra v podobah. Godi se v palači duhov in
čarodejcev. Datum 20. 3. 1895 (gl. str. 33).

Kosec neke vesele igre.

Zoran. Izvirna igra v 5 dejanjih. I. dejanje — popolno,
ostala v odlomkih.

Vsebina I. dejanja: Pred cerkvijo zborujejo kmetje. Srde se na
graščaka in župnika, ki drži ž njim. Njihov voditelj Zoran je vjet.
Sumijo, da ga imajo zaprtega v župnišču. Razburjenost prikipi do
vrha, ko prineseta dva kmeta z grada mrtvega mladeniča. Zaradi
nepremišljene besede, izgovorjene na tlaki, ga je graščak ubil. Nosilca
sta srečala na poti grajska biriča, ki sta gnala vklenjenega Zorana
proti gradu. Z nožmi sta planila na biriča, ju umorila in Zorana
oprostila. Osvobojenec se nato prikaže med kmeti. — Prvo dejanje
te v verzih spisane igre svedoči o Vrhovčevem dramskem talentu.
Kos Zorana, spisovanega še na gimnaziji, o čemer priča obledela
pisava, je najbrž Vrhovec poslal v pregled Stritarju (gl. str. 13).

Zgodovinska tvarina. Turški boji na Sloven-
skem v XVI. stoletju. I. Vrhovec; 4 listi folio z Levčevimi
popravki v tekstu in na robu.

Črtice o posestvih in gospodarstvu kostanjeviškega
samostana. (Zbral I. Vrhovec.) — Slabo ohranjen odlomek.

Zgodovina za stari vek. Sestavil Iv. Vrhovec,
c. kr. profesor, I. zvezek; vel. 4°, 196 str. To je pregledno
zasnovan rokopis učne knjige za nižje gimnazije.

Ein halbes Jahrhundert Laibacher Malefizjustiz (nach
Originalacten des Laibacher Stadtarchivs zusammengestellt v.
Prof. Joh. Verhovec). Stenogram na 2 polpolah.

Das Laibacher Stadtgericht. Stenogram.

2.

Iz Vrhovčeve zapuščine je prejel podpisani ogromno
število raznih zgodovinskih in zemljepisnih zapiskov — listkov
v mali 16°, urejenih alfabetično — na hrbtih mapic, v katere so
vdeti, se vrste črke po abecedi. Mnogo tvarine, naznačene ali
zabeležene na teh listkih, je ostalo neizčrpane. Beležke so na-
pisane z nemško stenografijo večinoma s svinčnikom in so težko
čitne.

V zapuščini se je našla z Vrhovčevo roko pisana »Pefsem
od teh doreh dnarzou od Zesarja Oestraiharja« v koroškem
dialektu (10 kitic) morda Drobosnjakova. Pravopisne nedosled-
nosti grede na rovaš prepisovalca. Z drzno besedo odkriva ne-
znani preprosti pisec bedno stanje ljudstva, ko je propadel denar
in so za srebro dobili »šajne«. Tri začetne in dve končni kitici
te revolucionarne pesmi iz leta 1815 se glase:

1.

Kako bomo mi shiuvele
 Na tem rieunem sueto sdei
 Velzhe puazhile bomo mele
 Vse spah sanaprei.
 Kdo bo pa sdei obstau
 Koker je cesar uen dau
 De bo sdej usakatiri
 Za en ranjš pet ranjšou dau.

2.

Du-e lejt' so že menile
 Kar nas muzou (molzel) je Francos
 Mele smo uelže puačile
 Skori smo bli vsega los
 Vsak je že samo to želel
 De'b šenkrate cesarjev biu
 Zdej pa cesar deva z name
 Koker de b' nas ozhem biu.

3.

Vsi ljudje tako so djali
 Da bo cesar letos že
 Nam za srebernino zmenjal
 Naše bankozetelne.
 je nam stare weg pobrau
 Zajne nam je cunje dal
 To očitna je golfija
 En bart nas je že oprau.

9.

V cesarskih kasah popir leži
 Saj drujeh dnarcou k ni več
 Ja drujih dnarcou več ni
 Francos jih je sprau proč
 Dnarce je Francos pobrau
 Je cesarja na ausech djali
 On se ga že more bati
 Za ta del mu je hčer dal.

10.

Dragina nas močno stiska
 Skoraj več ne bo živet
 Cesar nas močno pertiska

Ja nas hoče prav odret
 Že tud bauer knima use
 včase žita kar sam za se
 Kako bo novice puačuau
 Antvrharje ino posle.
 Deb' enkrat spregledou spet
 Deb' na biu zmerom slep
 Deb' le te zote weg sprau
 Deb' mi mogli živet.

Dopisi Ivana Vrhovca.

pV — Najstarejše (18. 3. 79) pismo iz Oszlopa (10) začenja 24 kosov obsežno vrsto: popis Vrhovčevega »hofmeistrovanja« na Ogrskem; vmes narodopisne črtice in vesti o slovstvenem delovanju. Nato dopisi iz Siska (2) in Maribora (3) o domačem učiteljevanju v boljših razmerah. Z nastopom profesure usiha korespondenca pV. Iz Novega mesta in Ljubljane so po 4 dopisi, iz Varaždinskih Toplic 1. Last Ivana Vrhovnika.

pK — Vsebina 11 dopisov (iz Siska 8, iz Maribora 1 in iz Ljubljane 2) je večinoma prošnja za pripomočke k izpitu in za obvestila o poskusnem letu. Lastnik vseučiliški profesor dr. Milko Kos.

pL — Najobsežnejša in najvažnejša korespondenca — 54 kosov (iz Maribora 2, iz Ljubljane 2, iz Ribnice 1, iz Novega mesta 49). V teh dopisih se zrcali Vrhovčevo slovstveno delovanje od leta 1884 do 1897, ko se je preselil v Ljubljano. Ves čas mu je bil ljubezniv mentor Levec. Brez njega bi ne imeli Vrhovca. Levcu namenjena pisma so shranjena v njegovi zapuščini v mestnem arhivu.

2 pismi Antonu Koblarju s prošnjo, da bi mu betožniku na dom posodil neke akte in knjižico o kugi 1681, ki jo je bil poslal o. Walter Šmid O. S. B. Koblarju — obe v Koblarjevi zapuščini v drž. štud. knjižnici.

Pismo dr. Janezu Bleiweis u, ki se mu »izpit. prof. kandidat« Iv. Vrhovec (Maribor, Franc Josipa cesta 26) priporoča za razpisano službo tajnika MS in prosi dovoljenja, da sme lani prekasno došlega »Nestorja« zopet predložiti. Brez datuma. Bleiweis je odgovoril 30. maja 1881. Lastnik dr. J. Šlebinger.

Imensko kazalo oseb, omenjenih v tej knjižici

- Airoldi 14, 15
Apih 41, 49
- Bizjan Jan. 8
Bleiweis dr. Jan. 17, 18, 22, 23
Borghì Jos. 52
Borštnik Fr. 15
Bradaška Fr. 20
Bravec Ant. 8
Buchwald pl. Štefan 7, 8
Büdinge Maks 9, 17, 21
- Cimperman Fr. 8
Cimperman Jos. 18
- Čuber 50
- Dolenc Rih. 32
Dolinar dr. Štefan 7, 15, 54
- Einspieler Andr. 9, 21, 22, 28, 49
Eisenstätter 51
Erjavec Fr. 5, 12, 24
- Fajdiga Ign. 32
Fichtenau pl. Svetko 34
Frčej Matej 8
- Gecelj Jos. 6
Götzl Karel 6
Grasselli Peter 26
Gregorčič Simon 23
Gruden dr. Jos. 49
- Hajek Fr. 8
Haring Jos. 8
Hauffen Jož. 7
Hebel 9, 45
Heinrich Ant. 7, 22, 27
Helmih 34
Hicinger Peter 43
Hiller Albrecht 10
Hočevar Jož. 30
Hohenwart gr. 29
- Hönig Ign. 6
Hostnik Davorin 8
Hren Tom. 47
Hribar Ivan 6, 28, 30, 53
Hrovath Blaž 7
Hubad Jos. 16
- Ivanetič Martin 6
- Janežič 11
Jarc 34, 46, 52, 53
Jekovec Ivan 10
Jenko Ivan 8
Jeran Luka 12
Jerše Al. 8
Jeršinovič Ant. 48
Jurčič Jos. 19, 23, 24, 45
- Kersnik Janko 24, 28, 53
Kilar Jernej 8
Klemenčič o. Raf. 36
Kmetič 30
Knific o. Engelbert 36
Koblar Ant. 37, 42, 49, 59
Kocelj Jos. 6
Konšek Val. 6
Kos dr. Fr. 49, 51
Krajec 40
Krek dr. Gregor 20, 21, 25
Kuralt Ivan 8
- Levec Ant. 7, 12
Levec Fr. 12, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 37, 38—42, 49, 50
Levstik Fr. 18—21, 24
Lorenz Otokar 9, 21
- Mahnič 29
Majar Val. 7, 8
Markelj Iv. 8
Marn Jos. 7, 38
Maselj Fr. 8
Mencinger dr. Jan. 24
Miklošič Fr. 9

- Mikuš Fr. 8
 Modic Jos. 52
 Mrak Ant. 8
 Müllner Alfonz 49

 Odlazek 45, 51
 Orešec Fr. 22
 Orožen Fr. 39, 40

 Pajk Iv. 12
 Perušek Rajko 32
 Pintar Luka 39
 Piskar Jan. 8
 Podgornik Fr. 16
 Podlimbarski 8, 26
 Poznik dr. Albin 30—32
 Pukl Radoslav 10

 Raič Ant. 23
 Razpet dr. Martin 30
 Rebič 46
 Rosina dr. Fr. 34
 Rudesch Alfred 8
 Rutar Sim. 19, 39, 49

 Senekovič Andr. 31, 32, 52
 Ser nec dr. Jos. 17
 Sever Fr. 8
 Sickel Teodor 9
 Sieberer 22
 Simony Frid. 9
 Sket dr. Jak. 26, 38, 39, 46
 Slanc dr. 30, 31, 33

 Smolej Jak. 22
 Smolej Pavel 8
 Stanley 52
 Stoeckel 6
 Stritar Jos. 7, 11, 12, 14, 24
 Sturm Jož. 32, 34
 Suppan Aleks. 7
 Sušnik Fr. 11
 Sušnik Iv. 7

 Šlebinger dr. J. 26
 Šmidovnik Ant. 7
 Schmidt Fr. 11
 Schmidt Maks 12
 Šolar Iv. 7
 Štajer Fr. 8
 Šuklje Fr. 20, 21, 24, 42, 53

 Tavčar dr. Iv. 6, 24, 53
 Treo dr. Dragotin 33
 Trstenjak Ant. 8, 13

 Vavrù Iv. 22
 Wiesthaler Fr. 24
 Winkler Andr. 53
 Vodnik 50
 Vošnjak dr. Jos. 29, 35, 42, 55
 Vranič Jurij 8
 Vrhunec 7

 Zarnik dr. Val. 6, 53
 Zupan Tomo 44

Vsebina

	Stran
I. Dom. — V šolah	5
II. »Vilin krog«. — Družba sv. Mohorja	7
III. »Slovenija« na Dunaju. — Berila. — Zvon	9
IV. Domači učitelj na Ogrskem. — Slov. literarno društvo. — V Sisku. — V Mariboru	14
V. Bleiweis. — Slov. Matica. — »Grmanstvo.« — »Nestor«	17
VI. Izpiti. — Družba sv. Mohorja	21
VII. V Ljubljani. — Literarno-zabavni klub. — Jurčič. — Tav- čar. — Predavanja	23
VIII. Arhivna doba. — »Topografija«. — »Ljubljanski mešča- nje«. — Nemška knjiga	25
IX. »Ljubljanski Zvon«	28
X. V Novem mestu. — Gledališče oživljeno. — Pasijske predstave	29
XI. Vrnitev k peresu	35
XII. Zgodovina Novega mesta	36
XIII. Učne knjige	38
XIV. Konservator. — Bolezen. — Premeščenje v Ljubljano. — Muzejsko društvo	40
XV. Padec. — Dve predavanji. — Smrt	43
XVI. Zasluge. — Ulična imena	45
XVII. Zakaj in kako je V. zgodovinaril	47
XVIII. Slog. — Nasprotnik slovniške mode. — Imena	49
XIX. Osebni opis. — Potnik. — Profesor	51
XX. Nekrologi	54
Bibliografija	57
Zapuščina	65
Dopisi	68

Vsebina

I. Delo. — Vsebinski pregled.	1
II. »Vilni krog«. — Družba sv. Mohorja.	11
III. »Slovenski svet«. — Družba sv. Mohorja.	11
IV. Družba učitelj na Ogrskem. — Slov. literarno društvo.	11
V. Družba sv. Mohorja.	11
VI. Družba sv. Mohorja.	11
VII. V. Družba sv. Mohorja.	11
VIII. Družba sv. Mohorja.	11
IX. Družba sv. Mohorja.	11
X. Družba sv. Mohorja.	11
XI. Družba sv. Mohorja.	11
XII. Družba sv. Mohorja.	11
XIII. Družba sv. Mohorja.	11
XIV. Družba sv. Mohorja.	11
XV. Družba sv. Mohorja.	11
XVI. Družba sv. Mohorja.	11
XVII. Družba sv. Mohorja.	11
XVIII. Družba sv. Mohorja.	11
XIX. Družba sv. Mohorja.	11
XX. Družba sv. Mohorja.	11
XXI. Družba sv. Mohorja.	11
XXII. Družba sv. Mohorja.	11
XXIII. Družba sv. Mohorja.	11
XXIV. Družba sv. Mohorja.	11
XXV. Družba sv. Mohorja.	11
XXVI. Družba sv. Mohorja.	11
XXVII. Družba sv. Mohorja.	11
XXVIII. Družba sv. Mohorja.	11
XXIX. Družba sv. Mohorja.	11
XXX. Družba sv. Mohorja.	11

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000512736

